

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra bezpečnostních studií

**Agresivní a rizikové formy chování žáků na základních
školách v Lounech**

Diplomová práce

Aggressive and risky behaviour among primary school students in Louny

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Mgr. Lukáš URBAN, Ph.D.

AUTOR PRÁCE:

Bc. Kateřina TUŽILOVÁ

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 02. 03. 2023

Bc. Kateřina TUŽILOVÁ

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce PhDr. Mgr. Lukáši Urbanovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost při konzultacích. Dále také děkuji ředitelům základních škol v Lounech, kteří mi umožnili provést dotazníkové šetření na svých školách. V neposlední řadě patří dík všem žákům za ochotu při vyplňování dotazníků a jednotlivým metodikům prevence za jejich čas k poskytnutí rozhovorů.

ANOTACE

Diplomová práce se věnuje problematice agresivních a rizikových forem chování u žáků na základních školách v Lounech. Teoretická část zahrnuje deskripci procesu dospívání a vývoje osobnosti člověka, interpretace agresivity jako sociálně patologického jevu a vymezení terminologie a forem rizikového chování. Součástí je rovněž popis systému prevence dané problematiky a spolupráce s Policí České republiky a dalšími orgány. Empirická část se zabývá sociologickým šetřením, jehož cílem je u vybrané skupiny žáků základních škol zjistit, v jaké míře se u nich vyskytují agresivní a rizikové formy chování, zda se agresivita skutečně zvyšuje, jestli se některé z rizikových jevů dostávají v současnosti značně do pozadí a kterým z nich by mělo být věnováno více pozornosti než doposud.

KLÍČOVÁ SLOVA

agresivita * rizikové chování * návykové látky * vandalismus * rasismus
* xenofobie * záškoláctví * prevence

ANNOTATION

The diploma thesis deals with the problem of aggressive and risky forms of behaviour among pupils in primary schools in Louny. The theoretical part includes a description of the process of adolescence and the development of human personality, the interpretation of aggression as a socially pathological phenomenon and the definition of terminology and forms of risky behaviour. It also includes a description of the system of prevention of the given issue and cooperation with the police and other authorities. The empirical part deals with a sociological investigation, the aim of which is to find out, among a selected group of primary school pupils, to what extent aggressive and risky forms of behaviour occur among them, whether aggression is actually increasing, whether some of the risky phenomena are currently becoming significantly more prominent and which of them should be given more attention than before.

KEYWORDS

aggression * risk behaviour * addictive substances * vandalism * racism
* xenophobia * truancy * prevention

OBSAH

PŘEDMLUVA.....	7
ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. Dospívání a osobnost člověka.....	10
2. Agresivita	13
2.1. Agresivita jako sociálně patologický jev.....	13
2.2. Rozdíl mezi agresí a agresivitou.....	14
2.3. Agresivita v období středního školního věku.....	16
2.4. Druhy a stupně agresivity.....	18
2.5. Příčiny a projevy agresivity	19
2.6. Agrese a vliv party.....	21
2.7. Vliv médií na negativní chování jedinců.....	23
2.8. Zvládání a řešení agresivity.....	24
3. Rizikové chování	27
3.1. Pojem, terminologie a teorie rizikového chování.....	27
3.2. Rizikové chování v adolescenci	29
3.3. Užívání legálních a nelegálních návykových látek.....	30
3.4. Vandalismus.....	41
3.5. Záškoláctví	43
3.6. Nevhodné sexuální chování	47
3.7. Extremismus, rasismus a xenofobie.....	49
4. Prevence rizikového chování.....	55
4.1. Pojem, druhy, efektivita	55
4.2. Primární prevence rizikového chování v oblasti školství.....	57
4.3. Spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).....	58
4.4. Spolupráce s Policií České republiky	59
EMPIRICKÁ ČÁST	62
5. Sociologické šetření	62
5.1. Metody šetření	62
5.2. Cíl šetření a jeho hypotézy	63
5.3. Charakteristika výběrového souboru respondentů.....	66
5.4. Analýza dat.....	67

5.5. Zhodnocení hypotéz	88
5.6. Rozhovory s metodiky prevence	94
5.7. Shrnutí rozhovorů.....	103
ZÁVĚR.....	105
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	108
SEZNAM ZKRATEK.....	116
SEZNAM TABULEK.....	117
SEZNAM PŘÍLOH	118
PŘÍLOHY PRÁCE	119
Příloha 1 – DOTAZNÍK.....	119
Příloha 2 – OTÁZKY K ROZHOVORŮM	124

PŘEDMLUVA

Agresivní a rizikové formy chování jsou běžnou součástí vývoje dětí, zejména během období dopívání. Jedná se o projevy, jakými děti zkoušejí hranice a poznávají své vlastní limity. Bylo zjištěno, že v důsledku pandemie covid-19 došlo k výraznému nárůstu agrese. Chybějící sociální kontakt či stres a nejistota v tomto období mohla vést ke zvýšenému napětí a frustraci, což může být jedním ze spouštěčů agresivního chování. Mezi další častý problém, týkající se dětí základních škol, patří užívání návykových látek. Doba pokročila a mladší generace začíná s užíváním těchto látek dříve než kdysi. V současnosti dochází k rapidnímu vzrůstu užívání jednorázových elektronických cigaret a nikotinových sáčků, o nichž se děti dozívají především ze sociálních sítí. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi škodlivé látky, které mohou mít vliv nejenom na zdraví, je důležité, aby byly děti obeznámeny o možných rizicích spojených s užíváním nikotinových výrobků. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla tématem zabývat a provést sociologické šetření na základních školách. Cíleně jsem vybrala dvě konkrétní základní školy v Lounech, neboť se jedná o místo mého bydliště a jednu ze škol jsem před lety osobně navštívila jako její řádkyně. Hlavním cílem bylo ověřit, zda se agresivita dětí skutečně zvyšuje a jaké formy rizikového chování se aktuálně dostávají do popředí, jelikož si myslím, že jevy jako vandalismus či záškoláctví se již na školách vyskytují minimálně.

Diplomová práce je rozdělena strukturálně do dvou hlavních částí, a to části teoretické, která se zabývá popisem nejen agresivních a rizikových forem chování, ale i její prevencí. S ní se prolíná a navazuje na ni část empirická, jejíž podstatou je zmíněné sociologické šetření. Pro jeho vytvoření byly použity jak kvantitativní, tak i kvalitativní metody sběru dat, které budou podrobněji zmíněny v úvodu této práce. Ráda bych tímto poděkovala všem, kteří mi pomohli s tvorbou mé diplomové práce. Především bych chtěla poděkovat ředitelům základních škol v Lounech za jejich souhlas s prováděním šetření na jejich školách, jednotlivým pracovníkům za odborné konzultace a také žákům za jejich účast a ochotu vyplnit dotazník. Nezapomínejme na velké poděkování mému vedoucímu diplomové práce za cenné rady a smysluplnou pomoc.

ÚVOD

V poslední době se stále více potýkáme s problematikou asociálního chování u dětí středního školního věku. V průběhu dospívání se podle průzkumů přibližně polovina mladých lidí zapojí do alespoň jedné z rizikových forem chování. Tento druh chování může mít škodlivé důsledky nejen pro dítě samotné, ale i pro jeho okolí a z mého pohledu je nezbytné takovým projevům chování věnovat zvýšenou pozornost, neboť to může vést nejen k ovlivnění školního výkonu, ale i k negativnímu dopadu na jejich zdraví a sociální rozvoj.

Diplomová práce se zaměřuje na uvedenou problematiku a snaží se poukázat a zdůraznit její závažnost. Jejím hlavním cílem je detailní analýza problematiky agresivního a rizikového chování za pomoci odborné literatury a provedení empirického šetření na zvolených základních školách, jež může být přínosem nejen pro dané školy. Zmíněným šetřením bych ráda zjistila, v jaké míře se u dotázaných vyskytují agresivní a rizikové formy chování, zda se agresivita skutečně zvyšuje, zda mají děti zkušenost spíše s tabákovými či nikotinovými výrobky než s alkoholem a zda se rizikového chování dopouštějí spíše chlapci a žáci s horším prospěchem.

Obsah teoretické části je rozdělen do čtyř hlavních kapitol, jež se zabývají problematikou agresivních a rizikových forem chování. Nejprve je vysvětlen pojem dospívání a osobnost člověka, jelikož tímto obdobím projde bezpochyby každý jedinec jako podstatnou částí svého života. Následuje kapitola zabývající se agresivitou jako sociálně patologickým jevem, kde je popsán hlavní rozdíl mezi agresí a agresivitou, jak se agresivita projevuje v období středního školního věku, popsány jsou rovněž její druhy a příčiny a jaký vliv na ni mají média či špatný kolektiv. Opomenuto nebude ani její zvládnutí. Na tuto kapitolu navazuje kapitola týkající se rizikového chování. V té je zprvu vysvětlena terminologie, jakých forem se dopouštějí adolescenti, a následně jsou představeny jednotlivé formy rizikového chování, jako je užívání návykových látek, vandalismus apod., kde se podíváme i na projevy těchto jednání přímo u mládeže. Závěrečná kapitola teoretické části je věnována prevenci a spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí a Policií České republiky.

Empirická část se zabývá samotným empirickým šetřením, jehož realizace probíhala během podzimu roku 2022 na zvolených základních školách v Lounech. Značnou oporou pro její vytvoření jsou teoretická východiska obsažená v první části této práce a konzultace s metodiky prevence konkrétních škol. Na základě toho jsou stanoveny čtyři hypotézy související s agresivním a rizikovým chováním, které jsou následně ověřovány u žáků 8. a 9. tříd. Tento věk mi byl školami doporučen, neboť právě jmenované ročníky se dle nich nejvíce dopouštějí rizikového jednání. V této části jsou dále popsány zvolené metody vybrané s ohledem na sběr dat pro dané šetření. Pro sběr dat jsou využity oba typy metod, kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní metoda zahrnuje dotazníkové šetření, které je zvoleno z důvodu získání velkého množství informací, které jsou poté zpracovány a interpretovány.

V závěru empirické části je shrnuto zhodnocení hypotéz, které se podařilo potvrdit či vyvrátit. Následně je využita kvalitativní metoda sběru dat ve formě rozhovorů, ve které se k daným výsledkům vyjádří zaměstnanci škol. Jsou zde využity rozhovory nejen s metodiky prevence partnerských škol, ale i s metodiky prevence z dalších dvou základních škol, které se v Lounech nacházejí, z důvodu vytvoření komplexního obrazu problematiky v daném městě. Výsledky mohou mít význam nejen pro zmíněné školy, které je mohou využít pro vlastní potřebu a aplikovat odpovídající opatření na svých školách, ale i pro širší okruh odborníků a veřejnosti. Veškeré citace jsou vytvořeny přes webový portál www.citace.com.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Dospívání a osobnost člověka

První kapitola teoretické části se bude věnovat oblasti dospívání, neboť se jedná o podstatnou část života, kterou si na základních školách projde bez pochyby každý jedinec. **Dospívání** neboli **adolescenci** můžeme charakterizovat jako období změn a nepředvídatelných reakcí, kdy dochází ke ztrátě dětství a posunu směrem k dospělosti. Dochází rovněž také k uvědomování si svého těla a vnitřních pocitů, prožívání nových podnětů a ke zvýšení schopnosti sebereflexe. Mění se nám vztah ke skupinám, rodičům, autoritám a k širšímu smyslu pro společnost. Dospívání zahrnuje určitou míru narušení nejen vnitřních pocitů v sobě samém, ale i ve vztahu k ostatním, a tyto změny jsou součástí procesu odpoutávání se od rodičů.¹ Jedná se o období mezi 10. až 19. rokem života, ve kterém dochází k psychickým, biologickým a společenským vývojovým změnám. Deskriptivní typologizace adolescence je obtížná, neboť dívky obecně dospívají rychleji než chlapci a začátek i průběh adolescence je značně individuální. Jedním ze základních dělení může být rozdělení na **časnou, střední a pozdní adolescenci**.² V této kapitole se budu nejvíce věnovat popisu časně a střední adolescence, jelikož hlavním cílem mé diplomové práce je provést sociologické šetření u žáků na druhém stupni základních škol.

Časná adolescence zpravidla začíná kolem 10. roku života a končí ve 13 letech. Převažují zde biologické změny, které začínají pubertální růstovou akcelerací a pohlavním dozráváním. U chlapců dochází k hlasové mutaci a k růstu vousů, u dívek rovněž ke změně hlasu, ale ne tak výrazně jako u chlapců. Rychlý růst v tomto období doprovází rovněž řada ortopedických poruch, jako je například idiopatická skolióza či vadné držení těla. Projevují se zde i smyslové poruchy

¹ WISE, Inge. *Adolescence*. London: Taylor and Francis, 2018, 1 online resource (129 p.). P. 67-68. ISBN 1-78049-769-5. Dostupné z: doi:10.4324/9780429471605

² KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 17-19. ISBN 978-80-7387-793-4.

v podobě očních vad či těžší formy akné.³ Pro toto období je tedy charakteristické zahájení pubertálních změn, ale současně i jejich ukončení, neboť tyto změny již nezasahují do dalšího vývojového období.⁴

Emoční vývoj u adolescentů je velice intenzivní. Jsou přehnaně citliví, sami o sobě přemýšlejí a mnohdy i pochybují, dochází u nich rovněž ke změně nálad či k nepředvídatelným reakcím. Převládá u nich nevyrovnanost, konfliktnost a toto období je někdy nazýváno obdobím **druhého vzdoru**, kde prvním je myšleno období batolete. Kognitivní vývoj u zdravého jedince je vcelku pozitivní, dochází zde k vývoji inteligence, tvořivého myšlení a abstrakci. Adolescent je schopen používat logické operace, pracovat s pojmy obecněji, při řešení problému dokáže použít několik alternativ a má předpoklady k pochopení řady vyučovacích předmětů.⁵

Zásadní úlohou dopívání je **postupná emancipace od rodičů a navazování vztahů s vrstevníky**, které intenzivně proměňují a mohou dávat určitou jistotu, kterou od rodičů nemají. Vytvářejí se v několika stupních, ve kterých se mohou i prolínat, a prvním z nich je fáze skupinová. V této fázi vznikají tendence vytvářet skupiny stejného pohlaví, které mají větší stabilitu než v dřívějších letech, a typické je odmítání jedinců opačného pohlaví. Následuje individuální fáze, ve které je potřeba párového přátelství a užší emoční vztah k důvěrnému příteli. Přechodnou fází se rozumí zájem o druhé pohlaví a tito jedinci bývají často terčem posměšků. Vyjádření zájmu zde může probíhat ve formě pokřikování či vtípkování. Poslední fází je pak fáze heterosexuální, která se objevuje zejména na hranici střední adolescence a vyznačuje se prvními zkušenostmi ve vztahu s druhým pohlavím. Převládá zde zvědavost či snaha přesvědčit se o vlastní přitažlivosti.⁶ Mladí jedinci během tohoto období získávají nový smysl pro sebe sama, mění se

³ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 22. ISBN 978-80-7387-793-4.

⁴ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 27. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁵ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 23-24. ISBN 978-80-7387-793-4.

⁶ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 25-26. ISBN 978-80-7387-793-4.

jejich jak fyzické, mentální či emocionální schopnosti, tak také smysl pro svou individualitu.⁷

Po časně adolescenci následuje období **střední adolescence**, což je doba mezi 14. až 16. rokem života, a je pro něj typické především snaha o výrazné odlišování se od svého okolí. Oproti změnám v časně adolescenci, kde se tak neprojevuje regulace neboli kontrola vlastního chování, jsou ve střední adolescenci změny, které si jedinci způsobují sami.⁸ Stále zde přetrvává zvýšení růstu a dochází zde k formování postavy, jako je rozšíření ramen u chlapců a formování boků u dívek. Sexuální aktivita je zde vymezena podle stupně pohlavního zrání či společenským tlakem a není zde výjimkou ani homosexuální experimentování. Toto období je též charakterizováno rozvojem citových vazeb, prožití první lásky, a mnoho dospívajících je již informováno o negativních důsledcích časného začátku intimního života. Co se týče kognitivního vývoje, pokračuje zde schopnost zvládat formální operace a rozvíjení úvahy o mravních konvencích či etickém kodexu. Ve vztahu k rodičům je zde určitá odtažitost ze strany dospívajících, a kteří se spíše soustředí na vztahy se svými vrstevníky.⁹

Posledním obdobím dospívání je **pozdní adolescence**, která se pohybuje mezi 17. až 19. rokem života, a už zde tolik nedochází k zásadním somatickým změnám. Adolescenti mohou disponovat absolutistickým myšlením, někteří se začínají zajímat o politiku a začínají vnímat sami sebe jako součást společnosti.¹⁰

⁷ WISE, Inge. *Adolescence*. London: Taylor and Francis, 2018, 1 online resource (129 p.). P. 68. ISBN 1-78049-769-5. Dostupné z: doi:10.4324/9780429471605

⁸ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, 208 s. S. 36. ISBN 8071787477.

⁹ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 28-30. ISBN 978-80-7387-793-4.

¹⁰ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 30-31. ISBN 978-80-7387-793-4.

2. Agresivita

Následující kapitola pojednává o pojmu **agresivita**, zde je nutné si ji řádně vymezit a následně uvést její rozdíly s termínem **agrese**, neboť v mnohých případech dochází poměrně často k jejich záměně. Rovněž si popíšeme, jak se agresivita projevuje v období středního věku a jaké jsou její jednotlivé druhy a stupně. Zmíním se také, jaké jsou její hlavní příčiny a projevy a jaký vliv má na agresi skupina vrstevníků, kde se seznámíme s pojmem **sociální konformita**. V závěru si popíšeme, jaký vliv mají média na negativní chování jedinců a na jakých úrovních je třeba agresivitu zvládat a řešit.

2.1. Agresivita jako sociálně patologický jev

Neexistuje jednoznačně daná obecná definice, která by **agresivitu** popsala, jelikož existuje mnoho rozsáhlé odborné literatury používající více významů a interpretačních rámců. Jedna teorie tvrdí, že agresivita je spontánní půdová tendence, která nepotřebuje vnější podnět, a druhá zase uvádí, že příčiny agresivity nejsou hledány v člověku samém, ale v jeho okolí, a tudíž je agresivita reakcí na frustraci. Z pohledu sociální patologie ji můžeme vymezit jako manifestní, pozorovatelné chování s úmyslem poškodit zvíře či člověka nebo jiný neživotný předmět či jako chování omezující práva a narušující integritu okolí.¹¹ Jiná definice popisuje agresivitu jako vyjadřování či projevování tendence chovat se agresivně a záměrně ubližovat či jako rys osobnosti a perzistentní predispozici konat agresivně v různých situacích.¹²

Agresivita je často také zaměňována s pojmem **násilí**, kde se ale jedná o pojem používaný pouze pro lidské jednání a chování. Často se lze setkat také s pojmem **hostilita**, který znamená nepřátelský postoj vůči sobě a okolí s agresivními projevy chování. Pokud však půjde o zdravou míru agresivity,

¹¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 10-11. ISBN 978-80-247-5309-6

¹² VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, ed. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada, 2019. Psyché (Grada). S. 202. ISBN 978-80-247-5775-9.

hovoříme o **asertivitě** neboli o schopnosti se zdravě sociálně prosazovat společensky přijatelným způsobem.¹³

2.2. Rozdíl mezi agresí a agresivitou

Termíny **agrese** a **agresivita** jsou velmi často zaměňovány, a to jak v laické, tak i v psychologické a pedagogické terminologii, proto je důležité si náležitě vysvětlit jejich rozdíly.¹⁴

Agresivita pochází z latinského slova *aggressivus*, což v překladu znamená útočný a jedná se o vlastnost či postoj k agresi. Každý člověk potřebuje k přežití ve společnosti určitou míru agresivity a liší se tím, zda disponuje mírou agresivity vysokou či nízkou. Jedinec s vysokou mírou agresivity má tendenci v různých situacích jednat poměrně agresivně a má větší sklony k urážlivosti, vztahovačnosti a často s agresivitou bojuje, jelikož řídí jeho život a způsobuje problémy v mezilidské komunikaci, která je ve většině případů mnohdy obtížná. Společnost si od nich zpravidla udržuje odstup a považuje je za nebezpečné a ohrožující. Na druhou stranu, co se týče člověka s nízkou mírou agresivity, je zde zásadní rozdíl v tom, že ho okolí vnímá jako diplomatického, společenského a komunikativního a ve vypjatých situacích je schopen kompromisu. Nejedná impulzivně jako například člověk s vysokou mírou agresivity, ale je schopen danou situaci přejít a pousmát se nad ní.¹⁵

Druhým zásadním pojmem je pojem **agrese**, který pochází rovněž z latinského slova *aggressio* a znamená útok či výpad. Jedná se o jednání, kterým se projevuje násilí vůči některému objektu či osobě i s možností ji přimět k tomu, aby mu vyhověla. Značí též útočnost se zřetelným záměrem ublížit. Pokud jde o obecnou definici, tak lze agresi popsat jako projev agresivity v chování jedince.¹⁶

¹³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 47-48. ISBN 978-80-247-5046-0.

¹⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 10. ISBN 978-80-247-5309-6

¹⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 10-23. ISBN 978-80-247-5309-6

¹⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 23-24. ISBN 978-80-247-5309-6

V širším slova smyslu zahrnuje činnost či úmyslné odmítnutí, které směřuje k poškození určité hodnoty. Jedná se například o nadávky, sprostou mluvu či porušení konvence.¹⁷

Agrese nemusí být jen fyzická, ale také psychická či emocionální, jejímž příkladem je zastrašování či vyhrožování. Nemusí být vždy pravidlem, že agrese je pouze zaútočení dítěte vůči jinému dítěti či dospělému. Mezi směry agrese řadíme například **agresi vybitou na neživém předmětu**, jako je sešit, učebnice, pravítko či také školní vybavení (rozkopané lavice a skříňky). Tyto předměty slouží agresorovi jak prostředek k uvolnění či zastrašení ostatních a často tak jedinec ukazuje před spolužáky svou sílu. Dalšími směry agrese může být **agrese vybitá na zvířeti** či **autoagrese** neboli namíření agrese jedince vůči sobě samému (sebevražedné jednání či sebepoškozování).¹⁸

Existuje nespočet možností, jak rozdělit dané typy agresí. Z hlediska formy ji můžeme rozdělit na fyzickou a verbální agresi a na přímou a nepřímou. Tyto formy představují způsob neboli techniku ubližování.¹⁹ Zde se vyhnou detailnímu popisování těchto jednotlivých dělení, jelikož jsem se tímto tématem zabývala ve své bakalářské práci. Popíšeme si ale významy agrese emocionální, frustrační a instrumentální.

Emocionální agrese je většinou doprovázena silným emočním nábojem, kdy se v pozadí skrývá silně nepříjemný podnět, který může být i bolestivý. Hromaděním negativních prožitků se může jedinec stát zranitelnějším a citlivějším vůči podnětům, což může vést k agresi. Lze sem zařadit například dlouhotrvající hádky s rodiči, učiteli či ostatními spolužáky. Na rozdíl od instrumentální agrese nebývá tato agrese promyšlena dopředu, ale je velice impulzivní a jedinec si své chování v mnoha případech ani neuvědomuje. S **frustrační agresí** podstatně souvisí pojem **frustrace**, jenž lze popsat jako překážku, která zabraňuje jedinci dosáhnout nějakého cíle a vyvolává hněv, který vede až k agresivnímu chování. Může být způsobena jak rodiči, kteří dítě napomínají, že má špatné výsledky ve

¹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. S. 168. ISBN 80-86898-73-3.

¹⁸ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 25-30. ISBN 978-80-247-5309-6.

¹⁹ VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, ed. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada, 2019. Psyché (Grada). S. 203. ISBN 978-80-247-5775-9.

škole, tak i učitelé, kteří nedokáží ocenit jeho snahu a vyzdvihují pouze jeho negativa. Jako poslední si popíšeme agresi instrumentální, kterou lze rozdělit na dvě části – a to na žádoucí a nutnou instrumentální agresi. Žádoucí **instrumentální agrese** je velice odlišná od agrese emocionální i frustrační, jelikož zde má jedinec jasný cíl, který je předem promyšlený. Ve školním prostředí je klasickým případem šikana či použití agrese k vynucení lepší známky. Agresori zde nejsou úzkostní a ve většině případů ani netrpí pocity méněcennosti, jejich hlavním cílem je pouze dosáhnout určitého cíle. Disponují sebejistotou a jednají chladně, záměrně. Co se týče nutné instrumentální agrese, jde o agresi, která je ve školním prostředí velice častá a mnohdy i nebezpečná. Jedná se zpravidla o obranu před agresí žádoucí, avšak tento typ je často velice špatně rozpoznatelný, neboť použitím nutné instrumentální agrese padá vinna na hlavu žáka a ostatní se stávají nevinnými.²⁰

2.3. Agresivita v období středního školního věku

Střední školní věk je období, které začíná kolem 10. roku a končí cca v 15 letech, je také označováno jako období **pubescence**. V tomto období dochází k změnám, proto se také dělí na střední školní věk a starší školní věk (pubescenci). Mezi rizika zde patří hlavně zdravotní potíže, vývojové vady, opožděnost za očekávanou normou a projevují se zde první sociálně patologické jevy, jako je například záškoláctví či jiné rizikové formy chování (užívání alkoholu, kouření apod.).²¹

Pokud se podíváme na agresivitu kolem 12. roku života, tak u chlapců je v normě, když se věnují fyzickým hrám a soutěžením mezi sebou, kde používají svou sílu. U dívek můžeme rovněž spatřit různé projevy agresivity například ve slovním vyjadřování či ve formě hádky a soupeření mezi svými kamarádkami. Na rozdíl od chlapců nedávají svůj hněv najevo, ale obrací ho proti sobě, což může

²⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 40-47. ISBN 978-80-247-5309-6.

²¹ PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2013, 2013, s. 64 [cit. 2022-09-14]. ISBN 978-80-7421-060-0. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954010/psychologie.pdf/91da3174-0856-99ce-5c24-2704a0cc7d55>

následně vyústit až v žaludeční problémy či k poruše spánku. Normální podíl fyziologické agresivity může být akceptován za předpokladu, že nebude dítěti způsobovat problémy a komplikovat jeho život. Mnoho rodičů má pocit, že je nutné zapsat dítě k nějakému sportu, aby se odreagovalo a zmírnilo tak svou agresivitu. V některých případech to ale může být ještě horší, například pokud své dítě dají na bojový sport, kde se sice naučí používat svou sílu s rozmyslem, ale před svými spolužáky se snaží hlavně předvést a ukázat svou sílu, aniž by se nějak kontrolovalo.²²

Dospívání je období, ke kterému projevy agresivního chování bezpochyby patří. Jedná se o velice nebezpečný věk, ve kterém jedinci odmítají své rodiče tvrdými slovy či jim provádí naschvály. Pokud se v předchozím období dopustili rodiče nějakých vážných chyb, jako je například chybějící respekt vůči dítěti, násilná výchova, může to mít pro něj následky v dospívání projevující se extrémním chováním. Dítě, jehož osobnost byla od mala odsouvána na druhou kolej či jeho život byl znechucován přílišnou zátěží svých rodičů, bude tíhnout k partám, které si zažily v dětství něco podobného, jako je například domácí násilí (fyzické i psychické).²³

Úloha otce je v tomto období velice důležitá. Násilí u dospívajících je často způsobeno lhostejností otců či jejich nepřítomností. Otec by měl své dítě respektovat, být pro něj klidnou autoritou, kterou dítě lépe přijme. Pokud otec nastaví jasná pravidla a meze, které dítě bude považovat za spravedlivé, dosáhne tak lepších výsledků, než když se nechá zlákat autoritářstvím založeným na přísnosti, či své dítě bude dokonce i bít. Rovněž by měl respektovat matku dítěte, ať už tvoří společný pár či nikoliv. Napomáhá to dítěti nalézt vlastní osobnost, aniž by si zahrávalo s konflikty rodičů. Pokud se rodiče budou mezi sebou navzájem respektovat a obdivovat, dítě jejich chování převeze.²⁴

²² ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. S. 76-77. ISBN 80-7178-808-2

²³ ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. S. 87-88. ISBN 80-7178-808-2

²⁴ ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. S. 93-94. ISBN 80-7178-808-2

2.4. Druhy a stupně agresivity

Jak již bylo zmíněno, pro agresivitu neexistuje přesně daná, obecná definice, neboť existuje mnoho pohledů, které ji odlišují. Ze sociálně patologického hlediska ji můžeme rozdělit do několika druhů, a to na agresivitu:

- zlostnou
- instrumentální
- spontánní.

Zlostnou agresivitu chápeme jako reaktivní formu agresivního chování, například k vyjádření nelibosti. Jde o málo zaměřené jednání z hlediska cíle a spíše se jedná o impulzivní výraz afektu s minimální nebezpečností. Řadíme sem zejména projevy nenávisti, nepřátelství, odporu a cílené způsobování bolesti, které přináší agresorovi vnitřní uspokojení. Dalším druhem je **agresivita instrumentální**, kde se jedná vždy o prostředek k dosažení nějakého cíle. Pokud se bude jednat o reaktivní agresivní chování, kde jde především o případy odvrácení škod, nebezpečí apod., tak se o sociálně patologický jev nejedná. Na druhou stranu jednání aktivní může být bráno negativně z důvodu používání agresivity, zejména k uspokojení svých potřeb. V neposlední řadě je nutné zmínit **agresivitu spontánní**, kde patologií je agresivní chování. Způsobování bolesti přináší emociální uspokojení či uspokojení jiných potřeb, které mohou být abnormální a patologické jako například sadismus.²⁵

Agresivita může být ovlivněna jak vnitřními, tak vnějšími okolnostmi a jejich kombinací mnohdy ovlivní způsob chování dítěte. Rozlišujeme 4 stupně agresivity, které jsou nebezpečné pro okolí. Prvním z nich je agrese bez viditelnějších vnějších projevů, kdy se dítě zlobí vnitřně a nedává svůj vztek vyloženě najevo, je uzavřené a utíká do svého vnitřního světa. Toto chování je typické v období dospívání. Dalším stupněm je agrese, která se naopak navenek projevuje, je spojená s projevy hněvu a zlosti. Dítě se snaží slovně dosáhnout svého cíle, zlobí a vzteká se. Mezi třetí stupeň agrese patří agrese spojená s destruktivním chováním. Nejde už jen o agresi spojenou se slovními výbuchy hněvu, ale i fyzickými projevy, které mohou mít destruktivní podobu. Jedná se jak o mírnější

²⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 48-51. ISBN 978-80-247-5046-0.

formu agrese v podobě bouchání dveřmi, tak i silnější formu jako rozbíjení předmětů či kopání do něčeho. Jako poslední máme agresi spojenou s napadením druhé osoby. Jedná se o nejnásilnější formu agrese, ve které se dítě snaží dosáhnout svého cíle fyzickou silou pod vlivem zlosti. Míra intenzity zde může opět vygradovat až k napadení rodičů.²⁶

2.5. Příčiny a projevy agresivity

Příčiny, které vedou k agresivnímu jednání, můžeme rozdělit na dvě základní.²⁷ Prvním z nich jsou **biologické dispozice**, a to především genetické faktory, neboť mnoho pramenů tvrdí, že z více jak poloviny je míra agresivity dědičná.²⁸ Ne vždy ale musí jít pouze o genetické dispozice. Biologické předpoklady k agresivitě mohou souviset i se změnou funkcí centrální nervové soustavy, s úrazem nebo onemocněním. Hladina testosteronu u mužů může rovněž vést k vyšší míře agresivity, jelikož řadou výzkumů bylo prokázáno, že vysoká hladina testosteronu souvisí s protispolečenským chováním. Jako druhou hlavní příčinu lze zmínit **sociokulturní dispozice**. Sklony k agresivnímu jednání nejsou podmíněny jen biologicky, ale mohou se rozvíjet i vlivem sociálních faktorů například sociálním učením. Významné je zejména působení rodiny a dalších sociálních skupin (spoluvrstevnické party, sportovní kluby), vliv společnosti, médií a politický vliv.²⁹

Mezi další příčiny může patřit také **dosažení vytčeného cíle**. Už od raného věku se dítě začne chovat přirozeně agresivně a projevuje se jeho touha prosadit si svoje. Mnoho rodičů raději svým dětem ustoupí a snaží se jim vyhovět, aby měli tzv. klid, ale neuvědomují si, že tím dávají jasný signál dítěti, že takové chování je

²⁶ SMRŽ, Josef. *Kde je hranice zdravého vzteku aneb Kdy začíná být agresivita nebezpečná*. In: *Šance Dětem* [online]. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, 2011, 17. 03. 2022 [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/kde-je-hranice-zdraveho-vzteku-aneb-kdy-zacina-byt-agresivita-nebezpecna>

²⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 21. ISBN 978-80-247-5046-0.

²⁸ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 11. ISBN 978-80-247-5309-6.

²⁹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 51-53. ISBN 978-80-247-5046-0.

v normě. Je nutné podotknout, že rodiče by neměli svým dětem v tolika situacích ustupovat, ale dát jim najevo, že chápou jeho vztek nebo že vidí, že se zlobí, ale dítě si musí být vědomo toho, že takovým chováním nic nezíská. V těchto případech je klíčová především důslednost, neústupnost a hlavně čas, který v dnešní uspěchané době rodiče často zanedbávají. Radíme sem i příliš **permisivní** neboli **tolerantní výchovný styl**. Dnešní moderní výchova nabádá rodiče či učitele, aby s dítětem o všem diskutovali a přemlouvali ho. Pokud se v raném věku naučí dítě s rodiči manipulovat, lze očekávat výrazné problémy s chováním v dospívajícím věku. Dnešní matky své dítě „vláčí“ neustále s sebou a snaží se mu dopřát všechno ihned, ale pokud se dítě nenaučí odkládat svá přání na později, nebude schopno se v dospělém či dospívajícím věku vyrovnat s náročností reálného života. Jedinec bude chtít všechno hned a bude mít tendenci si vše opatřit za cenu krádeže či loupeže. Rovněž se může stát obětí okamžitých, nevýhodných půjček a může to vyústit až k užívání návykových látek či různým závislostem.³⁰

V neposlední řadě je nutné zmínit agresivitu spojenou s tzv. „výchovnou slepotou rodiče“, kdy rodiče odmítají jakoukoliv spolupráci a nechtějí si přiznat, že jejich potomek má jistý problém. Vinu svádějí především na školu či spolužáky a takřka se zbavují zodpovědnosti za chování dítěte. V některých případech je mohou k agresivitě sami nabádat, například tím, že jim vtoukají, že dnešní svět je jen o konkurenci. Agresivita u dětí může být zapříčiněna též organickým poškozením či jejich neuspokojenou bazální (základní) jistotou, což znamená například oddělení dítěte od matky, které je na ní závislé. Dítě začne mít pocit, že není chráněno a začne být agresivní.³¹

Projevy agresivity mohou být různé a u dětí se odvíjejí podle toho, čeho chtějí dosáhnout nebo podle toho, co v nich agresí vyvolalo. Nejde už jen pouze o fyzické násilí, ale může jít i o jiné formy slabšího charakteru, jako jsou například nadávky a urážky, které mohou v některých případech zanechat větší újmu na

³⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 14-15. ISBN 978-80-247-5309-6.

³¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 18-19. ISBN 978-80-247-5309-6.

zdraví spojenou s nízkým sebevědomím nebo pocitem méněcennosti.³² Tímto tématem se rovněž zabývali američtí psychologové Arnold Herbes Buss a Ann Durkee, kteří mezi projevy agresivního chování u dětí řadí převážně napadení, fyzické násilí a útok, dále nepřímou agresi ve formě pomluvy či výsměchu, vztahovačnost spojenou s nepřátelstvím, negativismus, podezřívání, verbální agresi jako nadávky a vyhrožování, nevole (nelibost), zaujatost, popudlivost a pohotovost k afektivní explozi.³³ Tu můžeme popsat jako nezvládnutý afekt, kde si je jedinec vědom svého jednání, ale neodkáže ho zvládnout.³⁴

Existuje mnoho názorů, které tvrdí, že agrese může být vrozená i naučená. Například německý psycholog Ferdinand Merz je zastáncem toho názoru, že agrese je naučená reakce a mění se pod vlivem zkušenosti podle druhu a četnosti agresivních způsobů chování, podle jejich emocionální kvality, podle situací, ve kterých se projevuje, a podle své instrumentální hodnoty.³⁵

2.6. Agrese a vliv party

Každý člověk se rodí do vztahů, každý je od narození součástí nějaké skupiny, případně i subkultury; pokud je příslušnost ke skupině dobrovolná, hovoříme o příslušnosti k neformální skupině. Na druhou stranu, je-li podmíněna vnějšími okolnostmi, jedná se o skupinu formální. Mezi formální skupiny řadíme školu, pracovní skupinu či širší rodinu apod. Co se týče agrese a vlivu party, tak je mnohem důležitější skupina neformální, která vzniká na základě zájmů a sympatií. Čím bližší bude vztah jedince ke skupině, tím pro něj bude těžší udržet si od ní odstup. S tím je spojeno riziko přijetí patologických norem, kdy jedinec ztrácí svoji individualitu a snaží se chovat tak, aby si udržel ve skupině své místo. U některých skupin se mohou vyskytovat podoby agrese a násilí a daný jedinec

³² SEDLÁČKOVÁ, Tereza. *Agresivita a šikana na základní škole a legislativní ochrana proti nim* [online]. Opava, 2020 [cit. 2022-09-11]. S. 22. Dostupné z: https://is.slu.cz/th/lqq5f/FVP_DP_20_Agresivita_a_sikana_na_zakladni_skole_Sedlackova_Terez_a.pdf?lang=cs. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Vedoucí práce Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.

³³ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. S. 237-238. ISBN 978-80-200-1679-9.

³⁴ FLEISCHMANN, Otakar. *Vybrané kapitoly z psychopatologie*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2011. S. 40. ISBN 978-80-7414-348-9.

³⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. S. 238. ISBN 978-80-200-1679-9.

má pak tendenci se těmito normami identifikovat a jedná pod vlivem davu. Velkou roli zde zastává vůdce skupiny, jehož chování se ostatní snaží napodobit, neboť k němu vzhlíží. Často se tak dopouštějí jednání, kterého by se za normálních okolností nedopustili.³⁶

Toto jednání lze definovat pojmem **sociální konformita**, což značí postoj či sociální tlak nutící nás přijmout něčí stanovisko nebo názor a přizpůsobit naše chování způsobem, jaký se od společnosti očekává. Často je zde potřeba disponovat značnou odvahou a nezájmem o své společenské postavení.³⁷ **Konformitu** lze rovněž definovat jako změnu chování či názor, který vznikne jako výsledek tlaku určitého jedince nebo skupiny. Lidé pak dělají něco, co ve skutečnosti ani sami dělat nechtějí. Toto vynucené chování se pak značí jako **konflikt** neboli rozpor mezi tím, co jedinec dělat chce a co se od něj vyžaduje. Konformita obsahuje dva typy projevu, kdy prvním je **vyhovění** neboli změna svého chování v důsledku požádání jiné osoby. Nejedná se o sílu či nucení, ale pouze o přání jiného člověka. Druhým projevem je **poslušnost**, kterou lze popsat jako změnu chování, která je na rozdíl od vyhovění vyvolaná nařízením či příkazem. Tato situace není tak běžná, ale je označována jako negativně prožívaná, jelikož člověk je nucen dělat něco, co se mu zkrátka přičí.³⁸

Funkce party či skupiny umožňuje jedinci anonymitu a dává mu pocit, že někam patří, že za výsledek odpovídají jako skupina. Charakteristické pro tyto skupiny s tendencemi k agresivnímu chování je zejména tvrdost vůči sobě i jiným, neohroženost a schopnost bojovat, připravenost k fyzickému zápasu, působící navenek jako odvaha. Dále zde zahrnujeme pohrdání lidským životem nebo úsilí o autonomii a svobodu v jednání, kde si od nikoho nenechají říkat, co mají dělat. Únik z každodenní nudy a vyhledávání vzrušení či rozptýlení je pro ně také typické. Není u nich možnost se změnit k lepšímu, tito jedinci si prosazují své a jsou přesvědčeni, že agrese je způsob, jak se někde prosadit.³⁹

³⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 87-88. ISBN 978-80-247-5309-6.

³⁷ MARTÍNKOVÁ, Lenka. *Sociální konformita: Tlak společnosti vs. nezávislé rozhodování*. In: Psychologie pro každého [online]. Newspaper Communication Service, 2017, 31. 10. 2017 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://psychologieprokazdeho.cz/socialni-konformita/>

³⁸ VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, ed. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada, 2019. Psyché (Grada). S. 250. ISBN 978-80-247-5775-9.

³⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 88-90. ISBN 978-80-247-5309-6.

V současnosti stále více dětí a mladistvých tíhne ke skupinám či subkulturám s agresivním projevem. Příčinu je možno hledat v primárním a výchovném společenském prostředí, kde jedinec vyrůstá. Jedná se například o děti a mladistvé, kteří od malička nezažili u svých rodičů pocit bezpečí a jistoty, a tak mají potřebu někam patřit a prahnou po uznání. Dalším příkladem může být příliš autoritářská výchova, kterou si daný jedince prošel. Rodiče ho od mala pouze kárali, dávali mu najevo, že nic není správně, neustále poukazovali jen na chyby a věci, které dělal dobře, brali jako samozřejmost. K tomuto chování mohou sklouznout i učitelé. Jako další skupina mohou být děti, které procházejí nečitelnou výchovou, neboť jejich život je plný nejistoty a zmatenosti a v důsledku toho mají snížené sebevědomí. Parta pak pro ně představuje jistotu, která jim chyběla a agresivní chování berou jako způsob sebeprosazování se. Rovněž sem mohou patřit jedinci, kteří čelí velkým a nezvladatelným nárokům svých rodičů. Jsou tlačeni k výkonům, kterých nejsou schopni dosáhnout, a často jsou také s někým porovnáváni, například se starším, úspěšnějším sourozencem. Rodiče si skrze své děti snaží plnit svá přání a cíle, jejichž za svůj život třeba nedosáhli. Jako poslední lze zmínit děti a mladistvé, kteří si sami agresivní výchovou prošli. Denně byli vystavováni tvrdým tělesným trestům od svých rodičů a toto chování přebrali jako normu.⁴⁰

2.7. Vliv médií na negativní chování jedinců

Mediální násilí patří k jedné z nejzávažnějších příčin agresivního chování u dětí a mládeže, jelikož média mají v současném světě obrovskou moc při ovlivňování jak jednání, tak i myšlení a cítění lidí. Díky médiím, televizím či sociálním sítím lze s informacemi manipulovat, zjednodušovat realitu a jednoznačně upřednostňovat některé názory. Děti mají relativně nízkou rozlišovací schopnost v tom, co je reálné a co ne, tudíž agrese zhlédnutou v televizi mohou brát jako pobavení a usvědčení v tom, že agrese je normou při řešení různých životních situací. Například pokud dítě uvidí v nějakém filmu akčního hrdinu, který se chová agresivně, toto chování si osvojí a fixuje ho ve svých

⁴⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 88-90. ISBN 978-80-247-5309-6.

paměťových mapách. Následně se pak může stát, že v různé situaci, kdy se cítí ohroženě, dojde k projevu tzv. „oživení scénáře násilí“, kde si dítě představí, jak by se zachoval jeho akční hrdina a snaží se toto chování napodobit.⁴¹ Dítě si však násilné chování osvojuje již od nejranějšího věku a kritické období se pohybuje mezi 6. až 8. rokem života. Pokud si v tomto věku dítě upevní násilné postoje a názory, tak je velká pravděpodobnost, že to je nezmění.⁴² Ovšem v dnešní době je již těžké zakazovat dítěti různé filmy, jelikož se k nim stejně dostane, ať už prostřednictvím svých spolužáků nebo potají. Rodiče jsou ale zodpovědní za své děti, a právě oni by měli zvažovat, co jejich dítě v televizi či na internetu uvidí, a v případě nevhodného filmu mu nabídnout jinou smysluplnou alternativu.⁴³

Dalším kapitolou v tomto případě mohou být počítačové hry, které se čím dál tím více stávají neodmyslitelnou součástí našeho života. Ne ve všech případech musí jít jen o negativum, neboť mnoho počítačových her dokáže procvičovat koncentraci pozornosti, schopnost orientace v prostoru či logické myšlení. Na druhou stranu existuje mnoho her, které bohužel agresivní násilí podporují, a dítě tak začne považovat agresí za přirozený způsob sebeprosazení se.⁴⁴

2.8. Zvládání a řešení agresivity

Zvládání agresivity v domácím prostředí

Pokud začne mít dítě agresivní sklony a začne se chovat agresivně, je nejdříve třeba prozkoumat příčinu takového chování a zjistit, zda je agrese spojena s nějakou situací či skupinou lidí. Dále zjistit, zda se jedná o ojedinělý projev chování či zda se tak chová od mala a jestli k agresí dochází pouze v nějakém prostředí, jako je například domov či škola. Pokud se dítě bude

⁴¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 94-95. ISBN 978-80-247-5309-6.

⁴² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 54-55. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁴³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 96. ISBN 978-80-247-5309-6.

⁴⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 96-97. ISBN 978-80-247-5309-6.

agresivně chovat jen ve škole, je třeba hledat příčinu v třídním kolektivu, a pokud se tak chová nezávisle na prostředí, je nutné vnímat jeho intenzitu a dlouhodobost.⁴⁵

Rovněž je důležité včasné zachycení projevu agrese a nastavení hranic, ale zároveň i respekt oprávněných pocitů dítěte. V každém vývojovém stádiu se v menší míře agrese objevuje a není to nic, čím by rodiče měli „plašit“. Malé dítě se snaží pomocí agrese dosáhnout svých cílů a u dospívajícího se jedná o agresi, která je spojená se snahou o vlastní vymezení vůči světu a rodině. Rodiče by též měli mapovat intenzitu agrese u svého dítěte, neboť pokud projevy agrese budou zesilovat, je nutné nastolit přísnější pravidla. Pokud je dítě nebude tolerovat, uvědomovat si své chování či nepomůže ani snaha o vysvětlení a otevřená komunikace, je nutné se v tomto případě obrátit na odborníky.⁴⁶

Zvládání agresivity ve školním prostředí

Každý učitel pravděpodobně zažil nevhodné chování svých žáků, jako je vykřikování bez přihlášení, nenošení pomůcek či pošťuchování mezi žáky. Takové chování je sice překážkou efektivního učení, ale pořád se jedná pouze o „maličkosti“. Pokud se ale ve třídě vyskytuje žák, který hrubě napadá své spolužáky, dokonce jim i způsobuje zdravotní či psychické problémy, zkrátka se chová agresivně, je nutné takovou situaci okamžitě řešit. Škola v takovém případě poskytuje dostatek výchovných opatření, jako jsou různé stupně napomenutí či individuální studijní plán. Dokonce je i možnost využít školní poradenskou zařízení, zdravotní péče, orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen *OSPOD*), policii či soudy, ale v takovém případě nejde o bezprostřední řešení situace. Spousta papírování, souhlasů i objednávání do odborných zařízení trvá nějakou chvíli, a proto je nutné zasáhnout hned, aby to zbytečně nezpomalovalo proces nápravy žáka. Nejrychlejším způsobem, jak upozornit rodiče na nevhodné chování jejich potomka, je forma poznámky do žákovské knížky. Lze doporučit různá systematická doporučení, jako důsledně podporovat a vymáhat dodržení školních

⁴⁵ SMRŽ, Josef. *Kde je hranice zdravého vzteku aneb Kdy začíná být agresivita nebezpečná*. In: *Šance Dětem* [online]. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, 2011, 17. 03. 2022 [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/kde-je-hranice-zdraveho-vzteku-aneb-kdy-zacina-byt-agresivita-nebezpecna>

⁴⁶ Tamtéž

pravidel, nepřehlížet drobné problémy, což ale neznamená dělat z nich přímo zásadní události a navrhopvat výchovná opatření. Pokud se jedná o první přestupek, je potřeba být na pozoru a docílit toho, aby se to podruhé již neopakovalo. Na druhou stranu je potřeba posilovat pozitivní projevy spolupráce a soudržnosti ve třídě a nebrat to jako samozřejmost.⁴⁷

V případě u opakovaně agresivního žáka je indikovaný trénink zvládnání emocí, který by měl být realizován ve škole například ve školním poradenském pracovišti. Někdy je nutná i dlouhodobější pomoc rodině, pokud své dítě nezvládají. Může nastat situace, kdy si rodiče ostatních žáků budou stěžovat a budou mít o své děti strach, avšak problémového žáka nelze jednoduše vyloučit z povinné školní docházky. Možnost je odchod na jinou školu, kde se můžou projevy zmírnit, ale problémy se tak zpravidla nevyřeší.⁴⁸

⁴⁷ ŘÍZENÍ ŠKOLY. Otevřený článek: *Jak pracovat s agresivními žáky*. In: *Řízení školy online: Aplikace pro řízení školy* [online]. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, 16. 2. 2021 [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: <https://www.rizeniskoly.cz/cz/aktuality/otevreny-clanek-jak-pracovat-s-agresivnimi-zaky.a-7466.html>

⁴⁸ Tamtéž

3. Rizikové chování

Třetí kapitola se bude týkat **rizikového chování**, které je klíčovou součástí mé diplomové práce a na které, z velké části, stojí navazující empirická část. Opět si zde představíme samotný pojem a jeho terminologii a následně si vymezíme jeho projevy u adolescentů v současné době. Následovat bude popis jednotlivých rizikových forem chování, kde mimo jiné bude i popsáno, jak se dané jevy vyskytují přímo u dětí a mládeže.

3.1. Pojem, terminologie a teorie rizikového chování

Rizikové chování lze do určité míry považovat za normativní součást vývoje, neboť dle různých studií se až polovina adolescentů během dospívání zapojí do alespoň jedné z forem rizikového chování.⁴⁹

Pojem **rizikové chování** je nadřazený k pojmům problémové, asociální, delikventní, antisociální a disociální chování, neboť tyto druhy chování jsou předmětem teorií, které se snaží vysvětlit jejich podstatu buď biologickými, psychologickými nebo sociálními příčinami a jejich kombinací. Na rozdíl od nich rizikové chování vyžaduje mezioborový pohled.⁵⁰ Lze ho popsat jako nekonformní jednání, které se vyznačuje negativním vybočováním z norem a porušováním společenských, školních a jiných pravidel, a může vést až k delikvenci. Zvýšená míra rizikového chování se vyskytuje především v pubescenci, což je období přibližně mezi 10.-15. rokem života.⁵¹

Mezi rizikové chování řadíme zejména záškoláctví, které je spojeno jako důsledek touhy po dobrodružství, experimentu nebo jako obrana před problémy ve škole. Dále také lhaní, které ale doposud není společností vnímáno jako rizikové. Patří sem rovněž agresivita, agresivní chování, šikana, kyberšikana, násilné chování a obecně kriminální chování, především tedy krádeže. Rizikovým

⁴⁹ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 40. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁵⁰ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 40-43. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁵¹ KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. S. 46-49. ISBN 978-80-7387-860-3.

chováním je také vandalismus, který se projevuje hlavně ničením veřejného majetku, jako jsou lavičky, dopravní značky, a ničením školního majetku. V neposlední řadě sem zahrnujeme rizikové sexuální chování, rasismus, xenofobii, závislostní chování na legálních návykových látkách (alkohol, cigarety) a nelegálních látkách, a mimo jiné i rizikové chování na internetu jako návštěva nevhodných či nelegálních stránek, otevírání spamů a reagování na ně, kopírování a stahování hudby a filmu či trávení příliš mnoho času v online prostředí.⁵²

Teorie vzniku rizikového chování můžeme rozdělit do tří obecnějších skupin. První z nich jsou teorie **biologicko-psychologické**, které hledají souvislosti mezi chováním a charakterem, genetikou apod. Druhou jsou teorie **sociálně-psychologické**, které jsou zaměřeny na sociální učení, temperamentové a osobnostní rysy a kognitivní styly. Poslední skupinou jsou **sociologické** teorie soustředící se na společenský a kulturní kontext vzniku rizikového chování.⁵³

V devadesátých letech minulého století studie z Harvardu ukázaly, že nejrizikovější období v moderní společnosti je období dospívání. V rozvojových zemích či v dřívější době tomu tak nebylo a za nejrizikovější bylo považováno časné dětství. Problematikou rizikového chování v dospívání se už od sedmdesátých let zabýval profesor Richard Jessor, který prováděl v USA dlouhodobý výzkum chování mladých lidí ve věku 14-22 let ve vztahu k psychosociálnímu vývoji v adolescenci. Jako rizikové a problémové chování označil především zneužívání návykových látek, delikvence a rizikové sexuální chování. Rovněž prokázal, že tyto projevy se často vyskytují společně a mají stejné příznaky. Později se začalo používat označení **syndrom rizikového chování v dospívání**, ve zkratce **SRCH-D**, kde se jedná o charakteristický soubor příznaků, které vznikají na stejném podkladě. Richard Jessor zjistil, že tento syndrom má významnou funkci v psychosociálním vývoji u adolescentů. Napomáhá jim při vývojových potížích, řeší současnou osobní nesnáz nebo jim

⁵² SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 39-41. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁵³ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 42-43. ISBN 978-80-247-4042-3.

nahrazuje něco, co v tu chvíli postrádají. Rizikové chování může v tom nejhorším případě skončit až závislostí na drogách, zanecháním studia, špatnými výsledky ve škole, problémy se zákonem nebo předčasným těhotenstvím. Je tedy důležité hledat jiné alternativy ke snižování úzkosti, posilování sebevědomí či ke zlepšení vztahu s vrstevníky, aniž by došlo k rizikovému chování.⁵⁴

Projevy syndromu rizikového chování v dospívání je možno rozdělit do tří hlavních okruhů. Prvním z nich je zneužívání návykových látek, které je zpočátku nejvíce motivováno sociálně kvůli společnosti vrstevníků. Jako druhé jsou projevy v psychosociální oblasti. Sem řadíme agresivitu, delikvenci, kriminalitu, autoagresivitu (sebepoškozování), úrazy spojené s agresivitou nebo riskováním a problémové chování přechodného charakteru, jako jsou rvačky, týrání zvířat, záškoláctví, opakované lhaní, vandalismus aj. Poslední jsou projevy v reprodukční oblasti, ve které je rizikovým chováním zejména předčasný sexuální život a s tím i spojené časté střídání partnerů. Toto chování je zpravidla signalizováno zevními změnami, jako je zhoršení školního prospěchu, noví přátelé, kteří rovněž disponují rizikovým chováním či změna dřívějších zájmů.⁵⁵

3.2. Rizikové chování v adolescenci

Ať už zdravé či rizikové chování adolescentů je důležité k naplnění jejich osobních či sociálních cílů, jako je autonomie nebo dosažení identity. Existuje spousta způsobů a důvodů rizikového chování a jednání, které jedinci umožňují překonat období dospívání neboli období, kde se jedinec nachází v nejasně definovaném prostředí a kdy ho ostatní berou pořád jako „malé dítě“. Jedním z nich je nápodoba dospělých neboli situace, kdy se jedinec snaží napodobit chování některého z dospělých, pro které je dané chování „normální“. Může se jednat o konzumaci alkoholu, kouření cigaret nebo sexuální chování, které adolescentovi přináší určitý pocit dospělosti.⁵⁶

⁵⁴ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 32-33. ISBN 978-80-7387-793-4.

⁵⁵ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 33-35. ISBN 978-80-7387-793-4.

⁵⁶ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 34. ISBN 978-80-247-4042-3.

Další způsobem je dosažení autonomie. Adolescent dává najevo, že je schopen všeho dosáhnout sám, nepotřebuje žádnou pomoc a že je schopen dělat rozhodnutí nezávisle na svých rodičích. Opět se to může projevit užíváním drog či sexuálním chováním. Jednoznačně sem patří i sebepotvrzování a experimenty, neboť kognitivní a sexuální vývoj jedince přináší nové možnosti, jež má nutkání vyzkoušet. S tím souvisí i vyhledávání nových zážitků, kdy adolescenti experimentují s novými stavy vědomí, objevují jiné fyzické vjemy a prožívají nové, neznámé emoce. V období dospívání je důležitá zejména komunikace s vrstevníky, kde je pro navození lepší atmosféry a povzbuzení komunikace užíváno rizikové chování v podobě konzumace alkoholu, marihuany nebo psychoaktivních látek.⁵⁷

Spousta druhů rizikového chování spojuje adolescenty s vrstevníky pomocí sdílených rituálů. Pro toto chování je typické opakování, nadbytečnost a zveličování konkrétních činů, příkladem může být sdílení alkoholu, cigarety nebo marihuany v kruhu. Mezi další způsoby rizikového chování patří nejen napodobování dospělých, ale i napodobování ostatních jedinců či soutěživost mezi sebou, například kdo vypije víc alkoholu, kdo měl více sexuálních partnerů apod. Mnoho adolescentů se chová také rizikově, aby zjistili, jaká bude reakce dospělých, rodičů či učitelů, pokud překročí daná pravidla. Jedná se o zkoumání reakcí a limitů a v utvrzování sebe jakožto autonomního individua.⁵⁸

3.3. Užívání legálních a nelegálních návykových látek

Psychoaktivní látky jsou chemické látky, které působí na centrální nervovou soustavu, kde mění mozkové funkce a mohou způsobovat dočasné změny ve vnímání, vědomí či chování. Mnoho látek je návykových, a proto se označují jako návykové látky. Rizikovým chováním pak dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních a dalších rizik pro jedince nebo pro společnost.⁵⁹

⁵⁷ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 34-35. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁵⁸ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 36. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁵⁹ GABRHELÍK, Roman, Barbora ORLÍKOVÁ a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA*, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Návykové látky [online]. MŠMT, 2019, (příloha 4.), 23 [cit. 2022-09-24]. S. 1. Dostupné z:

V adolescentním věku je rizikové chování nejvíce zastoupeno konzumací alkoholu, kouřením cigaret a užívání lehkých drog, jako je například marihuana. Je spojeno jak s typem vrstevníků, tak i se způsobem trávení volného času.⁶⁰

Závislostní chování naplňuje všechny znaky rizikového chování a závisí především na druhu návykové látky, frekvenci a délky užívání či typu závislostního chování. Z hlediska frekvence a délky užívání návykových látek rozlišujeme několik pojmů. Užití nebo experiment, který může být jednorázový, opakovaný, ale nikoliv pravidelný, vyžaduje odbornou pozornost. Je zde důležité, v jakém věku, kdy a jaký typ návykové látky byl užit, a i když je se jedná pouze o jednorázové užití, může dojít až k předávkování, zdravotním potížím či úrazům. Užívání pak chápeme jako opakovanou zkušenost s legální návykovou látkou, ale bez známek negativních dopadů. Dalším pojmem je nadužívání neboli rizikové užívání, které lze popsat jako užívání legálních i nelegálních návykových látek s dopadem na zdraví. Příkladem může být nadměrné užívání alkoholu nebo užití drog v nevhodné situaci (řízení automobilu apod.) Zneužívání nebo také problémové užívání značí opakované užívání legálních/ nelegálních návykových látek i přes patrné negativní následky. Posledním pojmem je závislost, kterou označujeme kompulzivní užívání návykových látek nehledě na důsledky, které mohou nastat.⁶¹

Užívání tabákových a nikotinových výrobků

Kouření cigaret před sto lety vyjadřovalo určitou prestiž, v dnešní době je ale prokázán jeho škodlivý účinek a ve spoustu zemí je omezena jak konzumace cigaret zákonem, tak i prodej.⁶² Z veřejného zdravotního hlediska má kouření tabáku na zdraví obrovský vliv a jedná se o jednu z hlavních příčin nemocnosti a úmrtnosti. Jeho škodlivost spočívá zejména v jeho kouření, neboť tabákový kouř

file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/P%C5%99%C3%ADloha_4_-_CO_D%C4%9ALAT,_KDY%C5%BD_-_Navykove_latky%20(2).pdf

⁶⁰ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 47. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁶¹ GABRHELÍK, Roman, Barbora ORLÍKOVÁ a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENČNÍ PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Návykové látky* [online]. MŠMT, 2019, (příloha 4.), 23 [cit. 2022-09-24]. S. 1. Dostupné z: file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/P%C5%99%C3%ADloha_4_-_CO_D%C4%9ALAT,_KDY%C5%BD_-_Navykove_latky%20(2).pdf

⁶² SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 47. ISBN 978-80-247-4042-3.

obsahuje kolem 7000 chemických látek, z nichž 70 je karcinogenních. Nikotin naopak karcinogenní není a jeho škodlivost je mnohem nižší ve srovnání se složkami tabákového kouře, ale jedná se o látku, která způsobuje závislost na kouření. V současné době existuje už spousta alternativních výrobků nikotinu, které nespalují tabák, ale jde o výrobky na bázi čistého nikotinu, které se nezahřívají.⁶³

Mezi nejčastěji užívané formy tabákových a nikotinových výrobků patří zejména cigarety, doutníky, dýmky a vodní dýmky. Řadíme sem i různé formy bezdýmného tabáku (tabák, který se nespaluje), jako například šňupací tabák, což je jemně namletý tabákový prášek, který je vdechován nosními dírkami, žvýkací tabák ve formě nadrcených listů tabáku, které se žvýkají, nebo porcovaný tabák vkládaný do úst mezi ret a dásně. Porcovaný tabák je známý ve formě pytlíčků naplněných jemně řezaným tabákem. Za nové tabákové a nikotinové výrobky jsou považovány elektronické cigarety, zahříváný tabák nebo nikotinové sáčky. Zahříváný tabák je nové elektronické zařízení fungující na principu zahřívání upraveného tabáku ve formě vyměnitelných náplní prostřednictvím topného tělesa v podobě zahřívací čepele. Náplně připomínají malé cigarety a neobsahují nikotin. Následně je tabák v zařízení zahříván a nedochází k jeho spalování. Zahříváný tabák produkuje aerosol (páru), který je méně koncentrovaný než kouř. Elektronické cigarety a nikotinové sáčky budou popsány níže, neboť se jedná o výrobky, které v současné době neužívají pouze dospělí, ale často i děti a mladiství.⁶⁴

⁶³ MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H., 2021. *Zpráva o tabákových, nikotinových a souvisejících výrobcích v České republice 2021* [Report on Tobacco, Nicotine and Related Products in the Czech Republic 2021] MRAVČÍK, V. (Ed.). S. 7. Praha: Úřad vlády České republiky.

⁶⁴ KULHÁNEK, Adam a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí: Tabákové výrobky, výrobky určené ke kouření a nikotinové sáčky* [online]. MŠMT, 2022, 6. 8. 2022, (příloha 13.), 21 [cit. 2022-09-25]. S. 4-5. Dostupné z: <file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/Priloha%20c.%2013%20Tab%C3%A1k%20aktualizov%C3%A1no%202022.pdf>

Užívání tabákových a nikotinových výrobků mezi dětmi a mládeží

U dětí a mladistvých se užívání tabákových a nikotinových výrobků vyskytuje v různých vzorcích. Prvním je experimentování v podobě iniciačních pokusů o užívání tabáku a nikotinu. Dále je to příležitostné užívání, čím se rozumí méně než jedno užití týdně, pravidelné užívání neboli užití cigarety alespoň jednou týdně a denní užívání, kde užití probíhá na denní bázi.⁶⁵

První zkušenosti s tabákovými výrobky se vyskytují už v období adolescence, v rámci vrstevnických skupin.⁶⁶ Dle výzkumné zprávy o tabákových, nikotinových a souvisejících výrobcích, jejich užívání a zdravotních dopadech v ČR z roku 2021, má zkušenosti s kouřením přibližně 3 % 11letých, 18 % 13letých a 40 % 15letých. Pravidelně či denně cigaretu i e-cigaretu užívá 11 % dětí ve věku 13-15 let a k prvním zkušenostem s kouřením cigaret dochází v necelých 13 letech, a pokud jde o e-cigarety, tak je to až ve 14 letech.⁶⁷

Za poslední dobu se u dětí a mladistvých zvyšuje užívání e-cigaret a především nikotinových sáčků. Dospělému mohou pomoci se skončením užívání cigaret, ale dětem mohou rychle a závažným způsobem poškodit zdraví. Nikotinové sáčky jsou malé bílé sáčky, které neobsahují tabák, ale pouze nikotin, což je tabákový alkaloid a droga.⁶⁸ Podobají se porcovanému tabáku, avšak neobsahují žádný tabák.⁶⁹ Nikotinový sáček se žvýká nebo se vloží pod horní či spodní ret po dobu 15-30 minut do doby, než se dostaví účinky v podobě drobného

⁶⁵ KULHÁNEK, Adam a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí: Tabákové výrobky, výrobky určené ke kouření a nikotinové sáčky* [online]. MŠMT, 2022, 6. 8. 2022, (příloha 13.), 21 [cit. 2022-09-25]. S. 2. Dostupné z: <file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/Priloha%20c.%2013%20Tab%C3%A1k%20aktualizov%C3%A1no%202022>.

⁶⁶ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. S. 38. ISBN 978-80-244-2642-6.

⁶⁷ MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H., 2021. *Zpráva o tabákových, nikotinových a souvisejících výrobcích v České republice 2021* [Report on Tobacco, Nicotine and Related Products in the Czech Republic 2021] MRAVČÍK, V. (Ed.). S. 9-10. Praha: Úřad vlády České republiky.

⁶⁸ VÁLKOVÁ, Hana. *Děti žvýkají nikotinové sáčky. Hrozí jim předávkování i rychlá závislost*. In: *Vitalia* [online]. Praha 6: Internet Info, s.r.o, 1997, 7. 3. 2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.vitalia.cz/clanky/nikotinove-sacky-zvykaji-deti-na-zakladni-skole/>

⁶⁹ KULHÁNEK, Adam a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí: Tabákové výrobky, výrobky určené ke kouření a nikotinové sáčky* [online]. MŠMT, 2022, 6. 8. 2022, (příloha 13.), 21 [cit. 2022-09-25]. S. 5. Dostupné z: <file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/Priloha%20c.%2013%20Tab%C3%A1k%20aktualizov%C3%A1no%202022.pdf>

mravenčení. Tento produkt byl vytvořen jako alternativa k cigaretám pro dospělé, kteří se chtěli zbavit závislosti na kouření.⁷⁰ Největším problémem těchto výrobků je jejich přístupnost dětem mladších 18 let. Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek ve znění pozdějších předpisů (tzv. tabákový zákon) zakazuje prodávat nezletilým pouze tabákové výrobky. V současnosti se ale projednává novela zákona, která by měla stanovit zákaz distribuce nikotinových sáčků všem osobám mladších 18 let a zvyšovat kontrolu prodejců.⁷¹ Bohužel díky jeho dostupnosti se dostává hlavně do rukou dětí, které je užívají na základních školách a kde se stává více a více populární. Děti se nalákají na jejich design, různé příchutě, a především na to, že po nich není cítit užití cigarety nebo že nejsou vidět. Pokud ale dítě sáček omylem spolkne, hrozí mu otrava, jelikož nikotin působí na lidský organismus jako jed. U dětí se na rozdíl od dospělých mohou objevit účinky v podobě poškození vývoje mozku a rychleji se u nich rozvíjí fyzická závislost. Předávkování může nastat v případě, že dítě bude žvýkat více sáčků najednou nebo ho omylem spolkne. Intoxikace neboli předávkování nikotinem se projevuje bušením srdce, úzkostmi, bolestmi hlavy, roztěkaností, nevolností či zvracením, průjmem, zvýšeným sliněním v ústech a při vysokých dávkách může dojít až k výraznému útlumu či poruchám vědomí.⁷²

Kromě nikotinových sáčků jsou dnes u školáků základních škol v módě i elektronické cigarety. Dnes je celosvětově oblíbenou alternativou kouření „vapování“ neboli užívání elektronických cigaret. Díky sociálním sítím se tak dostávají do podvědomí nejen dospělým, ale i dětem. Jedná se o elektronické zařízení určené k vaporizaci speciální tekutiny, která umožňuje inhalování vzniklého aerosolu. Dnes nesou slangové názvy jako „vapík“ či „vejp“. Na rozdíl od klasických cigaret v e-cigaretách nic nehoří, nespaluje se a ani zde není vložen

⁷⁰ VÁLKOVÁ, Hana. *Děti žvýkají nikotinové sáčky. Hrozí jim předávkování i rychlá závislost*. In: *Vitalia* [online]. Praha 6: Internet Info, s.r.o, 1997, 7. 3. 2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.vitalia.cz/clanky/nikotinove-sacky-zvykaji-deti-na-zakladni-skole/>

⁷¹ JAKOB, Ondřej. *Ministerstvo představilo vyhlášku regulující nikotinové sáčky*. In: Ministerstvo zdravotnictví České republiky [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví, 2022, 11. 11. 2022 [cit. 2023-01-13]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/ministerstvo-predstavilo-vyhlasiku-regulujici-nikotinove-sacky/>

⁷² VÁLKOVÁ, Hana. *Děti žvýkají nikotinové sáčky. Hrozí jim předávkování i rychlá závislost*. In: *Vitalia* [online]. Praha 6: Internet Info, s.r.o, 1997, 7. 3. 2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.vitalia.cz/clanky/nikotinove-sacky-zvykaji-deti-na-zakladni-skole/>

tabák. Jsou běžné dostupné a je možnost si vybrat i náplně v několika ovocných příchutích. Ve Spojených státech se začaly mezi mladými objevovat už v roce 2014 a postupně se rozšířily i do Evropy. Dnes je tedy dle výzkumu uvedeného výše užívá v České republice cca 11 % dětí ve věku 13-15 let. Na rozdíl od dospělých na elektronické cigarety nahlíží spíše jako na trend a lákavé jsou zejména vapovací triky, kterými mohou vydechovat aerosol v různých obrazcích. I když je prodávání i užívání e-cigaret zakázáno lidem mladší 18 let, někteří žáci si je jsou schopni opatřit od starších sourozenců či kamarádů.⁷³

Je zde nutné zmínit také nejnovější trend, který koluje nejen na sociální síti *TikTok*, a to jsou jednorázové ovocné elektronické cigarety. Jedná se elektronické cigarety *Elf Bar*, které jsou odlišné od ostatních vaperů tím, že se zde nedoplňuje žádná tekutina, nedobíjí se a obsahují pouze cca 600 potahů, tudíž se po použití jednoduše vyhodí. Závažným faktorem je jejich dostupnost, neboť se dají koupit jednoduše na internetu a jejich cena je velice přívětivá. Dle britské studie, která probíhala od roku 2021 do roku 2022, došlo ve Spojeném království až k 14násobnému nárůstu uživatelů. Vykouření celého Elf Baru, který obsahuje vysoký obsah nikotinu (20 mg na ml), se rovná zhruba 50 vykouřeným cigaretám a někteří jsou schopni vypotřebovat i jeden denně. Jednorázové elektronické cigarety se v dnešní době bohužel rozmáhají především mezi dětmi a mladistvými, kteří je užívají i v prostorách škol.⁷⁴

Mezi rizikové faktory užívání tabákových a nikotinových výrobků patří současné užívání jiných návykových látek, stres, kolektiv vrstevníků užívající tyto výrobky, kouření rodičů či sourozenců, absence rodičovské kontroly a podpory, nedostatečná informovanost o rizikosti, nízký socioekonomický status nebo

⁷³ KULHÁNEK, Adam. *Užívání e-cigaret mezi dětmi: co vše by měli rodiče vědět o e-cigaretách?* In: *Šance Dětem* [online]. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, 2011, 3. 02. 2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/uzivani-e-cigaret-mez-detmi-co-vse-meli-rodice-vedet-o-e-cigaretach>

⁷⁴ PATOČKOVÁ, Tereza. *Elf Bar je trendem, který raketově roste především mezi nejmladšími dospělými. Představuje riziko pro zdraví i životní prostředí.* In: *Refresher* [online]. Praha: REFRESHER Media CZ, © 2011-2022, 30. 6. 2022 [cit. 2022-10-09]. Dostupné z: <https://refresher.cz/117440-Elf-Bar-je-trendem-ktery-raketove-roste-predevsim-mez-nejmladsimi-dospelymi-Predstavuje-riziko-pro-zdravi-i-zivotni-prostredi>

život v sociálně vyloučených lokalitách, rozšířená reklama na tyto výrobky nebo jejich nízká cena.⁷⁵

Užívání alkoholu

Alkohol řadíme mezi nejrozšířenější a nejčastěji užívanou drogu, která působí na lidský organismus. Skoro v každé zemi je alkohol běžně dostupnou látkou a je propagován prostřednictvím masivních reklam cílených především na mladou generaci. Je oblíbený zejména z toho důvodu, že dokáže uvolnit psychické napětí, zlepšuje náladu a zvyšuje pocit sebejistoty. Změny chování po požití alkoholu se liší podle množství, pohlaví, tělesné hmotnosti, hladině alkoholu v krvi a době uplynulé od předchozí dávky.⁷⁶

Alkohol je návyková látka s tlumivými účinky na centrální nervový systém neboli ethanol (etylalkohol). Akutní intoxikaci lze rozdělit do tří stádií. Prvním je lehká opilost, ve které dochází k uvolnění, snížení úzkosti, zvýšení hovornosti či nárůstu sebevědomí. U dětí se se lehkou opilostí myslí 0,1- 0,5 ‰, u dospělých do 1,5 ‰, toto stádium bývá u dětí kratší než u dospělých. Druhým stádiem je střední opilost, kde u dětí jde o hodnoty 0,5–1 ‰ a u dospělých 1,6–3 ‰. Toto stádium vede ke zhoršení úsudku, snížení sebekritičnosti a ke zvýšení agresivity. Posledním stádiem je těžká opilost, která je charakterizovaná zmateností, únavou, spavostí, zvracením a při velkých dávkách může dojít až k úplnému bezvědomí. U dětí se těžkou opilostí myslí opilost nad 1 ‰ a u dospělých nad 3 ‰, přičemž pokud se hodnota u dítěte dostane nad 2 ‰, může dojít až ke smrti následkem utlumení dýchacího centra v prodloužené míše.⁷⁷

⁷⁵ KULHÁNEK, Adam a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí: Tabákové výrobky, výrobky určené ke kouření a nikotinové sáčky* [online]. MŠMT, 2022, 6. 8. 2022, (příloha 13.), 21 [cit. 2022-09-25]. S. 5-6. Dostupné z: <file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/Priloha%20c.%2013%20Tab%C3%A1k%20aktualizov%C3%A1no%202022.pdf>

⁷⁶ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 91. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁷⁷ VACEK, Jaroslav a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Alkohol* [online]. MŠMT, 2019, (příloha 4.), 19 [cit. 2022-09-25]. S. 1-2. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_4_alkohol.pdf

Účinky alkoholu závisí především na předchozí zkušenosti s užíváním, toleranci k jeho účinkům, na množství zkonsumovaného alkoholu, atmosféře a na sociálním či kulturním kontextu užití a obecně jsou k intoxikaci citlivější dívky a děti. Za nejbezpečnější vzorec užívání alkoholu lze považovat abstinenci neboli zdržení se alkoholem až do dospělosti, v dnešní době již ale většina dospívajících s alkoholem experimentuje. Ani umírněné pití neboli konzumace relativně malého množství nelze považovat u dětí za bezpečnou, neboť jakákoliv konzumace alkoholu dítětem je považována za zdravotně i sociálně rizikovou. U dospívajících se můžeme nejčastěji setkat s epizodickým (nárazovým) užíváním alkoholu, které je spojené se zábavou a skupinou vrstevníků a za rizikové je považováno tzv. „binge drinking“, což znamená nárazové vypití většího množství alkoholu. Za vzorce užívání alkoholu považujeme též škodlivé užívání, které lze popsat jako dlouhodobé užívání, které vede k poškození zdraví a závislost na alkoholu, kde už se jedná o psychiatrickou poruchu.⁷⁸

Alkoholismus neboli závislost na alkoholu má jako riziková forma chování u jedince různé příčiny svého vzniku. Může jít o biologické, genetické, psychické či sociální proměnné. Alkohol je užíván především k uspokojení fyziologických potřeb jako zdroj energie a vitamínů, psychologických potřeb, při potížích se stresem a napětím či k různým rituálním potřebám, jako jsou rodinné oslavy, společenské akce apod. Dále je užíván k uspokojení potřeb sociálních, jako prostředek k interakci s ostatními či ekonomickým.⁷⁹

Mezi krátkodobá rizika spojená s užíváním alkoholu patří objevení se dalších forem rizikového chování, jako je vandalismus, agresivita či rizikové sexuální aktivity, dále oslabení psychických funkcí například pozornosti, paměti či vnímání. Ke krátkodobým rizikům řadíme též oslabení sociálních dovedností, což vede k agresivitě, netoleranci, ztrátě komunikovat a také zdravotní problémy, jako je zvracení, otrava alkoholem, ztráta vědomí apod.⁸⁰

⁷⁸ VACEK, Jaroslav a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Alkohol* [online]. MŠMT, 2019, (příloha 4.), 19 [cit. 2022-09-25]. S. 2-3. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_4_alkohol.pdf

⁷⁹ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. S. 40. ISBN 978-80-244-2642-6.

⁸⁰ Tamtéž

Co se týče dlouhodobých rizik spojených s užíváním alkoholu lze sem zařadit zejména vznik závislosti na alkoholu, která je doprovázena poškozením jater, žaludku a dalších orgánů. Může také způsobit psychické potíže, sociální problémy, jako je rozpad rodiny, ztráta zaměstnání či bydlení nebo neřešitelné ekonomické nesnáze jako dluhy, půjčky apod.⁸¹

Užívání alkoholu mezi dětmi a mládeží

Dle zprávy o alkoholu v České republice z roku 2021 míra užívání alkoholu i rizikového užívání u dětí a mladistvých v posledních letech klesá, zatímco zkušenosti s alkoholem i míra rizikového užívání zůstává na vysoké úrovni. Bylo zjištěno, že celkem 17 % 11letých, 43 % 13letých a 76 % dětí ve věku 15 let mají již s alkoholem zkušenost a někteří ho užívají i opakovaně. U chlapců byl oproti dívkám zaznamenán mírný pokles konzumace alkoholu, ale dlouhodobě dochází mezi nimi k vyrovnání rozdílu. U dívek byl v letech 2015-2019 zjištěn 3x větší nárůst než předtím, a dokonce se u nich vyskytovalo i opakované užívání.⁸² Je zde významný rozdíl užívání alkoholu mezi žáky prvního a druhého stupně základních škol. Žáci prvního stupně mají obvykle k alkoholu negativní vztah a odmítají ho, zatímco u žáků druhého stupně dochází k obratu a významným mezníkem je přechod na střední školu, kde je oblíbenost v kolektivu často více spojena s užíváním alkoholu, než je tomu na základních školách.⁸³

Největším problémem je tolerantnost rodičů vůči alkoholu, protože každé čtvrté dítě požilo alkohol za přítomnosti svých rodičů. Někteří rodiče ani nepovažují malé množství za škodlivé a vzbuzují tak v dětech dojem, že se jedná o normu. Jenomže mozek se vyvíjí až do 21 let a játra dítěte jsou jiná než u dospělého. Dle australských vědců se děti, kterým byl podán alkohol od rodičů, častěji dostanou znovu k alkoholu než ti, kteří ho povolený nemají. Spousta rodičů se domnívá, že

⁸¹ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. S. 40-41. ISBN 978-80-244-2642-6.

⁸² MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H. 2021. *Zpráva o alkoholu v České republice 2021* [Report on Alcohol in the Czech Republic 2021] MRAVČÍK, V. (Ed.). S. 7. Praha: Úřad vlády České republiky.

⁸³ ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s., s. 6. Řízení školy.

pokud dají ochutnat alkohol dítěti, tak už ho nebude tolik vyhledávat, jelikož už ho zkusil. Opak je ale pravdou a tyto děti ho dle výzkumu vyhledávají častěji.⁸⁴ Dětský organismus není tak zralý jako ten dospělý, a tudíž je mnohem zranitelnější. Při časté konzumaci alkoholu může dojít k onemocnění jater, neboť nejsou ještě schopna odbourat škodlivé látky a užívání v dospívání má rovněž vliv na myšlení, zhoršení paměti, prostorové vnímání, což může být důvodem školní neúspěšnosti či snížení sociální schopnosti a adaptability.⁸⁵

Častým důvodem užívání alkoholu u dětí a dospívajících je především skupinová soudržnost, neboť dospívající se zkušenostmi s alkoholem mají vyšší míru přijetí do vrstevnických skupin. Při formování identity jim návykové látky usnadňují vyjádření osobního stylu či překonávání vlastních či společenských limitů a berou je jako symbol nezávislosti. Bylo zjištěno, že nejvyšší riziko užívání alkoholu u dětí a mladistvých je během prázdnin, volných dnů, svátků či školních výletů.⁸⁶

Užívání marihuany

Mezi nejčastěji užívané nelegální drogy u nás řadíme marihuanu, pervitin a heroin. Pokud už nějakou drogu děti užívají, tak je to primárně marihuana, proto se budu věnovat zejména jí. Jde o přírodní látku, která pochází z indického konopí, a marihuanou se rozumí usušené květenství rostlin.⁸⁷ Patří mezi halucinogeny, které ovlivňují vnímání, a jejich účinek silně působí na mozek, což je v případě dětí ještě horší, jelikož stále dochází k jeho vývoji. Účinnou chemickou látkou, která na mysl působí, je Tetrahydrokanabinol (dále jen THC) a v současném světě někteří

⁸⁴ SKALICKÁ, Andrea. *Každé čtvrté dítě poprvé ochutnalo alkohol s rodiči, hrozí u nich vyšší riziko závislosti*. In: *IROZHLAS* [online]. Praha: Reuters, 1997, 9. 5. 2022 [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/zdravi/deti-rodice-alkohol-zavislost-riziko-alkoholismus-nechmel-deti-sucej-unor_2205091130_elev

⁸⁵ VACEK, Jaroslav a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Alkohol* [online]. MŠMT, 2019, (příloha 4.), 19 [cit. 2022-09-25]. S. 4. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_4_alkohol.pdf

⁸⁶ VACEK, Jaroslav a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Alkohol* [online]. MŠMT, 2019, (příloha 4.), 19 [cit. 2022-09-25]. S. 7. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_4_alkohol.pdf

⁸⁷ HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. S. 17. ISBN 80-2470-135-9.

podnikatelé dokáží vypěstovat rostliny, které obsahují i 30 % THC. Pro srovnání, dříve se v sušině pohybovalo THC jen v rozmezí jednotek procent.⁸⁸

Marihuana obsahuje látky, které vyvolávají řadu jednotlivých účinků, které se mohou lišit. Patří mezi ně euforie, smích, který v dané situaci nemá ani příčinu, zvýšenou citlivost na podněty, jako je výraznější vnímání zvuku apod. U někoho se na rozdíl od pocitu euforie mohou objevit úzkosti či deprese a myšlení může být také zpomalenější (u někoho naopak zrychlené).⁸⁹

Užívání návykových látek (marihuany) mezi dětmi a mládeží

Důvodů, proč děti začínají užívat nelegální drogy, je mnoho a nejčastější je experimentování. Jedná se o součást dospívání, kdy jedinec zkouší nové věci a snaží se najít, co je pro něj to pravé. Dle výzkumných studií děti začínají experimentovat již okolo dvanáctého a třináctého roku a je zde častý přechod od užívání legálních drog, jako je alkohol a tabák, k nelegálním, jako je marihuana, pervitin a kokain. Není však pravidlem, že kouření marihuany vede k závislosti na tvrdých drogách, ale pokud bude dítě vyrůstat v domácnosti, kde otec je alkoholik nebo se bude vyskytovat v partě, kde se marihuana kouří na denní bázi, tak bude mít větší tendenci drogy užívat. Mezi rizika počátečního užívání drog patří neznalost účinků, množství a kvality drog, což může vést až k předávkování. Účinky látek spočívají i v momentální změně vnímání, citění a myšlení, kde i jeden experiment v rizikovém momentu může vést k jeho opakování. Prvním zdrojem drogy zpravidla nebývá pouliční prodejce drog, ale nejčastěji přítel, spolužák či známý. Závislým se nejčastěji stane ten, který se pohybuje mezi lidmi, kde užívání drog je zcela normální nebo ten, který jinak neumí prožít různé pocity, aniž by drogu užíval.⁹⁰

Dle Evropské školní studie o alkoholu a drogách (ESPAD) z roku 2019 mělo zkušenost s některou nelegální drogou celkem 29 % respondentů, kde nejvíce

⁸⁸ KADEŘÁBEK, Filip. *Marihuana v dětských rukách = buďte na pozoru!* In: ZŠ J. Vohradského Šluknov [online]. Šluknov: Základní škola J. Vohradského Šluknov, 2014, 4. 5. 2014 [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: <http://www.zssluknov.cz/cz/detail/clanky/5286/3534-marihuana-v-detskych-rukach-%3D-budte-na-pozoru.html>

⁸⁹ HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. S. 17-19. ISBN 80-2470-135-9.

⁹⁰ HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. S. 11-13. ISBN 80-2470-135-9.

bylo potvrzeno užívání konopných látek. K prvnímu užití konopných látek u dětí dochází kolem 14. roku života.⁹¹

Spousta českých studií se již věnuje tématu užívání marihuany mezi školáky a bylo zjištěno, že nemalá část je na ní závislá už na základní škole. Uživatelé užívání marihuany vnímají jako projev svobody a mnohdy se obhajují léčebnými účinky konopí. Pro některé pak může jít o startovací drogu, po které pak zkusí i ty silnější a návykovější.⁹²

3.4. Vandalismus

Pojem **vandalismus** byl odvozen od germánského kmene Vandalů, který je známý především za zničení Říma. **Vandalismus** lze tedy popsat jako sociálně patologický a agresivní jev, kdy dochází k poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku, věcných hodnot a dalších objektů. Jako příklad předmětu poškozování mohou být parky a jejich zařízení, lavičky, zastávky dopravních prostředků, hřbitovní náhrobky, nápisy na zdech, veřejných plochách či dopravních prostředků. Vandalismus nepřináší pachateli žádný materiální zisk, ale páchá ho pouze pro vlastní potěšení či odreagování. Patří často k životnímu stylu adolescentů či různých skupin, kde mohou být pozorovány i další sociálně patologické jevy jako alkohol či užívání drog.⁹³

Motivace k vandalismu mohou být různé a je velice důležité se jimi zabývat. Mezi ty nejčastější patří zejména nuda, radost z ničení, prázdnota, potřeba stát se členem party či získání pozice a obdivu v partě, ukázka vlastní odvahy a síly před vrstevníky nebo získání zájmu osob opačného pohlaví či pomsta, jednoduše spočívá v iracionalitě.⁹⁴ Je nutné ji odlišit od obdobných projevů chování, jako je

⁹¹ MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. 2021. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2021* [Report on Illicit Drugs in the Czech Republic 2021] MRAVČÍK, V. (Ed.). S. 9. Praha: Úřad vlády České republiky

⁹² KADEŘÁBEK, Filip. Marihuana v dětských rukách = budte na pozoru! In: ZŠ J. Vohradského Šluknov [online]. Šluknov: Základní škola J. Vohradského Šluknov, 2014, 4. 5. 2014 [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: <http://www.zssluknov.cz/cz/detail/clanky/5286/3534-marihuana-v-detskych-rukach-%3D-budte-na-pozoru.html>

⁹³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 56. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁹⁴ KAPLANOVÁ, Jarmila a Zdeňka PROCHÁZKOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Vandalismus* [online].

programové či instrumentální násilí, neboť ničení kulturních hodnot není samo o sobě cílem, ale jen doprovodným jevem jinak motivovaného chování. Motivem je rovněž sebepotvrzení, potřeba stát se členem party, demonstrace odvahy a síly před vrstevníky či snaha začlenit se k delikventní subkultuře.⁹⁵ Výchovný styl dítěte ovlivňuje jak jeho osobnost, chování, tak i způsob přijímání pravidel a nesprávný výchovný styl může vést až k protestu, vzdoru, odporu. Takový vzdor je pak dán najevo prostřednictvím agrese vůči věcem ve škole. Příkladem jsou žáci ničící vybavení školní třídy, školní pomůcky spolužáků nebo pomůcky v majetku školy, dále hygienické zázemí nebo šatny, čímž můžeme rozumět stržená splachovadla, vytrhané vodovodní baterie, popsané nebo rozkopené dveře. Lze sem zařadit rozbitá okna, posprejovaná fasáda či majetek samotného učitele. Je nutno zmínit, že správný výchovný styl podporuje kooperaci neboli spolupráci studentů, posiluje zdravý osobnostní růst dítěte a je prevencí veškerých forem rizikového chování, včetně vandalismu.⁹⁶

Mezi druhy vandalismu patří **vandalismus hrabivý**, čímž rozumíme například rozbíjení automatů a jehož cílem bude v tomto případě získat vhozené mince. Dále sem řadíme **taktický vandalismus**, kde cílem vandalů je především upoutat pozornost a vandalismus ideologický, mstivý a hravý. Záměrem **ideologického vandalismu** je upozornit na vlastní postoje nebo požadavky. **Mstivý** vandalismus má podobu odplaty za skutečnou nebo domnělou křivdu. Příkladem **hravého** vandalismu můžeme myslet sázku o to, kdo rozbije více oken, vitrín, pouličních lamp apod. Zlostným vandalismem míníme výraz zloby nebo závidosti. Řadíme sem i poslední druh vandalismu neboli **odplata za něco**, kdy žák ničí majetek školy jako pomstu za chování učitele nebo za špatnou známku.⁹⁷

MŠMT, 2017, (příloha 10.), 13 [cit. 2022-09-23]. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_10_vandalismus.pdf, str. 2

⁹⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). S. 56. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁹⁶ KAPLANOVÁ, Jarmila a Zdeňka PROCHÁZKOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Vandalismus* [online]. MŠMT, 2017, (příloha 10.), 13 [cit. 2022-09-23]. S. 2-3. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_10_vandalismus.pdf

⁹⁷ KAPLANOVÁ, Jarmila a Zdeňka PROCHÁZKOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Vandalismus* [online]. MŠMT, 2017, (příloha 10.), 13 [cit. 2022-09-23]. S. 1. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_10_vandalismus.pdf

Rizikových faktorů vandalismu může být opravdu mnoho a mezi individuální rizikové faktory patří zejména pohlaví, temperament, deprese, negativní životní události, nízké sebevědomí či úzkostnost. Za rizikové faktory v rodině považujeme například nedůslednou výchovu, slabou rodičovskou podporu, dysfunkci v rodině, nedostatečný zájem či kontrolu od rodičů. V případě vrstevnických vztahů to jsou rovněž dysfunkční vztahy mezi vrstevníky nebo odmítnutí a vyřazení z vrstevnické skupiny. Ve školním prostředí je rizikovým faktorem například nezdravé školní klima, nedodržování pravidel, bagatelizace ze strany učitele či jeho výchovný styl a osobnost, zastrasování nebo demoralizování.⁹⁸ Vandalismus jednoznačně patří mezi typy agresivního chování, které v některých případech může být až trestné a lze ho označit rovněž za delikventní. Často též patří k životnímu stylu adolescentů a může být součástí i dalších sociálně patologických jevů.⁹⁹

3.5. Záškoláctví

Záškoláctví a častá absence jsou v dnešní době jedny z nejzávažnějších problémů na základních a středních školách a také důvodem neukončení povinné školní docházky. Jedná se o úmyslné a svévolné zameškávání školní docházky bez vědomosti rodičů či jiných zákonných zástupců.¹⁰⁰

V některých případech je složité určit, zda se jedná o záškoláctví či nikoliv, proto bylo vytvořeno pět kategorií, které se k tomuto účelu užívají. První z nich je pravé záškoláctví, kdy žák do školy nechodí, přestože si rodiče myslí, že ano. Druhou kategorií je tzv. záškoláctví s vědomím rodičů. Rodiče vědí, že jejich dítě nemá pádný důvod na to zůstat doma, ale i přesto ho tam nechají. Někteří je nechají doma, protože mají například narozeniny, nebo že jim pomáhají s něčím v práci. Existují i rodiče, kteří jsou příliš slabí a neumějí dítěti cokoli odepřít nebo jsou závislí na jeho pomoci a potřebují ho mít doma. Třetím případem je

⁹⁸ KAPLANOVÁ, Jarmila a Zdeňka PROCHÁZKOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Vandalismus* [online]. MŠMT, 2017, (příloha 10.), 13 [cit. 2022-09-23]. S. 4-6. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_10_vandalismus.pdf

⁹⁹ KAPLANOVÁ, Jarmila a Zdeňka PROCHÁZKOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Vandalismus* [online]. MŠMT, 2017, (příloha 10.), 13 [cit. 2022-09-23]. S. 1-5. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_10_vandalismus.pdf

¹⁰⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 116. ISBN 978-80-247-5309-6.

záškoláctví s klamáním rodičů, kdy je dítě natolik přesvědčivé o své nemoci nebo nachlazení, že mu rodič napíše omluvenku do školy ze zdravotních důvodů. Občas bývá těžké rozlišit, zda se jedná o záškoláctví s vědomím rodičů či nikoliv. Předposlední kategorií jsou úteky ze školy. Tento druh záškoláctví se někdy nazývá „interní záškoláctví“ a jedná se o případy, kdy žák sice do školy přijde, nechá si zapsat, že byl přítomen a pak během dne na hodinu či dvě odejde. Pátou a poslední kategorií je odmítání školy, která se týká žáků, kterým představa školní docházky způsobuje psychické potíže. Učení jim přijde moc těžké, způsobuje jim stres nebo se bojí, že budou šikanováni. Hranice mezi psychicky narušenými žáky a žáky, kteří jednoduše nechtějí chodit do školy, je nejednoznačná a v případě prvního problému je nutné vyhledat odbornou pomoc.¹⁰¹

Záškoláctví můžeme také rozdělit na dvě kategorie – a to záškoláctví **impulzivního** charakteru, kde dítě předem neplánuje, že do školy nedorazí nebo odejde během vyučování. Může trvat i několik dní, než si rodiče všimnou, že jejich dítě chodí tzv. „za školu“. Ve většině případů má dítě strach svěřit se rodičům, a proto v záškoláctví pokračuje. Druhým typem je záškoláctví **účelové** a **plánované**, kdy se dítě rozhodne do školy nejít z důvodu písemného testu, zkoušky či neoblíbeného předmětu.¹⁰²

Příčiny záškoláctví

Různorodost příčin záškoláctví se odvíjí od množství funkcí, které škola plní a je rovněž významným místem, kde se žák dostane do společnosti svých vrstevníků a socializuje se. V rámci kolektivu tak získává svou roli a formují se jeho sociální i osobní vazby.¹⁰³ Mezi příčiny záškoláctví patří především negativní vztah ke škole, neboť pokud je žák méně nadaný, bývá ve škole často pokárán, trestán či dokonce zesměšňován, a to pak může vést k tomu, že se škole záměrně vyhýbá. Negativní vztah ke škole ale může nastat též u nadprůměrných žáků, kdy

¹⁰¹ KYRIACOU, Chris. *Helping Troubled Pupils*. Great Britain: Nelson Thornes, 2003. S. 44-45. ISBN 0-7487-7279-0.

¹⁰² MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 116. ISBN 978-80-247-5309-6.

¹⁰³ FOIST, Vladimír a Miroslava SALAVCOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Záškoláctví* [online]. MŠMT, 2017, 2017, (příloha 11.), 20 [cit. 2022-09-23]. S. 2. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_11_zaskolactvi.pdf

se skupinka žáků postaví proti tomu schopnému, úspěšnému žákovi a nazývají ho šprtem. Mnohdy si ani učitel neuvědomí, že pokud úspěšného žáka před třídou vehementně vyzdvihuje, moc mu tím v tomto případě nepomůže. Rovněž kladením vysokých nároků učitele či špatný sociální vztah mezi žákem a učitelem či žáky navzájem může negativní vztah ke škole jen prohloubit. Žáci jsou častokrát vyčleňováni z kolektivu díky různým zdravotním postižením či handicapům, jako jsou smyslové vady řeči apod. Negativní vztah může rovněž posílit tzv. školní fobie, což je psychická porucha, která je vyvolaná neúměrným strachem a úzkostí z různých osob, předmětů či situací souvisejících se školou.¹⁰⁴

Jako další příčinu je nutné zmínit vliv rodinného prostředí, jelikož rodina je zásadním faktorem, které na dítě působí již od narození. Rodina je důležitou součástí při budování osobnosti dítěte a k vytváření jeho vlastností či názorů, proto mnoho výzkumů ukazuje, že podstatu jakéhokoliv patologického jevu je třeba hledat v rodině. Negativně může působit celá řada faktorů, jako jsou vysoké nároky rodičů, jejich přehnaná péče, nezájem o dítě, jejich věk, vzdělání, sociální postavení či střídavá péče. Dítě se pak snaží najít prostředí, kde bude přijímáno, a často tak inklinuje k partám, jejichž denní náplní může být právě záškoláctví.¹⁰⁵

V neposlední řadě zmíním i trávení volného času a vliv party, jelikož jak bylo výše zmíněno, dítě, které nemá pevné zázemí, se ho snaží najít jinde ať už v různých skupinách, ale i v partě s kriminálním programem. Tyto party vznikají nejčastěji z mladých lidí, kteří se dobře znají nebo spolu i vyrůstají a mohou se tak vymknout standardnímu sociálnímu chování či běžným společenským normám, což může být právě i záškoláctví. Pro tyto party je většinou typické jejich přijetí, kde se zde může objevovat hlavní vůdce, ke kterému všichni vzhlíží a snaží se napodobovat jeho chování. Typickým trávením času se pak stává užívání návykových látek, alkoholu či různé krádeže, a právě kriminalita dětí a mládeže má často kořeny v záškoláctví.¹⁰⁶ V dřívějších dobách, převážně na vesnici, někteří rodiče omezovali školní docházku svých dětí z důvodu pomoci při

¹⁰⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 116-118. ISBN 978-80-247-5309-6.

¹⁰⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 119. ISBN 978-80-247-5309-6.

¹⁰⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 119-120. ISBN 978-80-247-5309-6.

domácích pracích či nedostatku financí. Změny sociálních poměrů v současnosti odstranily tyto staré příčiny záškoláctví, avšak v některých sociálně vyloučených lokalitách je můžeme najít i dnes, například nedostatek financí na dopravu či hlídání mladších sourozenců.¹⁰⁷ Dalšími příčinami mohou být také nudné hodiny nebo hodiny, ve kterých byla práce moc těžká, pocit, že je škola odmítá nebo problémy s některými učiteli. Důvodů, díky kterým se žáci snaží vyhnout vyučování, je opravdu nespočet.¹⁰⁸

Učitelé by k záškoláctví neměli přistupovat pouze jako k problému, který jim komplikuje práci, ale měli by si uvědomit, že se tak žák většinou chová, jelikož není schopen adekvátně řešit své problémy, neboť se zde jedná o asociální chování, které je odrazem jeho psychického stavu.¹⁰⁹ Záškoláctví jako rizikové chování je obvykle spojeno s dalšími rizikovými projevy, jako je například zneužívání návykových látek, dětská kriminalita, gambling či netolismus (chorobná závislost na internetu ve všech formách).¹¹⁰

Ke snížení výskytu záškoláctví je možno přijmout řadu opatření, jako je například vstřícná a otevřená komunikace mezi žáky a učiteli nebo pomoc školního metodika prevence či výchovného poradce. Často se záškoláctví řeší až v případě velkého množství zameškaných hodin a tento problém je pak už těžší vyřešit. První známky záškoláctví by se měly neodkladně řešit s jeho rodiči přenést tak zodpovědnost dítěte na rodiče a rovněž informovat pedagogický sbor, aby věnovali zvýšenou pozornost žákům, u kterých tento jev nastává.¹¹¹

¹⁰⁷ FOIST, Vladimír a Miroslava SALAVCOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Záškoláctví* [online]. MŠMT, 2017, 2017, (příloha 11.), 20 [cit. 2022-09-23]. S. 2. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_11_zaskolactvi.pdf

¹⁰⁸ KYRIACOU, Chris. *Helping Troubled Pupils*. Great Britain: Nelson Thornes, 2003. ISBN 0-7487-7279-0., str. 49

¹⁰⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 120. ISBN 978-80-247-5309-6.

¹¹⁰ FOIST, Vladimír a Miroslava SALAVCOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Záškoláctví* [online]. MŠMT, 2017, 2017, (příloha 11.), 20 [cit. 2022-09-23]. S. 3. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_11_zaskolactvi.pdf

¹¹¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 120-122. ISBN 978-80-247-5309-6.

3.6. Nevhodné sexuální chování

Rizikové sexuální chování v dospívání může negativně ovlivňovat jedince a přinést určitá rizika, jako jsou psychosociální poruchy, nechtěné těhotenství, s tím související umělé potraty a jejich následky. Dále také pohlavně přenosná onemocnění s následky, kam řadíme neplodnost, mimoděložní těhotenství, infekce a nedonošenost novorozenců, rakovina děložního čípku nebo hluboké pánevní záněty.¹¹²

K tomuto rizikovému chování patří obzvláště předčasný začátek pohlavního života, kam řadíme i vysokou konzumaci pornografie před patnáctým rokem, dále též promiskuitu, náhodné známosti, vysokou frekvenci pohlavních styků, prostituční chování, pohlavní styk bez kondomů mimo dlouhodobé partnerství, kde se očekává věrnost. Lze sem zahrnout i jiné fenomény, které nezpůsobují přímo zdravotní rizika, a to například zveřejňování intimních fotografií na sociálních sítích či jejich rozesílání mobilním telefonem. V širším smyslu se s rizikovým sexuálním chováním pojí agresivita, asociální chování, zneužívání alkoholu a drog. Dítě nemusí být pouze konatelem rizikového sexuálního chování, ale rovněž i jeho obětí. Existuje tzv. triáda symptomů, která může na rizikové chování upozornit. Jedná se o noční pomočování, krutost ke zvířatům či žhářství a tyto projevy je nutné podchytit včas a předejít tak spáchání trestných činů.¹¹³

Významným rysem života adolescentů je objevování vlastní sexuality, kde nejčastějším zdrojem informací o sexualitě jsou právě kamarádi, internet a sociální sítě. Rodiče či škola jako zdroj informací v této roli značně selhává.¹¹⁴ Sexuální orientace ať už heterosexuální či homosexuální je celoživotní stav výlučné nebo převažující erotické a citové preference osob daného pohlaví. Hlavním rozhodujícím kritériem pro poznání sexuální orientace jsou erotické představy nebo sny a tato sexuální orientace je podmíněna především biologicky. Nejen dospělí, ale i děti mohou disponovat různými sexuálními odchylkami, kam řadíme

¹¹² KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 245-246. ISBN 978-80-7387-793-4.

¹¹³ JONÁŠOVÁ, Iveta. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Rizikové sexuální chování* [online]. MŠMT, 2015, (příloha 18.), 12 [cit. 2022-09-23]. S. 2-3. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_18_rizikove_sexualni_chovani.pdf

¹¹⁴ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyche (Grada). S. 52. ISBN 978-80-247-4042-3.

například pohlavní identitu, která vyjadřuje subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti či rozpor s vlastním tělem, nebo sexuální deviace neboli parafilie, což jsou poruchy sexuální preference charakterizované deviantními či neobvyklými sexuálními impulzy, fantaziemi či praktikami. Rozlišujeme deviace v aktivitě a deviace v objektu. Deviace v aktivitě chápeme jako poruchy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojení, příkladem může být voyeurismus, exhibicionismus, agresivní sadismus, tušérství apod. Naopak zástupci deviace v objektu jsou například pedofilie, nekrofilie, zoofilie, fetišismus a transvestitismus neboli kvalitativní poruchy sexuální motivace charakterizované neadekvátním zaměřením touhy.¹¹⁵

Mezi rizikové faktory pohlavního života v časném dospívání řadíme především biologické rizikové faktory u dívek, a to zejména nezralost děložního čípku, kde i časný začátek pohlavního života a s tím spojené střídání partnerů může vést k jeho rakovině. Nezralá imunitní obrana proti infekci je v dospívání rovněž častá a v obvyklých případech dochází k nechtěnému těhotenství, které je obecně v dospívání rizikové. Dalším rizikem může být osobní nezralost jedinců při dospívání. Nalezení osobní identity je v dospívání běžný problém a většina dospívajících ji teprve hledá a často ani nezná sama sebe. Je tak pro ně těžké najít trvalého partnera a tím dochází k jejich častému střídání a mimoto i k pohlavním chorobám. Uvádí se, že u dospívajících, kteří začnou žít pohlavním životem v brzkém věku, se pohlavní choroby vyskytují u každého dvacátého a pokud se jedná o pohlavní nemoc chlamydie, je to dokonce každý pátý. Takové silné zážitky mohou nesnadný proces tvorby identity narušit nebo dokonce i zastavit. Kromě osobní nezralosti může být problémem i nezralost socioekonomická, jelikož mnoho dospívajících je nezralých pro založení rodiny. Negativně zde působí také média vytvářející nesprávný dojem a tlak na děti a mládež, že raný sexuální život je něco normálního.¹¹⁶ Rizikovým faktorem v rodinném prostředí je zejména nízký socioekonomický status, rozvod,

¹¹⁵ JONÁŠOVÁ, Iveta. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Rizikové sexuální chování* [online]. MŠMT, 2015, (příloha 18.), 12 [cit. 2022-09-23]. S. 2-3. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_18_rizikove_sexualni_chovani.pdf.

¹¹⁶ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. S. 245-248. ISBN 978-80-7387-793-4.

partnerské potíže či osobnostní patologie jednoho či obou rodičů. V tomto případě je důležitá také výchova, neboť nedostatečná kontrola nebo naopak nadměrná restriktivní výchova může vyústit v rizikové chování. Může k němu přispět rovněž různé prožité trauma, jako je úmrtí nebo psychická nemoc v rodině, prožití nehody či **syndrom CAN** (syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte).¹¹⁷

Jsou známy tři hlavní ukazatelé, kdy je sexuální chování vnímáno už jako škodlivé a kdy by měl učitel zasáhnout. První případ je situace, kdy dítě toto chování provádí na veřejnosti. Druhým ukazatelem je, pokud vznikne podezření, že při sexuálním chování zraňuje sebe či někoho dalšího, a poslední je, pokud se ze sexuálního chování stane nutkavé chování neboli pokud tomu dítě věnuje tolik prostoru, že se nevěnuje svým povinnostem.¹¹⁸

3.7. Extremismus, rasismus a xenofobie

Extremismus

Extremismus je pojem, který užívá mnoho definic. Politolog docent Štefan Danics ho vymezuje jako mnohvrstevný fenomén, který je chápán jako odchýlení se od zavedených společensko-politických norem, jehož subjekty věří zásadně ve svou pravdu a jsou ochotné ji prosazovat všemi prostředky, a to jak legálními, tak nelegálními, včetně násilí. Tento pojem vychází latinského slova *extremus* a značí nejdále ležící pozici, což lze chápat jako nejzazší, krajní výstřední postoj.¹¹⁹ Dle *Ministerstva vnitra* jej můžeme popsat jako vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních či zákonných norem a vyznačují se prvky netolerance. Rovněž útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jako je úcta k právům a svobodám člověka a občana, svrchovanost lidu, ochrana menšin při rozhodování většiny, svoboda a rovnost lidí v důstojnosti a právech, příslušnosti

¹¹⁷ JONÁŠOVÁ, Iveta. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Rizikové sexuální chování* [online]. MŠMT, 2015, (příloha 18.), 12 [cit. 2022-09-23]. S. 5. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_18_rizikove_sexualni_chovani.pdf

¹¹⁸ JONÁŠOVÁ, Iveta. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Rizikové sexuální chování* [online]. MŠMT, 2015, (příloha 18.), 12 [cit. 2022-09-23]. S. 5-6. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_18_rizikove_sexualni_chovani.pdf

¹¹⁹ DANICS, Štefan. *Extremismus*. Praha: Triton, 2003, 62 s. Řešení krizových situací. S. 9-11. ISBN 80-7254-454-3.

k národnosti nebo etnické menšině aj.¹²⁰ Často je chápán jako politický termín odmítnutí převládajícího politického řádu, ve většině případů demokracie.

V mnoha kontextech jsou demokraté považováni za extremisty.¹²¹ Extremistické postoje mohou přejít v aktivity, které se snaží nahradit demokratický systém nedemokratickým.¹²² Mezi základní směry extremismu patří zejména extremismus pravicový a levicový, jejichž základní rozdíl spočívá v rozdílném vztahu k principu rovnosti. Myšlenkou **pravicového extremismus** je negace základního demokratického principu lidské rovnosti a je zaměřený proti demokratickému státu. Na druhou stranu **levicový extremismus** na něj klade důraz a jeho snahou je ho rozšiřovat na všechny oblasti života. Dalšími směry mohou být také extremismus náboženský, etnický či eko-extremismus¹²³, tyto formy se ale v České republice vyskytují takřka ojediněle.¹²⁴

Pojem **extremismus** není v právu nijak definován, ale v souvislosti s rasově motivovanou trestnou činností je možné se setkat s pojmy jako extremistická trestná činnost či trestná činnost s extremistickým podtextem. Hovoříme zde o jednání naplňujícím znaky skutkové podstaty trestného činu či přestupku, jehož pohnutkou je nenávist vyplývající z příslušnosti adresáta útoku k rase, národnosti, náboženství či jiné sociální skupině. Příkladem mohou být trestné činy obecného ohrožení, výtržnictví, hanobení národa, rasy, etnické či jiné skupiny, ublížení na zdraví, poškození cizí věci apod.¹²⁵

¹²⁰ ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY. *Co je extremismus*. In: Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, © 2022, 25.11.2010 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>

¹²¹ STAUBLI, Silvia, Michael NOLLERT a Monica BUDOWSKI. *Editorial – Extremismus*. *Sozialpolitik ch* [online]. sozialpolitik.ch, 2019, 2019(2), 5 [cit. 2022-10-09]. S. 2. ISSN 2297-8224. Dostupné z: doi:10.18753/2297-8224-143.

¹²² ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY. *Co je extremismus*. In: Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, © 2022, 25.11.2010 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>

¹²³ DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017, 420 s. S. 68-73. ISBN 978-80-7452-122-5.

¹²⁴ ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY. *Co je extremismus*. In: Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, © 2022, 25.11.2010 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>

¹²⁵ ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY. *Co je extremismus*. In: Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, © 2022, 25.11.2010 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>

Extremistické chování je takové chování, které je vědomě konáno ve prospěch politických, náboženských a etnických hnutí a směřuje proti základům demokratického ústavního státu. U žáků se jedná pouze o dílčí postoje a formy podpory mající slabý ideologický základ. Za rizikové chování žáků považujeme zejména verbální či fyzické útoky na spolužáky či učitele kvůli střetu různých extremistických či etnicky vymezených skupin, využívání školního vzdělávání a výcviku k nabytí znalostí a dovedností pro bezprostřední využití v extremistické scéně, jako jsou kroužky sebeobrany či nácviky bojových sportů. Za rizikové je rovněž považováno také zpochybňování oficiálních výkladů historie či pojetí soudobé demokracie ve prospěch extremistického výkladu, zanedbávání školních povinností kvůli volnočasovým extremistickým aktivitám, přesvědčování spolužáků ve prospěch extremistických hnutí na území školy a snaha o získání nových stoupenců mezi vrstevníky.¹²⁶ Co se týče přítomnosti politického extremismu na základních školách, největší pravděpodobnost výskytu je u žáků od 12 až 13 let. Výskyt může být podmíněn i tradicemi, specifiky či problémy určitého regionu, jako je agresivní chování příslušníků určité etnické skupiny. Pozitivní postoj k extremismu je ovlivněn osobnostními dispozicemi, které jsou dotvářeny rodinným, školským či volnočasovým prostředím a také vlivem vrstevníků a rodiny. V poslední době se můžeme setkat se situací, kdy rodiče v extremistických postojích své děti podporují.¹²⁷

Rasismus

Rasismus a **xenofobie** patří mezi projevy rizikového chování vycházejících z předsudků, které směřují k útokům na určité skupiny osob. Mezi společné znaky patří negativní postoje ke skupině osob, vyznačující se určitou charakteristikou, jako je barva kůže. Negativní předsudky pak mohou vést až

¹²⁶ ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s., str. 23. Řízení školy.

¹²⁷ CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, *Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus* [online]. MŠMT, 2017, (příloha 9.), 6 [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: https://c2023d1611.clvaw-cdnwnd.com/db3e43b75255adfb13debfe0520e0a40/200003061-c7d58c8cf7/Priloha_9_Extremismus_rasismus_xenofobie_antisemitismus.pdf

k ostrakizaci neboli k vyloučení ze skupiny, do které jedinec předtím patřil, nebo i k fyzickým či verbálním útokům na zástupce menšin.¹²⁸

Pojem *rasismus* se poprvé objevil ve 30. letech 20. století a můžeme ho obecně popsat jako nepřátelství jedné etnické skupiny vůči jiné. Jedná se o přesvědčení o přirozené nerovnosti mezi jedinci či skupinami, která se zakládá na pozorované odlišnosti, jako je barva kůže, tvar těla, charakter. Mezi hlavní zdroje rasismu řadíme xenofobii a předsudky neboli přirozený strach z odlišného či potřeba se bránit něčemu cizímu. Dále sem řadíme rovněž náboženskou nesnášenlivost, vědecké a pseudovědecké zkoumání, jako je antropologie, genetika atd. Můžeme ho chápat jako určitý druh agrese, kterou zvyšují viditelné odchylky od společenského průměru. Je důležité zmínit, že odlišnost je vnímána jako něco přirozeného, nezměnitelného a předurčeného a z pohledu rasistů je nutné, aby ve společnosti každý zastával takové místo, které mu od přírody náleží.¹²⁹

Rasismus též škodí hlavně společnosti, neboť je jednou z příčin diskriminace lidí, kteří žijí v Evropě, a omezuje jejich lidskou důstojnost, životní podmínky nebo příležitosti. Existuje v různých podobách a rasový či etnický původ je mnohdy základem diskriminace. Rasismus je namířen především proti osobám černé pleti, Romům, Židům, osobám asijského původu nebo osobám s náboženským vyznáním a přesvědčením. Může se k němu přidávat diskriminace nebo nenávisť na základě pohlaví, věku, sexuální orientace, zdravotního postižení.¹³⁰ Je nutno podotknout, že i když je rasismus jako ideologie založena na nerovnosti, nemusí být nutně podmíněn nenávisť.¹³¹

¹²⁸ LINHART, Jiří a Miroslav RANSDORF. Rasismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologickým ústavem AV ČR, 2017, 11. 12. 2017 [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rasismus>

¹²⁹ MUSIL, Jan. *Kořeny rasismu: skripta pro studenty programu Základy humanitních studií*. V Ústí nad Labem: FF UJEP, 2021. S. 9-13. ISBN 978-80-7561-292-2.

¹³⁰ EVROPSKÁ KOMISE. *SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ: Unie rovnosti: Akční plán EU proti rasismu na období 2020–2025* [online]. Brusel, 2020 [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_2025_cs.pdf. Akční plán. Evropská komise.

¹³¹ MUSIL, Jan. *Kořeny rasismu: skripta pro studenty programu Základy humanitních studií*. V Ústí nad Labem: FF UJEP, 2021. S. 13. ISBN 978-80-7561-292-2.

Co se týče výskytu rasismu na českých školách, zatím neexistují meziročně srovnatelná adekvátní data, ale dle výzkumných sond převládají mezi dětmi pozitivní přístupy ke spolužákům asijského původu či Ukrajincům. Naopak negativní postoje mají zejména vůči Romům a také vůči muslimům či imigrantům z Blízkého východu.¹³² Mezi rizikové typy chování žáků související s rasismem patří verbální a fyzické napadání spolužáků, učitelů či jiných zaměstnanců školy kvůli jejich rasovému, národnostnímu či etnickému původu. Prosté rasistické a xenofobní postoje se mohou vyskytovat rovněž u dětí předškolního a raného školního věku jako důsledek například rodinné výchovy nebo vlivu prostředí.¹³³

Xenofobie

Dále se dostáváme k druhému pojmu a tím je **xenofobie**. Lze ji definovat jako **strach z určité osoby**, skupiny, národa nebo z něčeho cizího či neznámého. V širším slova smyslu jde o strach, postoj či předsudky vůči osobám s ohledem na jejich příslušnost ke skupině lidí, národu nebo náboženství.¹³⁴ Termín *xenofobie* pochází z řečtiny a lze ho rozdělit na dvě části. První je *xénos*, což lze přeložit jako cizí, cizinec nebo příchozí a druhou částí je slovo *fobos* neboli strach či úzkost.¹³⁵ Xenofobii nelze zaměňovat za rasismus, neboť rasismus je založen zejména na fyzických odlišnostech, jako je barva pleti, vlasů, obličejové rysy apod., ale xenofobie spočívá v nedůvěře vůči cizincům, kde je na prvním místě příslušnost k určité národnosti, a teprve poté se zajímá o fyzické odlišnosti jedince.¹³⁶ Z psychologického hlediska lze xenofobii chápat jako přirozený ochranný

¹³² Výskyt rasismu, homofobie, extremismu... In: Pražské centrum primární prevence [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2008 [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/index.php/rasismus-homofobie-extremismus/13-rasismus-homofobie-extremismus/203-vyskyt-rasismu-homofobie-extremismu.html>

¹³³ ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s, s. 23. Řízení školy.

¹³⁴ KLOUČKOVÁ, Klára. *Eliminace diskriminace a xenofobie* [online]. Praha, 2019 [cit. 2022-09-22]. S. 3. Dostupné z: https://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2019/11/BGR_SOCHUM_Eliminace-diskriminace-a-xenofobie.pdf. Background. Asociace pro mezinárodní otázky.

¹³⁵ BURJANEK, Aleš. *Xenofobie po česku: jak si stojíme mezi Evropany? Sborník prací Fakulty sociálních studií*. Brno: Masarykova univerzita v Brno, 2001, roč. 2001, č. 6. S. 73. ISSN 1212-365X

¹³⁶ Xenofobie: Xenofobie vs. rasismus. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 9. 6. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Xenofobie#cite_ref-4

mechanismus, který má smysluplnou funkci. Pokud se ale takové postoje nezmění ani pod vlivem racionálních argumentů, jde o patologický strach. Co se týče identifikace příčin, můžeme se setkat s různými přístupy i vědeckými spory, například zda je xenofobie vrozená či nikoliv. Na základě toho byl vytvořen přehled stávajících teorií vysvětlující příčiny xenofobie. První z nich je teorie racionální volby, která vnímá obyvatelstvo imigrantů jako konkurenci na trhu práce či bydlení. Druhou teorií je funkcionalistická teorie, která vnímá xenofobii jako důsledek kulturní neslučitelnosti migrantů, neboť jejich odlišnosti mohou bránit začlenění do společnosti. Třetí teorie neboli teorie výkladu vychází z toho, že rozhodující vliv na kulturní odlišnost ve společnosti mají mocenské elity státu, které určují charakter společenského diskurzu. Poslední, fenomenologická teorie, považuje xenofobii a rasismus v sociologii za příčiny opakujících se celospolečenských krizí, ke kterým dochází v časech intenzivní modernizace společnosti.¹³⁷

Sociolog Václav Houžvička neoznačuje Čechy jako přímo xenofobní národ. Česká republika jako společnost jeví dlouhodobě určité tendence k uzavřenosti. Distance je patrná u jednotlivých sociálních skupin, ale je zde důležitá diferenciací, neboť různé skupiny obyvatel reagují na cizince různě. Co se týče etnické tolerance mezi Čechy a jinými národy, tak nejvíce se u nás vyskytují vietnamské a romské menšiny. Český národ nemá s vietnamským národem zásadní problém, určité výhrady má ale k romské komunitě. Dle výzkumu v Sociologickém ústavu Češi uvedli, že nemají problém s Romy jako s jinou etnickou skupinou, ale vadí jim, že Romové nepracují, nedodržují kulturní návyky nebo že nerespektují určitá pravidla.¹³⁸

¹³⁷ DUDÁŠOVÁ, Marianna. *Nie som xenofób, ale* In: Fjúžn [online]. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2014, 24.10.2017 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: <https://fjuzn.sk/nie-som-xenofob-ale/>

¹³⁸ HOUŽVIČKA Václav, sociolog. [online videozáznam]. [cit. 2022-10-01]. Český rozhlas. Sever: 2015. Dostupné z: <https://sever.rozhlas.cz/jsou-cesi-xenofobni-narod-neni-tak-zle-tvrdi-sociolog-6868532>

4. Prevence rizikového chování

Poslední kapitola teoretické části se věnuje již samotné prevenci rizikového chování, neboť se jedná o důležitou a podstatnou součást této problematiky. Zprvu si vymezíme její definici, po které bude následovat stručné představení jejích druhů a efektivity. Následně bude, dle rukověti metodika prevence a výchovného poradce, která mi byla od jedné ze spolupracujících škol vypůjčena, popsána primární prevence v oblasti školství. Nebude zde opomenuta ani spolupráce jak s orgány sociálně-právní ochrany dětí, tak i se samotnou Policií České republiky.

4.1. Pojem, druhy, efektivita

Termín **prevence** vznikl z latinského slova *praevenio*, *preavenire* a znamená předejít, či předstihnout. Lze ho popsat též jako soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, jako jsou nemoci, drogové závislosti, nehody, zločiny, sociální konflikty aj. Ve svém obsahu rovněž vystihuje problematiku předcházení projevům rizikového chování. Mezi nejzákladnější dělení prevence patří rozdělení na:

- primární
- sekundární
- terciální.¹³⁹

Primární prevence zahrnuje soubor činitelů, kteří působí na jedince, a jedná se zejména o rodinu a školu. Zabývá se především výchovou, vzděláváním, volnočasovými aktivitami či poradentstvím a působí na dosud nezasazenou populaci. Primární prevenci můžeme rozdělit na dva druhy – a to specifickou a nespecifickou. Specifickou primární prevenci lze charakterizovat jako systém aktivit, zaměřujících se na práci s populací, u které lze očekávat negativní vývoj a snažících se omezit jeho nárůst. V této prevenci se preventivní programy zaměřují na určité cílové skupiny a hledají způsoby, jak předcházet vzniku sociálně patologických jevů. Nespecifickou primární prevencí se naopak myslí metody a přístupy, které umožňují rozvoj osobnosti, zájmů a pohybových či

¹³⁹ BĚLÍK, Václav a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. S. 18. ISBN 978-80-263-1015-0.

sportovních aktivit a které se nevztahují k žádnému určitému jevu. Působí tedy obecně, nespecificky a lze sem zahrnout zejména volnočasové aktivity. Sekundární prevencí se rozumí systém služeb zabývající se rizikovými jedinci, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli či oběťmi trestné činnosti nebo se u nich vyskytuje některý ze sociálně patologických jevů, jako je závislost na návykových látkách, záškoláctví, vandalismus apod. Sekundární prevencí se zabývají zejména krizová centra, poradny, střediska preventivně výchovné péče či linky telefonní pomoci. Posledním druhem prevence je prevence terciální spočívající v resocializaci narušených osob a předcházení rizik. S terciální prevencí souvisí pojem ***harm reduction***, v překladu snižování rizik, které vyplývá ze vzniklé sociální deviace. Jednoduše se snaží pomoci sociálně deviantním jedincům, kteří jsou zranitelnější, a minimalizovat důsledky střetu se společností.¹⁴⁰

Aby byla prevence efektivní, musí splňovat několik kritérií. Měla by být především koordinovaná, systematická a dlouhodobá, neboť pokud budou jednotlivé aktivity na sebe navazovat, budou více účinné než aktivity jednorázové. Prevence by měla být rovněž cílená a adekvátní k cílové populaci a zabývat se projevy rizikového chování již od útlého věku. Delší trvání zaručuje její účinnost. S prevencí je vhodné začít už v mateřských školách, kde se začínají tvořit postoje a hodnotová orientace dítěte. Je možné využít i tzv. KAB model, který je složený ze tří komponentů – znalost, postoj a chování. Tento model působí na účastníky nejen v informační či znalostní rovině, ale především na kvalitu postojů a následnou změnu chování. Součástí je posílení schopnosti mladých lidí čelit nátlaku k užívání návykových látek, například nácvikem asertivity, schopnosti odmítat, zvýšeným sebevědomím či zkvalitněním sociální komunikace. Dalším důležitým kritériem je vyhnout se užívání neúčinných prostředků, jako jsou pouhé informační besedy směřující k zastrašování, odstrašování dětí, zakazování, přehánění následků užívání a moralizování.¹⁴¹

¹⁴⁰ BĚLÍK, Václav a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. S. 19-23. ISBN 978-80-263-1015-0.

¹⁴¹ BĚLÍK, Václav a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. S. 29-33. ISBN 978-80-263-1015-0.

4.2. Primární prevence rizikového chování v oblasti školství

Dle Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, Č.j.: 21291/2010-28 se primární prevencí zabývají různé organizace. Prvním z nich je bezpochyby Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), které zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období a koordinuje problematiku primární prevence. Mezi jeho další kompetence patří mimo jiné spolupráce s odbornou veřejností, jako jsou nestátní neziskové sektory, pedagogické fakulty či jiné odborné fakulty, a vytváření podmínek pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v metodické a legislativní oblasti. Primární prevencí se zabývá rovněž krajský úřad, který koordinuje činnosti jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na krajské úrovni a vytváří podmínky pro realizaci Preventivních programů ve školách a kontroluje jejich plnění. Krajský školní koordinátor prevence spolupracuje zejména s krajským protidrogovým koordinátorem, koordinátorem romské problematiky, pracovníky Orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dalšími subjekty, kteří se podílí na prevenci. Shromažďuje rovněž informace o realizaci Preventivních programů a jiných opatření v oblasti rizikového chování ve školách a vytváří závěrečnou kvantitativní a kvalitativní zprávu za oblast prevence rizikového chování v rámci kraje. K dalším organizacím patří též metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, který zajišťuje podporu, pravidelné semináře či individuální konzultace pro školní metodiky prevence a na žádost školy jim může poskytnout pomoc při výskytu rizikového chování.¹⁴²

V rámci samotných škol se pak prevencí zabývají ředitelé jednotlivých škol a školská zařízení, kteří vytvářejí podmínky pro předcházení rozvoje rizikového chování, například zajištěním poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci rizikového chování či zpracováním řešení aktuálních problémů, situací apod. do školních řádů. Povinnosti a činnosti školního metodika prevence pak upravují příslušné právní předpisy. V primární prevenci je důležitý rovněž

¹⁴² ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s., s. 94-95. Řízení školy.

třídní učitel, který spolupracuje se školním metodikem prevence, dbá na dodržování školního řádu a motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy.¹⁴³

Každá škola si samostatně zpracovává preventivní program školy včetně strategie předcházení školní neúspěšnosti a projevů rizikového chování. Program je zaměřen na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na osobní, sociální rozvoj žáků či rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností.¹⁴⁴

4.3. Spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)

Sociálně-právní ochrana dětí patří do oblasti veřejného práva a jejím úkolem je zejména ochrana dětí před nepříznivými či nebezpečnými vlivy. Jedná se o různé opatření a nástroje, které je potřeba včas a účelně v zájmu dítěte aplikovat. Sociálně-právní ochranou dítěte se zabývají orgány k tomu zákonem určené (**OSPOD**). Hlavní činností těchto orgánů je princip preventivního působení na rodinu působením veřejné moci. Mezi orgány s obecnou působností, které se zabývají touto oblastí, patří soudy a orgány určené zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.¹⁴⁵ Dle tohoto zákona (zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů) se jedná o Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské a obecní úřady, Úřad práce České republiky, obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, které jsou tímto výkonem pověřeny.¹⁴⁶

Sociální pracovníci jsou zaměstnanci sociálních odborů sledující působení nepříznivých vlivů na děti a následně provádějící potřebná opatření. Pracovní náplní kurátorů či kurátorek pro mládež je práce s dětmi s opakovaně výchovnými problémy nebo s dětmi, které se dopouštějí protiprávního jednání. Spolupracují

¹⁴³ ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s., s. 96. Řízení školy.

¹⁴⁴ ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s., s. 97. Řízení školy.

¹⁴⁵ BĀRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. S. 157. ISBN 978-80-87258-47-7.

¹⁴⁶ Zákon č. 359/1999 Sb.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. In: *Zákony pro lidi* [online]. Zlín: AION CS, s.r.o, 2022, Aktuální znění 28.06. 2022–31.12. 2024 [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/zneni-20220628>

rovněž se soudy, s policií, státními zástupci, probační a mediační službou a sledují děti, které mají nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovu.¹⁴⁷

4.4. Spolupráce s Policií České republiky

Policii České republiky lze charakterizovat jako ozbrojený bezpečnostní sbor, mezi jejíž úkoly patří zejména chránit bezpečnost osob a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti a plnit úkoly podle trestního řádu. Její role, působnost a kompetence jsou upraveny v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii ČR.¹⁴⁸

Co se týče spolupráce školských zařízení s policií, je tato spolupráce realizována v rámci prevence sociálně patologických jevů a někdy i při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito jevy ve školách. Závazný pokyn Policejního prezidenta (č. 8/2002) upravuje systém práce a postupy policistů v oblasti odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti, která je páchaná na mládeži. Vzhledem k tomu, že se sociálně patologické jevy v menší či větší míře vyskytují téměř v každé škole, měla by být spolupráce s Policií České republiky navázána preventivně, a ne až v případě řešení problémů spojených s výskytem těchto jevů. Školy či školská zařízení spolupracují zejména s obvodním oddělením Policie České republiky podle místní příslušnosti. Zároveň by měli být v rámci preventivních programů v kontaktu s Preventivní informační skupinou Policie ČR zřizovanou při krajských, okresních a městských ředitelstvích policie. Tyto skupiny jsou zejména informační a poradenské a při plánování preventivní strategie vycházejí z bezpečnostní situace příslušné oblasti či ze znalosti trestné činnosti.¹⁴⁹

Dalším důležitým bodem spolupráce školských zařízení s policií je oznamování trestné činnosti. Povinnost oznamovat trestnou činnost je ustanovena v § 367 a 368 trestního zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, kde se za trestného považuje ten, kdo spáchání nebo dokončení uvedených trestných

¹⁴⁷ BĀRTĪK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. S. 157. ISBN 978-80-87258-47-7.

¹⁴⁸ BĀRTĪK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. S. 160. ISBN 978-80-87258-47-7.

¹⁴⁹ ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s., s. 64. Řízení školy.

činů nepřekazí nebo jejich spáchání neoznámí. Všichni zaměstnanci škol mají rovněž oznamovací povinnost podle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení. Musejí oznámit veškeré skutečnosti, které nasvědčují šikaně, užívání omamných látek či jiným sociálně patologickým jevům.¹⁵⁰ Pokud dojde k protiprávnímu jednání na půdě školy, bude se jím zabývat buď obvodní oddělení policie nebo v případě Prahy místní oddělení policie nebo také služba kriminální policie a vyšetřování. Je zde nutné odlišit Polici České republiky od obecních či městských policí, neboť do kompetencí obecní policie nespadá šetření trestné činnosti a její role a působnost je upravena v zákoně č. 553/1991 Sb., o obecní policii.¹⁵¹

Policejní prevence se zaměřuje zejména na nejaktuálnější problematiky u všech cílových skupin. V oblasti školství realizuje především preventivní besedy, u žáků prvního stupně se zaměřuje na dopravní výchovu, šikanu a bezpečné chování na internetu. U žáků druhého stupně besedují opět na témata šikana a kyberšikana a dále se zabývají drogovou problematikou a trestní odpovědností. Na středních školách pak aplikují opět témata, která se probírají na druhém stupni a mimoto se zabývají rizikovým chováním, jako je extremismus, rasismus, xenofobie apod.)¹⁵² V roce 2022 mezi jejich preventivní aktivity patřil i tzv. „Týden proti rasismu“, který se snažil rozvinout otevřenou diskuzi k otázce menšin. Důstojníci pro menšiny ve spolupráci s policejními preventisty diskutovali s dětmi ve školách na toto téma a policisté se zde rovněž zaměřili na prezentaci práce policie ve vztahu k menšinám.¹⁵³ V roce 2021 se pak během podzimních prázdnin věnovali kontrole zaměřené na zákaz prodeje alkoholu dětem ve vytipovaných restauračních zařízeních, klubech, barech či venkovních akcích

¹⁵⁰ ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s., s. 64. Řízení školy.

¹⁵¹ BĀRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. S. 160. ISBN 978-80-87258-47-7.

¹⁵² PROCHÁZKOVÁ, Zdeňka. *Prevence: Úvodní informace o preventivní činnosti*. In: Policie České republiky [online]. Praha: Policie ČR, © 2022 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/prevence-609977.aspx>

¹⁵³ HODAČOVÁ, Veronika. *Policie proti rasismu a rasové diskriminaci*. In: *Policie České republiky* [online]. Praha: Policie ČR, © 2022, 21.3. 2022 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/policie-proti-rasismu-a-rasove-diskriminaci.aspx>

spojených s alkoholem. Kontroly doplnily preventivní besedy s dětmi ve školách na téma zvyšování právního vědomí v oblasti závislosti.¹⁵⁴

Každých cca 5 let se vytváří strategie prevence kriminality na určité období, která je zpracovaná z podkladů resortů zastoupených v Republikovém výboru pro prevenci kriminality ve spolupráci se samosprávami. Strategickým cílem na rok 2022-2027 je sledování vývoje kriminality páchané dětmi a na dětech a včasné reagování vhodným opatřeními, zvýšení ochrany dětí před násilím a dalšími rizikovými jevy. Osoby mladší 18 let jsou nejvíce ohroženy asociálně společenskými jevy a dle poslední informace pro Republikový výbor jsou nejčastějšími delikty mladistvých právě opilství, výtržnictví, toxikomanie, vandalismus a gamblerství. Podle výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci stojí na počátku jejich kriminální kariéry drogy, ke kterým mají dnes mladí lidé celkem snadný přístup.¹⁵⁵

¹⁵⁴ HODAČOVÁ, Veronika. *Alkohol, drogy a mládež 2021*. In: *Policie České republiky* [online]. Praha: Policie ČR, © 2022, 25. 10. 2021 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/alkohol-drogy-a-mladez-2021.aspx>

¹⁵⁵ HAMÁČEK, Jan. *Východiska pro tvorbu cílů a opatření: Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022–2027* [online]. 5.10. 2021. MV: PostSignum Qualified CA 4, 2021 [cit. 2022-10-08]. S. 71-73. Dostupné z: https://prevencekriminality.cz/wp-content/uploads/2021/10/04_a_priloha_vychodiska-pro-tvorbu-cilu-a-opatreni-spk-2022-2027.pdf. Strategie prevence kriminality.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Sociologické šetření

Tato kapitola se věnovala empirickému šetření, jehož realizace proběhla během listopadu a prosince roku 2022 na zvolených základních školách v Lounech. Vybrané školy mi poskytly možnost realizovat dotazníkové šetření u žáků 8. a 9. tříd a následně souhlasily s poskytnutím rozhovorů k výsledkům šetření.

Zprvu zde byly popsány a charakterizovány zvolené metody, které byly vybrány s ohledem na sběr dat pro toto šetření. Následně byly vymezeny cíle a hypotézy, k jejichž vytvoření značně přispěly poznatky z teoretické části diplomové práce a poznatky z praxe od zaměstnanců škol. Na základě toho byly operacionalizovány dílčí problémy do otázek dotazníkového šetření, jejichž data byla ke konci této části analyzována a vyhodnocena. Součástí byla rovněž charakteristika výběrového vzorku respondentů.

V závěru této části bylo shrnuto ověření hypotéz, které se podařilo buď potvrdit či vyvrátit. Výsledky z šetření byly poskytnuty nejen ředitelům, výchovným poradcům či metodikům prevence vybraných škol, ale byly poskytnuty k nahlédnutí metodikům prevence dalších dvou škol, které se v Lounech nachází, aby měli rovněž možnost se k šetření vyjádřit. Mým cílem bylo sesbírat široké množství dat, aby byl vytvořen celkový obraz problematiky rizikového chování v daném městě.

5.1. Metody šetření

Pro dané šetření byla zvolena nejdříve kvantitativní metoda sběru dat, jejímž cílem je především popsat zkoumanou oblast, a lze ji využít jak pro vědecké, tak i nevědecké zkoumání. Tato metoda pracuje s velkým množstvím respondentů a nejčastěji se provádí pomocí dotazníkových šetření.¹⁵⁶ Nejprve byly v mém

¹⁵⁶ Kvantitativní výzkum vs. kvalitativní výzkum. In: Survio [online]. Brno: Survio, © 2012–2020, 23.10.2020 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://www.survio.com/cs/blog/jak-vytvorit-dotaznik/kvantitativni-vyzkum-kvalitativni-vyzkum>

šetření stanoveny hypotézy neboli předpoklady výzkumu, které se opíraly nejen o poznatky z teoretické části, ale i o vlastní názory či názory pracovníků partnerských škol. V návaznosti na to byla uvedena charakteristika výběrového souboru dotázaných, ve které byly dané školy stručně představeny a následně hypotézy potvrzeny či vyvráceny. Ke sběru dat bylo použito dotazníkové šetření z důvodu nutnosti sesbírat velké množství dat, která byla následně zpracována a interpretována. Použit byl standardizovaný dotazník (viz příloha č. 1), obsahující otevřené i uzavřené otázky, aby respondenti měli možnost vyjádřit svůj názor. Dotazník byl zcela anonymní, abychom získali pravdivější odpovědi. Otázky v dotazníku byly konzultovány s pracovníky škol, aby mohli výsledky empirického šetření následně využít pro vlastní potřebu.

Druhou využitou metodou byla kvalitativní metoda sběru dat, která umožňuje daný problém detailně popsat. Byly zde využity strukturované rozhovory s metodiky prevence nejen z partnerských škol, ale i s metodiky prevence z dalších dvou základních škol, které se v Lounech nacházejí.

5.2. Cíl šetření a jeho hypotézy

Hlavním cílem empirické části bylo zjistit, v jaké míře se v dnešní době vyskytují agresivní a rizikové formy chování na dvou konkrétních základních školách v Lounech, zda se některé z rizikových jevů dostávají v současnosti značně do pozadí a kterým jevům je důležité věnovat větší pozornost než dříve. Primární bylo rovněž zjistit, zda se v současné době zvyšuje agresivita dětí, zda mají děti zkušenost spíše s tabákovými či nikotinovými výrobky nežli s alkoholem a zda se rizikového chování dopouštějí spíše chlapci a žáci s horším prospěchem. Z těchto cílů byly vytvořeny hypotézy, které byly v závěru potvrzeny či vyvráceny.

Dalším cílem bylo nejen ověření hypotéz, ale také zjistit, v kolika letech se žáci obvykle setkávají s návykovými látkami, jak a kde si dané výrobky opatřují a zda mají ponětí, co vše lze zařadit pod pojem rizikové chování. Šetřením jsem chtěla taktéž zjistit, zda se na škole vyskytují projevy rasové nesnášenlivosti, jaký mají vztah se spolužáky jiné národnosti a jestli dokáží svými vlastními slovy popsat různé pojmy související s danou problematikou.

Hypotéza č. 1: V současné době se zvyšuje agresivita dětí

Za poslední dva roky zažily děti mnoho stresových událostí, se kterými se v minulých letech nesetkaly. Nejnáročnější situací bylo pro ně celoplošné uzavření škol, které s sebou přináší nejistotu, neboť se informace pro školy velmi často měnily. Znovuotevření škol v září 2021 netrvalo moc dlouho a školy se po několika týdnech opět zavřely. Uzavření tentokrát trvalo až do jara, kdy bylo vystřídáno střídavou výukou, která ještě více prohlubovala nejistotu. Děti nemohly trávit čas se svými vrstevníky při volnočasových aktivitách. Doba uzavření škol se projevila nejen na fyzickém, ale především na psychickém zdraví žáků, což může mimo jiné vést i ke zvýšení agresivity. Domnívám se, že k tomu výrazně přispělo právě omezení sociálních kontaktů a trávení velké části volného času na sociálních sítích a při hraní počítačových her, především her s převahou násilí. Moji domněnku podpořil i článek z roku 2021 od *České odborné společnosti pro inkluzivní vzdělávání*, týkající se zmírnění negativních dopadů pandemie, který uvádí, že se agresivita dětí po zmíněné uzavírce škol rapidně zvýšila.

Hypotéza č. 2: Dnešní děti užívají spíše tabákové či nikotinové výrobky než alkohol.

Tato hypotéza se opírala především o poznatky z teoretické části, ve které bylo konstatováno, že se za poslední dobu u dětí zvyšuje především užívání elektronických cigaret a nikotinových sáčků. Žáci využívají možnosti, že se jedná prakticky o „neviditelné“ výrobky, jejichž užívání není na první pohled zřetelné, neboť nikotinový sáček je možno užívat buď v podobě žvýkání nebo vkládání daného sáčku pod horní či spodní ret. S tím souvisí i vysoký nárůst užívání jednorázových elektronických cigaret, které umožňují inhalování vzniklého aerosolu a na rozdíl od klasických cigaret při jejich užívání nevzniká typický zápach. Z teoretické části také víme, že nikotinové sáčky jsou zcela dostupné výrobky, které si momentálně mohou legálně opatřit i děti, jelikož český zákon zakazuje nezletilým pouze prodej tabákových výrobků. V současnosti se ale projednává novela zákona, která by měla stanovit zákaz distribuce nikotinových výrobků u všech lidí mladších 18 let. Z tohoto důvodu si myslím, že se užívání

alkoholu dostává značně do pozadí, neboť opatření alkoholu v dětském věku je v dnešní době, až na výjimky, takřka nemožné.

K vytvoření této hypotézy přispěl rovněž názor jedné z ředitelek vybraných škol, která uvedla, že se poslední dobou čím dál častěji potýká s případy užívání těchto výrobků oproti alkoholu a ne jeden případ na škole již řešili.

Hypotéza č. 3: Rizikového chování se dopouštějí spíše chlapci než dívky.

Třetí hypotéza vycházela z pouhé domněnky. Je totiž obecně známo, že většina pachatelů trestné činnosti jsou muži a že ženy se na páchaní trestné činnosti podílí menším procentem. Jádro takového chování může vznikat již v útlém věku. Na základě tohoto faktu jsem přesvědčena, že i chlapci se budou častěji dopouštět rizikového chování než dívky. Dívky jsou už po staletí vychovávány ke slušnému chování a jsou zpravidla pod větší kontrolou ze strany rodičů či jiných dospělých než opačné pohlaví. S tím souvisí i řešení problémů, neboť dle mého názoru se dívky snaží problémy na rozdíl od chlapců řešit a nepopírají je. Zajímalo mě tedy, zda se tato hypotéza dá uplatnit i v současnosti.

Hypotéza č. 4: Rizikového chování se dopouštějí spíše žáci s horším školním prospěchem

Inspirací pro vytvoření poslední hypotézy byla rovněž vlastní domněnka. Mým cílem bylo ověřit, zda špatný prospěch může být jednou z příčin rizikového chování nebo zda se v dnešní době jedná pouze o mýtus. Osobně si myslím, že v současnosti se rizikového chování budou dopouštět i děti s dobrým prospěchem.

5.3. Charakteristika výběrového souboru respondentů

Sociologické šetření bylo provedeno během listopadu a prosince na dvou konkrétních základních školách v Lounech. Realizace proběhla po domluvě s vedením škol u žáků 8. a 9. tříd ve věku 13-15 let, neboť i oni potvrdili, že k rizikovému chování dochází především v těchto ročnících.

Základní škola J. A. Komenského

První ze škol, kde bylo šetření realizováno, byla Základní škola J. A. Komenského, kterou navštěvuje v současné době 515 žáků. Její hlavní prioritou je jazykové vzdělávání žáků, neboť se jedná o jazykovou škola. Škola nabízí možnost vzdělávání se ve čtyřech jazycích, a to v anglickém, německém, francouzském a španělském. Žáci se učí cizí jazyk již od prvního ročníku a od šestého ročníku mají možnost volby druhého jazyka. Své jazykové znalosti mohou uplatnit v praxi během jazykových pobytů v zahraničí, při setkání s rodilým mluvčím či v jiných zahraničních projektech, které škola pořádá.¹⁵⁷ Motto jejich školního vzdělávacího programu je „Šance pro každého“, jež vychází zejména ze snahy u každého žáka naleznout oblast, ve které vyniká a ve které může být úspěšný či jedinečný. Škola se věnuje nejenom talentovaným, ale i sociálně slabým žákům či žákům se specifickými vzdělávacími potřebami a cizincům.¹⁵⁸ Velký důraz je kladen na vzdělávání žáků v informačních a komunikačních technologiích, kde se snaží prohlubovat jejich logické myšlení a učí je programování a základům robotiky. Žáci mají možnost účastnit se schůzek školního parlamentu, kde se učí samostatnosti a zodpovědnosti za chod školy, a realizují různé školní akce. Ke zlepšení vztahů v kolektivech napomáhají různé poznávací zájezdy v zahraničí.¹⁵⁹ V případě jakéhokoliv problému lze na škole využít působnost metodika prevence, výchovného poradce i speciálního pedagoga, který poskytuje poradenské a konzultační pedagogicko-psychologické

¹⁵⁷ TUŽILOVÁ, Dana. *O naší škole*. In: ZŠ JAK Louny [online]. Louny: ZŠ J. A. Komenského Louny, 2020, 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.zsjak.cz/zs-j-a-komenskeho-louny/>

¹⁵⁸ TUŽILOVÁ, Dana. *Výroční zpráva: Základní škola J. A. Komenského Louny, Pražská 101, příspěvková organizace* [online]. Louny, 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/vyrocní_zprava_20_21.pdf. Výroční zpráva. Základní škola J. A. Komenského Louny.

¹⁵⁹ TUŽILOVÁ, Dana. *O naší škole*. In: ZŠ JAK Louny [online]. Louny: ZŠ J. A. Komenského Louny, 2020, 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.zsjak.cz/zs-j-a-komenskeho-louny/>

služby žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogům. Žákům je nabízena rovněž spousta zájmových kroužků ze sportovních, výtvarných i hudebních oblastí.

Základní škola Přemyslovců

Druhou školou, se kterou jsem spolupracovala, byla Základní škola Přemyslovců, kterou navštěvuje celkem 435 žáků. Mezi její hlavní priority patří zejména kvalitní vzdělávání a podpora nadaných žáků, otevřená komunikace mezi školou, žáky a rodiči, široká nabídka volnočasových aktivit a také rozvoj dětí v oblasti technické a sportovní výchovy. Zaměřuje se na všestranný rozvoj dítěte, zařazuje do hodin netradiční hry a umožňuje žákům absolvovat dotované sportovní akce, jako je lyžařský, snowboardový a vodácký výcvik, a plně jim hradí kurzy plavání. Škola disponuje rovněž atletickým hřištěm, krásnou a velkou tělocvičnou, osvětleným tenisovým kurtem, basketbalovým a volejbalovým hřištěm, a takže jedná o školu, která má nejlepší sportovní zázemí v Lounech. Žákům zajímajícím se o informační a komunikační teorie nabízí volitelné předměty zaměřené na IT, projektování ve 3D či výuku základní robotiky. Výuka cizích jazyků probíhá rovněž od 1. třídy a žáci mají možnost studovat jak anglický, tak i německý jazyk a zúčastnit se poznávacích zájezdů do zahraničí. V případě jakéhokoliv problému mají žáci i rodiče možnost navštívit školní poradenské pracoviště a využít konzultace s výchovným poradcem, školním metodikem prevence či speciálním pedagogem.¹⁶⁰

5.4. Analýza dat

Tato kapitola byla věnována již samotným poznatkům, které jsem z dotazníkového šetření získala. Respondenti odpovídali dle svého nejlepšího vědomí a svědomí a jejich odpovědi byly zaznamenány do tabulek podle škol i daných ročníků.

¹⁶⁰ HUBERT, Vlastimil. *Informace o škole*. In: *ZŠ Přemyslovců Louny* [online]. Louny: ZŠ Přemyslovců 2021, © 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.zspremyslovcu.cz/o-skole/>

Otázka č. 1: Kdo vyplňuje dotazník?

Tato obecná otázka byla aplikována především z důvodu vytvoření si celkového obrazu zúčastněných respondentů mého empirického šetření.

OTÁZKA Č. 1								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Dívka	30	34	69,6	17	16	46,5	97	59,5
Chlapec	17	11	30,4	16	22	53,5	66	40,5

Tabulka 1 – Účast dívek a chlapců na dotazníkovém šetření?

Z tabulky můžeme vidět, že celkem odpovídalo 163 žáků, z toho bylo 97 dívek, což představuje 59 % a 66 chlapců, což odpovídá 41 %. Můžeme zde vidět, že v 8. a 9. ročnících značně převládá ženské pohlaví. Daná otázka má velkou váhu i při potvrzování či vyvrácení hypotéz, kterým jsem se ve své práci věnovala později.

Otázka č. 2 a 3: Kterou základní školu navštěvuješ a do jakého chodíš ročníku?

OTÁZKA Č. 2 + OTÁZKA Č. 3								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Počet	47	45	56,4	33	38	43,6	163	100
Celkem	92			71			163	

Tabulka 2 – Účast jednotlivých škol a ročníků na dotazníkovém šetření?

Otázku č. 2 a otázku č. 3. jsem se rozhodla spojit do jedné tabulky, neboť i tyto otázky byly položeny pouze z toho důvodu, aby bylo z šetření patrné, které odpovědi se týkají určitého ročníku a školy. Zaměstnanci škol se pak mohou sami podívat, jak se dané problémy vyskytují v různých ročnících, a následně s výsledky pracovat a navrhnout další opatření. Z tabulky lze tedy vyčíst, že se šetření zúčastnilo celkem 92 žáků ze Základní školy (dále jen ZŠ) J. A. Komenského, což značí 56 % z celkového počtu respondentů a 71 žáků (44 %) ze Základní školy Přemyslovců.

Otázka č. 4: Jaký prospěch jsi měl(a) na posledním vysvědčení?

OTÁZKA Č. 4								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Prospěl(a) jsem s vyznamenáním	25	20	48,9	9	9	25,4	63	38,7
Prospěl(a) jsem	22	25	51,1	23	28	71,8	98	60,1
Neprospěl(a) z 1 či více předmětů	0	0	0	1	1	2,8	2	1,2

Tabulka 3 – Prospěch žáků za minulý rok

Další výzkumná otázka se týkala školního prospěchu jednotlivých žáků a byla položena rovněž z důvodu potvrzení či vyvrácení hypotézy, neboť mým cílem bylo zjistit, zda se rizikového chování dopouštějí spíše žáci s horším školním prospěchem. Dané výsledky budou později využity v kapitole *Zhodnocení hypotéz*.

V první řadě je nezbytné si dané pojmy vysvětlit. Dle právních výkladů vytvořených MŠMT žák *prospěl s vyznamenáním* za předpokladu, že jeho klasifikace či slovní hodnocení není horší než stupeň 2 a z povinných předmětů nezískal celkově horší průměrný prospěch než 1,50. Oproti tomu žák *prospěje*, jestliže jeho klasifikace či slovní hodnocení nedosáhne stupně 5 neboli stupně nedostatečného. Případ, kdy žák *neprospěje*, značí situaci, kdy jeho klasifikace nebo slovní hodnocení dosáhne u některého z povinných předmětů stupně 5.¹⁶¹

Z této tabulky je patrné, že většina respondentů, tedy 60 %, má průměrné výsledky. S vyznamenáním prospělo 63 žáků, což je 39 %. Pouze 2 respondenti uvedli, že v minulém roce neprospěli z jednoho nebo více předmětů. Budeme-li hodnotit celkový prospěch na obou školách, dosahuje ZŠ J. A. Komenského lepších výsledků v porovnání se ZŠ Přemyslovců. Na ZŠ J. A. Komenského všichni žáci v loňském roce prospěli a počet žáků, kteří prospěli s vyznamenáním, tvoří téměř polovinu všech žáků. Na ZŠ Přemyslovců mají převahu žáci, kteří prospěli, žáků s vyznamenáním je 25 % a 2 žáci v posledním školním roce neprospěli z jednoho nebo více předmětů.

¹⁶¹ MŠMT. *PRÁVNÍ VÝKLADY: 3/2006* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 12. 9. 2006, 27 [cit. 2023-01-07]. S. 2-3. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/fsp/jaro2012/nk1021/um/7-pravni.vyklady.03.06.pdf?lang=en>

Otázka č. 5: Co si představíš pod pojmem agresivní chování?

OTÁZKA Č. 5								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Šikana	23	25	17,6	12	14	17	74	17,4
Násilí	38	42	29,3	26	28	35,3	134	31,5
Posmívání	8	16	8,8	3	6	5,9	33	7,7
Nadávky	25	31	20,5	10	18	18,3	84	19,7
Ničení věcí a majetku někoho jiného	30	35	23,8	12	24	23,5	101	23,7
Celkem	273		64,1	153		35,9	426	

Tabulka 4 – Znalost pojmu agresivní chování

Je zřejmé, že pod pojmem agresivní chování si každý jedinec vybaví něco jiného. V dané otázce jsem dala možnost žákům označit více variant. Z celkového počtu respondentů vzniklo 426 odpovědí. Žáci mohli vybírat z těchto možností: *šikana, násilí, posmívání, nadávky* či *ničení věcí a majetku někoho jiného*.

Nejvyšší procentuální zastoupení měla u žáků odpověď *násilí*, kterou označilo celkem 134 žáků, tedy 32 % a odpověď *ničení věcí a majetku někoho jiného*. Tu zvolilo celkem 101 respondentů (24 %). Další často zvolenou variantou byly *nadávky*, které označilo 20 % žáků. Zajímavý byl výsledek u možností *šikana* a *posmívání*, které zaznamenaly nejnižší procentuální zastoupení v obou třídách. Osobně jsem předpokládala, že se *šikana* bude vyskytovat na přední příčce.

Dle tabulky můžeme vidět, že pojem agresivní chování vnímají žáci 8. a 9. ročníku takřka stejně, dokonce označili dané možnosti i ve stejném pořadí.

Otázka č. 6: Co ve tvé třídě obvykle vyvolá agresivní jednání?

OTÁZKA Č. 6								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Špatná známka	4	1	2,8	3	2	4,2	10	3,4
Neshoda, rozepře se spolužákem	28	34	35	16	23	32,8	101	34,1
Poznámka od učitele	7	5	6,8	3	9	10,1	24	8,1
Nadávky od spolužáků	20	29	27,7	18	16	28,6	83	28,1
Pomlouvání	24	23	26,6	13	8	17,6	68	22,9
Něco jiného	2	0	1,1	3	5	6,7	10	3,4
Celkem	177		59,8	119		40,2	296	

Tabulka 5 – Příčiny agresivního jednání

Následující dotazníková položka byla formulována stejně jako ta předchozí, respondenti tedy měli na výběr z více možností. V tomto případě se jednalo o otázku, co u nich ve třídě nejčastěji vyvolává agresivní chování. Měli zde na výběr z 6 odpovědí – a to *špatná známka*, *neshoda či rozepře se spolužákem*, *poznámka od učitele*, *nadávky od spolužáků*, *pomlouvání* a otevřenou odpověď *něco jiného*, kde žáci měli možnost napsat jinou odpověď.

Z výsledků vidíme, že jsem zde nasbírala celkem 296 odpovědí, z čehož nejčastěji uvedenou variantou byla *neshoda se spolužákem* zvolená 34 % ze všech dotázaných. Tuto odpověď označili žáci obou škol jako nejčastější příčinu agresivního jednání. Můžeme si opět všimnout, že žáci obou škol odpovídali téměř stejně. Dalšími častými volenými možnostmi byly *nadávky od spolužáků* (28 %) a *pomlouvání* (23 %). Pokud tyto odpovědi rozebereme, tak je zde patrné, že nejčastějšími příčinami agresivního chování u žáků 8. a 9. tříd jsou negativní vztahy se spolužáky, jelikož tyto 3 odpovědi se týkají pouze vzájemných vztahů mezi nimi.

V pozadí pak byly označovány dvě odpovědi – a to *poznámka od učitele*, kterou označilo 8 % a *špatná známka* označena 3 %. V obou případech by se jednalo o agresivní jednání, které by bylo vyvolané učitelem, avšak v daných ročnících k takovýmto případům dochází jen sporadicky.

V poslední možné odpovědi se mohli sami žáci vyjádřit, co podle nich vyvolává ve třídě agresivní jednání. Danou variantu zvolilo celkem 10 žáků z celkového počtu respondentů, tedy 3 %. Zajímavými odpověďmi byla konkrétní jména žáků, které označili ostatní respondenti. Jména zde samozřejmě nebudou

zveřejněna, ale dle zájmu mohou být poskytnuta třídním učitelům dané třídy. Rovněž zde dva žáci označili, že příčnou agresivního jednání jsou učitelé. Ostatní žáci mimo jiné psali, že nevědí, či že se v jejich třídě agresivita vyskytuje.

Otázka č. 7: Byl jsi někdy agresivní vůči svým spolužákům?

OTÁZKA Č. 7								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	19	15	23,2	11	19	42,3	64	39,3
Ne	28	30	63,1	22	19	57,7	99	60,7

Tabulka 6 – Počet agresorů ve třídě

Dotazníkovou položkou č. 7 bylo zjišťováno, zda se daný jedinec choval někdy agresivně ke svým spolužákům. Z výsledků vyplývá, že v pozici agresora se vyskytuje celkem 39 % respondentů, což představuje $\frac{1}{3}$ z celkového počtu žáků. Nepředpokládala jsem tak vysokou hodnotu. Pravdivost odpovědí je nejspíše ovlivněna anonymitou, díky které nemají žáci zábrany vypovídat pravdivě. Žáků, kteří označili, že nikdy nebyli v pozici agresora, bylo celkem 61 %.

Otázka č. 8: Je někdo ve škole agresivní vůči tobě?

OTÁZKA Č. 8								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	16	16	34,8	14	12	36,6	58	35,6
Ne	31	29	65,2	19	26	63,4	105	64,4

Tabulka 7 – Počet obětí agresivního chování

Cílem následující otázky bylo zjistit, zda se někdo z respondentů nacházel v roli oběti. Z tabulky můžeme vidět, že 64 % žáků se nikdy neseťkalo s agresivním chováním od svých spolužáků. Naopak žáků, kteří se stali někdy obětí, bylo celkem 58 %. Podrobně jsem se těmito dvěma otázkám věnovala v kapitole *Zhodnocení hypotéz*.

Otázka č. 9: Hraješ počítačové hry, které obsahují násilí? Pokud ano, co ti takové hry přináší?

OTÁZKA Č. 9								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	19	13	34,8	15	22	52,1	69	42,3
Ne	28	32	65,2	18	16	47,9	94	57,7

Tabulka 8 – Účast na počítačových hrách obsahující násilí

	ročník		pohlaví	
	8. třída	9. třída	dívky	chlapci
Počet	34	35	24	45
%	49,3	50,7	34,8	65,2

Tabulka 9 – Účast na násilných počítačových hrách dle ročníku a pohlaví

Otázka č. 9 se týkala hraní počítačových her. Respondentů jsem se tázala, zda hrají počítačové hry s násilnou tematikou. Z výsledků vidíme, že převažuje počet žáků (58 %), kteří násilné počítačové hry nehrají. Zbytek žáků, tedy 42 %, označilo, že ve svém volném čase tyto hry provozují. Z druhé tabulky můžeme vidět, že bezpochyby převládají chlapci nad dívkami, a to o $\frac{2}{3}$. Tento výsledek byl očekávaný i přesto, že se dívky podílejí ve větším počtu, než tomu bylo v dřívějších letech. Počet žáků 8. a 9. tříd hrajících tyto hry je poměrně vyrovnaný.

Na tuto otázku navazovala otevřená podotázka, na kterou měli možnost odpovídat pouze ti respondenti, kteří označili u předchozí otázky odpověď *ano*, tzn., že tyto hry aktivně hrají. Zajímalo mě, zda jim dané hry přináší nějaké duševní či jiné obohacení nebo zda je hrají jen pro zábavu. Ze získaných 69 odpovědí téměř polovina odpověděla, že dané hry obsahující násilí hrají jen pro zábavu a větší smysl za tím nehledají. Dalších 11 napsalo, že je hrají kvůli odreagování, nebo aby zažehnali nudu, a celkem 6 žáků uvedlo, že se jim díky těmto hrám zlepšily reflexe a hlavně postřeh. Ostatní respondenti je hrají buď kvůli kamarádům, aby s nimi mohli trávit čas alespoň na dálku ve virtuálním světě nebo z důvodu zlepšení se v cizím jazyce. Zbytek označil, že jim hry s násilným tématem nic nepřináší.

Jelikož se domnívám, že jednou ze současných příčin agresivního chování jsou právě počítačové hry, danou otázku jsem porovnála s dotazníkovou otázkou č. 7: *Byl jsi někdy agresivní vůči svým spolužákům?* Zajímalo mě, zda se má teorie

potvrdí. Z výsledků jsem došla k zajímavému zjištění, které ukázalo, že celkem 35 žáků z odpovídajících 69 se ocitlo v roli agresora vůči svým spolužákům a z toho to bylo 25 chlapců a 10 dívek. Nelze přesně říci, že násilné počítačové hry mají pokaždé negativní vliv na jedince, ale můžeme z tohoto šetření usoudit, že značný dopad mají.

Otázka č.10: Co si představíš pod pojmem rizikové chování?

OTÁZKA Č. 10								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Agresivita, agresivní chování	6	2	8,7	2	4	8,5	14	8,6
Užívání návykových látek	0	1	1,1	0	5	7,1	6	3,7
Násilí, ubližování někomu jinému	6	4	10,9	6	6	16,9	22	13,5
Šikana	1	3	4,3	1	1	2,8	6	3,7
Záškoláctví	0	1	1,1	0	2	2,8	3	1,8
Nevhodné, nebezpečné chování	16	22	41,3	12	16	39,4	66	40,5
Nevím	18	12	32,6	12	4	22,5	46	28,2

Tabulka 10 – Znalost pojmu rizikové chování

Dostáváme se k první otevřené otázce, kterou žáci vyplňovali dle svého nejlepšího uvážení. Měli zde za úkol rozepsat, co si představují pod pojmem rizikové chování. Objevovala se zde spousta různých odpovědí, které jsem se snažila roztřídit do několika kategorií. Překvapilo mě, že celkem 28 % z dotázaných tento pojem nezná nebo si pod ním nic nevybaví. Upřímně jsem předpokládala, že dané číslo bude větší, jelikož by se žáci o tomto pojmu měli učit v předmětu *Výchova k občanství* nebo *Výchova ke zdraví*. Je možné, že zvolili tuto odpověď, aby se vyhnuli dlouhým odpovědím a ušetřili si tak čas při vyplňování dotazníku.

Mezi nejčastěji uvedenou odpovědí, kterou jsem od žáků získala, bylo, že se jedná o *nevhodné* či *nebezpečné chování*. Tuto formulaci napsalo celkem 41 %. Druhou nejčastější definicí bylo *násilí* nebo *ubližování jinému*, kterou zvolilo 14 % z dotázaných. Dále se zde objevovaly formulace typu *agresivita, agresivní chování, užívání návykových látek, šikana* či *záškoláctví*. Všichni žáci, kteří se pokusili svou odpověď rozepsat, více či méně pojem vystihli a můžeme tedy konstatovat, že celkem 72 % respondentů má povědomost o pojmu *rizikové chování*.

Otázka č.11: Požil(a) jsi někdy alkohol? Pokud ano, užíváš jej pravidelně?

Následujících 8 otázek z dotazníkového šetření se týkalo užívání návykových látek. Dotazovala jsem se respondentů, zda již návykovou látku užili, v kolika letech a zda ji užívají pravidelně. U tabákových a nikotinových výrobků mě dále zajímalo, jak si jej opatřili a jaký typ výrobku vyzkoušeli. Chtěla jsem vytvořit komplexní celkový obraz užívání návykových látek u dětí v Lounech ve věku 13 až 15 let.

OTÁZKA Č. 11								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	37	39	82,6	21	24	63,4	121	74,2
Ne	10	6	17,4	12	14	36,1	42	25,8
Užívám alkohol pravidelně	2	3	5,4	3	3	8,5	11	6,7

Tabulka 11 – Zkušenost s alkoholem a jeho pravidelné užívání

	ročník		pohlaví	
	8. třída	9. třída	dívky	chlapci
Počet	58	63	70	51
%	47,9	52,1	57,9	42,1

Tabulka 12 – Zkušenost s alkoholem dle ročníku a pohlaví

První otázka se týkala užívání alkoholu, zda jej respondenti někdy požili. Z celkového počtu dotázaných jich 121 odpovědělo, že již alkohol vyzkoušeli. Jedná se celkem o 74 % a těch, kteří alkohol doposud nepožili, bylo 23 %. Pokud se podíváme, jak si vedly třídy jednotlivě, můžeme vidět, že počty 8. a 9. tříd jsou celkem vyrovnané. V procentuálním přepočtu na žáky, kteří požili alkohol, bylo 48 % žáků z 8. tříd a 52 % žáků z 9. tříd.

Respondenti, kteří na tuto otázku odpověděli kladně, museli dále označit, zda alkohol užívají pravidelně. Z výsledků vidíme, že celkem 11 žáků, tedy 7 % z celkového počtu dotázaných uvedlo, že jej pravidelně užívá. Lze konstatovat, že se jedná poměrně o vysoké číslo pravidelně konzumujících, kdy někteří z nich nedosáhli ani věku 15 let. Určitě bych v tomto případě doporučila zamyslet se nad odpovídajícími preventivními opatřeními. Je nezbytné, aby žáci pochopili, že konzumace alkoholu může mít vážné důsledky, jako je poškození zdraví, a způsobit problémy s učením či chováním.

Otázka č.12: V kolika letech jsi poprvé zkusil(a) alkohol?

OTÁZKA Č. 12								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
V méně než ve 13 letech	20	20	43,5	8	7	21,1	55	33,7
Ve 13 letech	12	7	20,6	7	5	16,9	31	19
Ve 14 letech	6	10	17,4	5	8	18,3	29	17,8
V 15 letech	0	1	1,1	1	4	7,1	6	3,7
Alkohol jsem nikdy nepožil(a)	9	7	17,4	12	14	36,6	42	25,8

Tabulka 13 – Zkušenost s alkoholem dle věku

Navazující otázka se týkala opět užívání alkoholu, a to v kolika letech ho poprvé konzumovali. Nejvíce zastoupenou odpovědí bylo ve věku méně než ve 13 letech, což je dle mého názoru opravdu k zamyšlení. Pokud totiž někdo začne pít alkohol v mladším věku, může to mít špatný vliv na jeho vývoj či vést k pozdějším zdravotním komplikacím. Nicméně tuto odpověď zvolilo 34 % a jak můžeme vidět, tak většina byla volena respondenty 8. tříd ze ZŠ J. A. Komenského. Dalšími nejčastějšími odpověďmi bylo ve 13 letech, kterou označilo 19 % a ve 14 letech, označenou 18 %. Nejméně odpovědí bylo označeno u varianty 15 let, která byla zvolena pouze 4 %. Ostatní žáci zvolili, že alkohol nikdy nepožili, počet odpovědí odpovídá výsledkům z předešlé otázky.

Otázka č.13: Vyzkoušel(a) jsi tabákový či nikotinový výrobek? Pokud ano, užíváš jej pravidelně?

OTÁZKA Č. 13								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	14	15	31,5	18	15	46,5	62	38,1
Ne	32	31	68,5	16	22	53,5	101	61,9
Užívám výrobky pravidelně	4	7	11,9	6	7	18,3	24	14,7

Tabulka 14 - Zkušenost s tabákovými či nikotinovými výrobky a jejich pravidelné užívání

	ročník		pohlaví	
	8. třída	9. třída	dívky	chlapci
Počet	32	30	34	28
%	51,6	48,4	54,8	45,2

Tabulka 15 – Zkušenost a pravidelné užívání tabákových či nikotinových výrobků

Dostáváme se k otázce dotazníkového šetření týkajícího se tabákových a nikotinových výrobků. Opět zde stojí za povšimnutí relativně vysoký počet respondentů, kteří uvedli, že již výrobky obsahující tabák či nikotin zkusili. Dle tabulky vidíme, že se jedná celkem o 62 žáků, což je v procentuálním přepočtu 38 %. Jestliže znovu porovnáme jednotlivé třídy podle ročníku, vidíme, že počet je opět vyrovnaný, neboť žáků 8. třídy, kteří byli někdy pod vlivem tabákového či nikotinového výrobku, bylo 52 % a žáků 9. třídy 48 %. Rozdíl u dívek a chlapců bude porovnán v další kapitole zabývající se zhodnocením hypotéz.

Opět na danou otázku navazovala podotázka týkající se respondentů, kteří daný výrobek zkusili, zda jej užívají pravidelně. Zde mě až překvapilo vysoké číslo pravidelných konzumentů, kde můžeme vidět, že kladně na tuto otázku odpovědělo více jak $\frac{1}{3}$ z těch, co výrobek vyzkoušeli. Jedná se o 24 žáků, což představuje 15 % z celkového počtu respondentů. Zde bych rovněž metodikům prevence doporučovala se na tento problém zaměřit a v co největší míře ho omezit. Stejně jako u užívání alkoholu jsou tyto výrobky špatné pro zdraví a jejich konzumace mládeží může vést až k závažným zdravotním problémům.

Otázka č.14: Jaký tabákový či nikotinový výrobek jsi někdy zkusil(a)?

Z teoretické části jsme se mohli dozvědět, že se za poslední dobu u dětí a mladistvých zvýšilo užívání elektronických cigaret a nikotinových sáčků. Z tohoto důvodu jsem dala respondentům možnost v další otázce zvolit, které výrobky již za svůj život vyzkoušeli. Měli na výběr z více variant, které jsou v současnosti mezi mladými uživateli nejrozšířenější – *klasická cigareta*, *elektronická cigareta*, *jednorázová cigareta*, *žvýkací tabák*, *nikotinové sáčky* či možnost, že nikdy žádný výrobek nezkusili. Žáci mohli opět označit více odpovědí.

OTÁZKA Č. 14								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Cigaretu	8	4	8,7	7	9	15,2	28	11,5
Elektornickou cigaretu	8	9	12,3	4	8	11,4	29	11,9
Jednorázovou elektr. cigaretu	12	12	17,4	11	12	21,9	47	19,4
Žvýkáci tabák	6	4	7,2	4	5	8,6	19	7,8
Nikotinové sáčky	6	5	8	3	5	7,6	19	7,8
Nic jsem nezkoušel(a)	34	30	46,4	16	21	35,3	101	41,6
Celkem	138		56,8	105		43,2	243	

Tabulka 16 – Zkušenost s jednotlivými druhy tabákových či nikotinových výrobků

Z celkového počtu 163 respondentů jsem sesbírala dohromady 243 odpovědí, z nichž, jak jsme se dozvěděli v předešlé otázce, jich 101 označilo, že tabákový či nikotinový výrobek nikdy neužili. Relevantní je pro nás tedy těch zbylých 142 odpovědí od žáků, kteří mají s těmito výrobky již zkušenost. Největší procentuální zastoupení bylo u odpovědí jednorázová elektronická cigareta, kterou označilo 19 % žáků. Tento výsledek mě v podstatě nepřekvapil, neboť jak již bylo řečeno v první části této práce, v dnešní době se jedná o nejnovější trend, který koluje mezi mládeží především na sociální síti *TikTok*, a jeho výhodou je velmi snadná dostupnost. Druhou nejčastěji volenou odpovědí byla současně *elektronická a klasická cigareta*, kterou již vyzkoušelo 12 % žáků. Zatímco větší procentuální zastoupení elektronické cigarety můžeme vidět u ZŠ J. A. Komenského, tak u žáků ZŠ Přemyslovců více převažuje cigareta klasická. Stejný počet odpovědí jsem zaznamenala u variant *žvýkáci tabák a nikotinové sáčky*. Obě návykové látky užilo dle zjištěných údajů 19 % respondentů. Předpokládala jsem, že větší zastoupení budou mít nikotinové sáčky, neboť jejich dostupnost je stejně jako u jednorázových elektronických cigaret poměrně vysoká.

Otázka č.15: V kolika letech jsi vyzkoušel(a) tabákový či nikotinový výrobek?

Předposlední otázka, týkající se užívání tabákových a nikotinových výrobků, se týkala věku, ve kterém respondenti dané výrobky vyzkoušeli. Na výběr měli opět možnosti: *v méně než 13 letech, ve 13, letech, ve 14 letech* a žáci 9. třídy měli navíc možnost zvolit variantu *v 15 letech*. Respondenti, kteří v otázce č. 13 uvedli, že tabákové či nikotinové výrobky neužili, mohli tuto možnost opět zvolit.

OTÁZKA Č. 15								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
V méně než ve 13 letech	2	1	3,2	2	2	5,6	7	4,3
Ve 13 letech	7	2	9,8	10	6	22,5	25	15,4
Ve 14 letech	4	12	17,4	4	8	16,9	28	17,2
V 15 letech	0	0	0	1	1	2,8	2	1,2
Tyto výrobky jsem nezkoušel(a)	34	30	69,6	16	21	52,2	101	61,9

Tabulka 17 – Zkušenost s tabákovými či nikotinovými výrobky

Na rozdíl od užívání alkoholu, kde nejvíce účastníků šetření zvolilo variantu, že alkohol požili ve 13 letech, návykové látky obsahující tabák či nikotin vyzkoušelo nejvíce žáků až ve 14 letech. Tuto odpověď označilo celkem 17 % a stojí zde za povšimnutí, že výsledky u této varianty jsou zcela totožné u obou škol. Žáků, kteří uvedli, že vyzkoušeli dané výrobky již o rok dříve, bylo dohromady 15 %. Pokud se podíváme na výsledky jednotlivých škol, je zde patrné, že žáci ze ZŠ Přemyslovců nejvíce označovali odpověď *ve 13 letech* a více odpovědí převažuje u žáků 8. ročníku. Osobně bych doporučila se u tohoto ročníku zaměřit na důkladnější prevenci, neboť jak můžeme vidět, je v tomto věku až v normě, že se děti dopouštějí daného rizikového chování.

Možnost označení odpovědi *užití návykové látky v 15 letech* označili pouze 2 žáci 9. třídy ZŠ Přemyslovců a ze sousední školy tuto možnost neoznačil nikdo. Celkem 7 žáků, představujících 4 % ze všech odpovědí, uvedlo, že výrobky obsahující tabák či nikotin vyzkoušeli v méně než 13 letech. Počet žáků, kteří dané výrobky nikdy neužili, souhlasí s odpověďmi z tabulky č. 13.

Otázka č. 16: Jak sis daný výrobek opatřil(a)?

Vzhledem ke snadné dostupnosti tabákových či nikotinových výrobků bylo mým cílem zjistit, jakým způsobem si respondenti nejčastěji tyto výrobky opatřují. V tomto případě dostali na výběr ze čtyř možností, kde mohli označit i více odpovědí. Opět zde byla položena možnost, že žádný z výroků dotyčný jedinec nezkusil, odpověď se shodovala s předešlou tabulkou. Z celkového počtu všech respondentů jsem tedy opět získala více odpovědí, ve kterých jsem se soustředila pouze na ty, které obsahovaly jednu z těchto možností – *opatření výrobků od starších kamarádů, opatření výrobku v kamenném obchodě či na internetu.*

OTÁZKA Č. 16								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Od starších kamarádů	11	14	26	13	14	36,5	52	30,6
Sám(a) v kamenném obchodě	2	4	6,3	4	5	12,2	15	8,8
Sám(a) na internetu	0	1	1	1	0	1,3	2	1,2
Nic jsem nezkoušel(a)	34	30	66,7	16	21	50	101	59,4
Celkem	96		56,5	74		43,5	170	

Tabulka 18 – Způsob opatření tabákových a nikotinových výrobků

Výsledky odpovědí mě překvapili, jelikož jsem předpokládala, že největší procentuální zastoupení bude mít možnost *opatření si výrobku na internetu.* V současnosti je již snadné koupit cokoliv na internetu, co se nedá opatřit v kamenných obchodech. Stačí, aby kupující odpověděl, že již dosáhl zletilosti, a může nakupovat, neboť další ověření většinou není internetovým obchodem vyžadováno. Možnost *opatření si výrobku na internetu* v tomto případě zvolili jen dva uchazeči. Naopak naprostá většina všech respondentů (30 %) označovala variantu *opatření daného výrobku od starších kamarádů.* Pravděpodobně se jedná o nejjednodušší způsob, jak dané výrobky získat, neboť v tomto případě nevzniká odpovědnost na jejich straně. Poslední možnou odpověď *opatření si výrobků v kamenném obchodě* označilo celkem 8 % z celkového počtu dotazovaných.

Otázka č. 17: Vyzkoušel(a) jsi někdy marihuanu? Pokud ano, užíváš ji pravidelně?

Dostáváme se k nejčastěji užívané nelegální návykové látce u nás, která je užívána nejen dospělými, ale i dětmi – hovoříme zde o marihuaně. Dle výzkumných studií popisovaných v teoretické části jsme se dozvěděli, že většina dětí začíná experimentovat s touto návykovou látkou mezi dvanáctým a třináctým rokem. Vzhledem k tomu, že v tomto věku je největším problémem neznalost účinků a množství užití drogy, které může vést až k předávkování, je nutné tomuto problému věnovat více pozornosti.

OTÁZKA Č. 17								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	4	2	6,5	3	3	8,5	12	7,4
Ne	43	43	93,5	30	35	91,5	151	92,6

Tabulka 19 – Zkušenost s marihuanou

	ročník		pohlaví	
	8. třída	9. třída	dívky	chlapci
Počet	7	5	7	5
%	58,3	41,7	58,3	41,7

Tabulka 19 – Zkušenost s marihuanou dle ročníku a pohlaví

Ze všech dotazovaných, zúčastněných mého empirického šetření, 12 žáků uvedlo, že již s marihuanou zkušenosti mají. V přepočtu se jedná o 8 % ze všech respondentů a jak můžeme vidět, výsledky v obou školách jsou opět shodné. Porovnáním obou ročníků vidíme, že větší zkušenosti s marihuanou mají žáci 8. ročníku.

Zajímavé zjištění ukázalo vyhodnocení podotázky, kde jsem se žáků tázala, zda marihuanu užívají pravidelně. Ani jeden z žáků, co označili, že již marihuanu někdy zkusili, ji pravidelně neužívá. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla tento údaj do tabulky nedat. I přes to, že se zde nenachází žádný pravidelný konzument, je žáků se zkušeností s marihuanou stále relativně mnoho a jak již bylo zmíněno, převažují zde žáci ve věku 13-14 let. Vzhledem k tomu, že se jedná o nelegální drogu, která může mít řadu nežádoucích účinků, včetně vlivu na výkon ve škole a poškození mozku, je nutné, aby si žáci uvědomili, že užívání těchto látek může

mít dopad především na jejich zdraví a budoucnost. V tomto případě bych učitelům doporučila, aby s žáky o těchto věcech mluvili otevřeně a poskytli jim informace o účincích užívání marihuany.

Otázka č. 18: V kolika letech jsi marihuanu vyzkoušel(a)?

OTÁZKA Č. 18								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
V méně než 13 letech	0	1	1,1	0	0	0	1	0,7
Ve 13 letech	2	0	2,2	1	0	1,4	3	1,8
Ve 14 letech	2	1	3,2	2	3	7,1	8	4,9
V 15 letech	0	0	0	0	0	0	0	0
Marihuanu jsem nezkoušel(a)	43	43	93,5	30	35	91,5	151	92,6

Tabulka 20 – Zkušenost s marihuanou dle věku

Poslední otázka týkající se užívání návykových látek navazovala na otázku předešlou a zjišťovala věk, ve kterém respondenti danou drogu užili. Pouze jeden žák označil možnost, že danou návykovou látku užil v méně než 13 letech. Jednalo se o žáka ze ZŠ J. A. Komenského, který se momentálně nachází v 9. ročníku. Dalších 5 % označilo, že byly poprvé pod vlivem marihuany ve 14 letech a zbylé 2 % uvedli, že se s marihuanou setkali už ve 13 letech. Možnost 15 let neoznačil nikdo z dotázaných, z čehož lze odvodit, že ti, co marihuanu již vyzkoušeli, se tak dopustili trestného činu, aniž by dosáhli trestní odpovědnosti.

Otázka č. 19: Vyhnul(a) ses během posledních 12 měsíců vyučování bez vědomí rodičů?

OTÁZKA Č. 19								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	2	0	2,2	2	0	2,8	4	2,5
Ne	45	45	97,8	31	38	97,2	159	97,5

Tabulka 21 – Účast na záškoláctví

	ročník		pohlaví	
	8. třída	9. třída	dívky	chlapci
Počet	4	0	5	3
%	100	0	25	75

Tabulka 22 – Účast na záškoláctví dle ročníku a pohlaví

Z této otázky je patrné, že mým záměrem bylo zjistit, zda se někdo z dotázaných dopouští záškoláctví. Jedná se o rizikové chování, které se v dnešní době vykytuje takřka ojediněle, což se podařilo potvrdit i ze zjištěných údajů. Z výsledků je patrné, že jenom čtyři žáci odpověděli na tuto otázku kladně, tudíž pouze 3 % ze všech dotázaných se během posledního roku vyhnulo vyučování bez vědomí rodičů. Za povšimnutí stojí fakt, že se jednalo pouze o žáky 8. třídy. Lze z toho usuzovat, že žáci 9. třídy jsou zodpovědnější a soustavně se věnují přípravě na přijímací zkoušky na střední školy.

Otázka č. 20: Dopouští se ve tvé třídě někdo vandalismu? (např. ničení majetku školy, vybavení třídy či školních pomůcek)

OTÁZKA Č. 20								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano, zejména naši chlapci	20	13	35,9	12	10	30,9	55	33,7
Ano, zejména naše dívky	0	2	2,1	1	0	1,5	3	1,8
Pouze ojediněle	14	19	35,9	9	14	32,4	56	34,4
Vandalismus se u nás nevyskytuje	13	11	26,1	11	14	35,2	49	30,1

Tabulka 23 – Výskyt vandalismu

V další otázce jsem se dotazovala žáků 8. a 9. tříd na výskyt vandalismu ve svých třídách. Byly zde připojeny i příklady vandalismu seřazené od nejzávažnějších po méně závažné, aby si žáci dokázali tento pojem řádně představit. Na výběr zde měli možnost ze čtyř variant, kde v prvních dvou mohli kromě toho, že se u nich vandalismus vyskytuje, také zvolit, které pohlaví je v tomto případě více zastoupené. Možnost volby pohlaví zde byla použita pouze z důvodu pozdějšího využití výsledků při vyhodnocování hypotéz. Další možnost, kterou mohli respondenti označit, byla varianta, že se u nich vandalismus vůbec nevyskytuje anebo vyskytuje pouze ojediněle.

V této dotazníkové položce celkem 34 % respondentů označilo, že se u nich vandalismus vyskytuje pouze ojediněle, a téměř stejný počet (rovněž 34 %) uvedlo, že se vandalismu dopouštějí především chlapci. Pouze 2 % žáků označilo možnost, že se vandalismu dopouštějí zejména dívky a zbylých 30 % vybralo odpověď, že se u nich ve třídě vandalismus nevyskytuje. Pokud konkrétní výsledky

sečteme, lze z toho odvodit, že ve třídách k vandalismu více či méně stále dochází.

Otázka č. 21: Setkal(a) ses osobně s projevy rasové nesnášenlivosti na své škole?

OTÁZKA Č. 21								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	12	11	25	12	13	35,2	48	29,4
Ne	35	34	75	21	25	64,8	115	70,6

Tabulka 24 – Zkušenost s projevy rasové nesnášenlivosti

Dostáváme se k dotazníkové položce č. 21, která se týkala rasismu jako rizikového chování. Žáci zde měli za úkol odpovědět, zda se někdy osobně setkali s projevy rasové nesnášenlivosti. Z celkového počtu respondentů jich na tuto otázku odpovědělo 29 % kladně a jak můžeme vidět, počty v jednotlivých třídách jsou téměř stejné.

Ti respondenti, kteří uvedli, že se již setkali s nějakým projevem rasismu, měli za úkol vyplnit navazující otázku, která zněla: *Pokud ses již s rasovou nesnášenlivostí setkal, tak za jaké situace?* Z tabulky můžeme vidět, že se k této otázce dostalo 48 žáků, tudíž jsem zde získala 48 odpovědí. Mezi nejčastější odpovědi můžeme zařadit posmívání se, nadávání nebo jiné druhy nesnášenlivosti směřující k Romům, Ukrajincům nebo Vietnamcům. Celkem 28 žáků uvedlo, že se s rasismem setkali ve škole, z čehož 3 žáci napsali, že byli dokonce svědky rasismu ze strany učitele. Objevovaly se zde i irelevantní odpovědi, kdy žáci očividně nebrali dotazník vážně.

Otázka č. 22: Poslední dobou se v médiích často hovoří o xenofobii. Co si pod tímto pojmem představíš?

Jak již z teoretické části víme, význam *xenofobie* lze vysvětlit jako strach z určité osoby, národa nebo z něčeho cizího. Avšak nemůžeme tento pojem zaměňovat za termín *rasismus*, neboť v každém případě se jedná o něco poněkud odlišného. **Rasismus** je založen především na fyzických odlišnostech (barva pleti, vlasů apod.), ale podstatou **xenofobie** je nedůvěra vůči cizincům, kde je primární strach z jiné národnosti a teprve až potom odlišnost fyzická. Termín xenofobie by měli žáci znát, neboť se s ním setkávají již v 8. ročníku v předmětu *Výchova k občanství* či *Výchova ke zdraví*. Touto otázkou bylo mým úmyslem zjistit, zda si žáci pojem vybaví a zda mají o něm přehled.

OTÁZKA Č. 22								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Nenávist, odpor ke všemu cizímu	5	17	23,9	0	5	7,1	27	16,6
Strach z cizích lidí, ras, národů	12	8	21,7	1	15	22,5	36	22,1
Rasismus	4	9	14,2	0	2	2,8	15	9,2
Jiná fobie	6	2	8,7	14	2	22,5	24	14,7
Nevím	20	9	31,5	18	14	45,1	61	37,4

Tabulka 25 – Znalost pojmu *xenofobie*

Žákům jsem dala u dotazníkové položky možnost otevřené odpovědi pro lepší sběr dat. Objevovala se zde spousta zajímavých odpovědí, které jsem roztřídila do pěti kategorií. Překvapila mě vysoká neznalost daného termínu, kde celkem 37 % respondentů uvedlo, že daný pojem neznají nebo se vůbec nevyjádřili. Nejčastěji se objevovali odpovědi: *strach z cizích lidí, ras, národů* či *něčeho cizího*. Můžeme zde tedy konstatovat, že pouhých 22 % respondentů uvedlo správnou odpověď. Další častou odpovědí byla formulace typu *nenávist k cizincům, odpor ke všemu cizímu* apod., což uvedlo celkem 17 % z dotázaných. Kolonka *jiná fobie* byla vytvořena z důvodu nesprávných odpovědí, kde žáci sice uvedli, že se jedná o strach či fobii, ale neurčili její typ. Nejčastěji se zde objevovala odpověď *fobie z pavouků* a tuto kolonku představuje dohromady 15 % účastníků. Zbývajících 9 % si termín *xenofobie* spletlo s pojmem *rasismus*.

Zaujala mě odpověď jedné studentky 9. ročníku ze ZŠ J. A. Komenského, kterou si zde dovolím citovat: „*Poslední dobou se jedná o velmi časté téma a myslím si, že je zcela nemorální. Každý člověk má právo na život kdekoliv, ať už je Asiat nebo černocho. Člověka soudím podle povahy a soudit ho podle barvy pleti, je hloupé. Lidé ale škatulkují každého a všechny hází do jednoho pytle.*“ Jak můžeme vidět, jedná se o uvědomělou žákyni se sečtělými názory.

Pokud zde porovnám jednotlivé školy a ročníky, tak z výsledků vidíme, že žáci ze ZŠ J. A. Komenského jsou oproti sousední škole o pojmu více informovaní. Překvapily mě rovněž odpovědi od žáků 8. ročníku ze ZŠ Přemyslovců, kde pouze jeden žák uvedl správnou definici pojmu a zbytek buď napsal jinou fobii, než z cizích osob anebo uvedli, že termín neznají či o něm ještě neslyšeli. Je možné, že se s daným pojmem ve škole ještě nesetkali a budou se mu věnovat později.

Otázka č. 23: Jaké zkušenosti máš se spolužáky cizinci?

OTÁZKA Č. 23								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Dobré, bavíme se	23	30	57,6	15	22	52,1	90	55,3
Špatné	1	2	3,3	5	1	8,5	9	5,5
Nebavím se s nimi, nevšímám si jich	5	7	13,1	5	7	16,9	24	14,7
Nemám s nimi zkušenost	18	6	26	8	8	22,5	40	24,5

Tabulka 26 – Zkušenost s cizinci

Následující dotazníková položka byla opět ve formě otevřené otázky. Žáci mohli uvést, jaké zkušenosti mají se svými spolužáky cizinci. Vzhledem k tomu, že jsem zde sesbírala 163 odpovědí, byly odpovědi rovněž roztříděny do několika kategorií. Nejvíce zastoupenou odpovědí v tomto případě byla odpověď, že žáci mají dobré zkušenosti s cizinci, že se s nimi baví či s nimi tráví volný čas. Tyto varianty uvedla více jak polovina respondentů (55 %). Pouze 9 žáků (6 %) uvedlo, že s nimi mají špatné zkušenosti. Druhou nejčastější odpovědí byla varianta, že s nimi nemají žádnou zkušenost. Tuto odpověď uvedlo celkem 25 % z dotázaných a nejvíce odpovědí je zastoupeno žáky 8. třídy ze ZŠ J. A. Komenského. Zbytek respondentů (15 %) odpovídalo, že s nimi nejsou v kontaktu, nebaví se s nimi či si jich nevšímají.

Líbilo se mi, že několik žáků rozepsalo své příběhy do delších odpovědí a téměř všechny se týkaly zkušeností s ukrajinskými spolužáky. Rozhodla jsem se zde citovat dvě odpovědi, jednu kladnou a druhou negativní. Obě jsou od žáků 9. ročníku ze ZŠ J. A. Komenského. „Přišel k nám Ukrajinec a měla jsem ho velice ráda, ráda jsem mu pomáhala a velice ráda jsem s ním mluvila. Vždy jsem se něco nového od něho přiučila.“ Můžeme zde konstatovat, že kontakt s cizinci nám může přinést pro nás nové poznatky. Druhá odpověď byla rovněž napsaná kladně, ale obsahovala negativní poznatek: „Zkušenosti s nimi mám velmi kladné. Všichni spolužáci z ciziny jsou velmi milí a skoro nikdy jsem s nimi neměla problém, až na ukrajinského spolužáka, který byl velmi arogantní a nechtěl se s námi bavit. Ale nebudu mu to dávat za zlé, vzhledem k situaci, co se dělo v jeho rodné zemi, a neměl to jednoduché.“ Odpovědi s podobným kontextem se v daném ročníku objevovalo více, ale vzhledem k situaci na Ukrajině je to zcela pochopitelné.

Otázka č. 24: Vadí ti, když se ve tvé třídě vyskytuje cizinec?

Poslední otázkou z oblasti xenofobie jsem se dotýčných tázala, zda jim vadí, když se v jejich třídě vyskytuje cizinec. S rostoucím počtem nových spolužáku ukrajinské národnosti je potřeba toto téma otevírat a dát žákům najevo, že mluvení o těchto pocitech je v naprostém pořádku. Žáci mohli mimo kladnou či zápornou odpověď zvolit i kolonku, ve které mohli svůj názor více rozepsat.

OTÁZKA Č. 24								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano	0	0	0	7	6	18,3	13	7,9
Ne	46	41	94,6	24	29	74,6	140	85,9
Jiné	1	4	5,4	2	3	7,1	10	6,2

Tabulka 27 – Názor na spolužáky cizince

Z tabulky vidíme, že pouhých 8 % z dotázaných není rádo v kolektivu cizinců a mají na ně negativní názor. Dalších 86 % označilo, že s nimi problém nemá a zbývajících 10 lidí rozepsalo svou odpověď do krátkých vět. Objevovaly se zde odpovědi typu: „Nevadí mi“, „Ani ne, budu se k nim chovat tak, jak oni ke mně“, „Záleží na chování daného člověka“ apod. V podstatě ani jednomu z těchto odpovídajících nedělá kontakt s cizinci problém.

Otázka č. 25: Účastníš se přednášek či seminářů týkajících se rizikového chování, které pořádá tvoje škola?

Poslední dotazníkovou položkou byla otázka směřující ke zjištění aktuální prevence rizikového chování na školách. Z předchozího kontaktu s pracovníky škol vím, že přednášky či semináře pro žáky pořádají. Zajímalo mě tedy, zda se dotyční žáci dobrovolně účastní či nikoliv, zda o tato témata mají zájem.

OTÁZKA Č. 25								
Odpovědi	ZŠ J.A. Komenského			ZŠ Přemyslovců			Celkem	
	8. třída	9. třída	%	8. třída	9. třída	%	Počet	%
Ano, každý rok	2	9	11,9	5	4	12,7	20	12,3
Ano, párkrát	11	12	25,1	10	11	29,6	44	26,9
Ne	34	24	63	18	23	57,7	99	60,8

Tabulka 28 – Účast na přednáškách týkající se rizikového chování

Ze zjištěných dat vyplývá, že více jak polovina dotázaných o dané přednášky zájem nemá, tuto odpověď označilo celkem 61 % respondentů. Je nutné si položit otázku, kdy se přednášky konají, neboť pokud budou probíhat mimo vyučování, je zcela jasné, že žáci ve věku 13-15 let budou raději trávit svůj volný čas mimo školská zařízení. Pokud se podíváme na odpovědi žáků, kteří v tomto případě zvolili kladnou odpověď, můžeme vidět, že celkem 12 % z dotázaných označilo variantu, že se přednášek účastní každý rok, a zbylých 27 % potvrdilo svoji účast na přednáškách jen občas.

5.5. Zhodnocení hypotéz

Následující kapitola se týkala ověření hypotéz, ve které bylo hlavním cílem jednotlivé hypotézy potvrdit či vyvrátit. Na začátku svého empirického šetření jsem stanovila čtyři hypotézy související s agresivním a rizikovým chování a mým cílem bylo je aplikovat u žáků vybraných základních škol ve věku 13 až 15 let.

Vyhodnocení hypotézy č. 1: V současné době se zvyšuje agresivita dětí

Hypotéza č. 1	Ano	%	Dívky	%	Chlapci	%
Byl jsem někdy agresorem	64	39,3	31	48,4	33	51,6
Byl jsem někdy obětí	58	35,6	32	55,2	26	44,8

Tabulka 29 – Vyhodnocení hypotézy č. 1

K vyhodnocení první hypotézy byla využita otázka č. 7: „Byl jsi někdy agresivní vůči svým spolužákům?“ a otázka č. 8: „Je někdo ve škole agresivní vůči tobě?“ Z výsledků daných otázek byla vytvořena tabulka znázorňující počet žáků, kteří byli někdy v postavení agresora a počet žáků v roli oběti. První řádek tabulky znázorňuje počet žáků, kteří se někdy dostali do role agresora vůči svým spolužákům. Vidíme zde, že z celkového počtu respondentů jich 64 označilo, že se již v takové situaci ocitli. V procentuálním přepočtu se jedná o 39 % ze všech dotázaných. Druhý a třetí sloupec nám znázorňuje účast dívek a chlapců na daném chování, z čehož lze v tomto případě vyzorovat vyšší podíl chlapců oproti dívkám. V dalším řádku vidíme údaje týkající se obětí neboli případy, kdy byl někdo ze spolužáků vůči danému jednotlivci agresivní. Tuto možnost označilo celkem 58 žáků, což odpovídá 36 %.

Abych relevantně určila, zda se agresivita s postupem času mění (zvyšuje nebo snižuje), porovnála jsem výsledky svého šetření s výsledky jiného výzkumného šetření z roku 2020. Jednalo se o bakalářskou práci ze Slezské univerzity v Opavě na téma *Prevence rizikového chování na 2. stupni základní školy se zaměřením na agresivní chování*, zpracovanou Ivou Mrovcovou. Byly zde porovnány stejné dotazníkové položky, abych dosáhla relevantního srovnání. U otázky, zda byl někdo z dotazovaných v roli agresora, odpovědělo 32 % žáků kladně a v druhém případě, tedy role oběti, odpovědělo kladně celkem 19 % žáků. Vzhledem k tomu, že z výsledků mého empirického šetření vyplývají tyto údaje – v prvním případě 39 % a v druhém 36 %, lze z toho odvodit, že se agresivita dětí v současné době zvyšuje, a tuto hypotézu můžeme považovat za potvrzenou.

Vyhodnocení hypotézy č. 2: Dnešní děti užívají spíše tabákové či nikotinové výrobky než alkohol.

Tato hypotéza byla ověřována dle dotazníkových položek č. 11 a 13 zabývajících se zkušenostmi s návykovými látkami, zejména alkoholem a tabákovými či nikotinovými výrobky. Relevantní pro ověření této hypotézy byly jejich podotázky, které se respondentů tázaly na to, zda tyto návykové látky užívají pravidelně.

Hypotéza č. 2	celkem	%
Zkušenost s alkoholem	121	74,2
Zkušenost s tabákovými či nikotinovými výrobky	62	38,1
Pravidelné užívání alkoholu	11	6,7
Pravidelné užívání tabák. či nikotin. výrobků	24	14,7

Tabulka 30 – Vyhodnocení hypotézy č. 2

Z tabulky vidíme, že zde byly zakomponovány i údaje týkající se zkušeností s alkoholem a tabákovými či nikotinovými výrobky. Chtěla jsem poukázat na to, že ačkoliv více žáků má větší zkušenost s alkoholem, tak více pravidelných uživatelů je u výrobků obsahujících tabák či nikotin. Všimněme si, že 24 jedinců neboli $\frac{1}{3}$ z respondentů, kteří mají s těmito výrobky zkušenost, je pravidelně užívá. Z tabulky č. 16 můžeme vidět, že největší zastoupení mají právě jednorázové elektronické cigarety. Zatímco u alkoholu se jedná pouze o 11 žáků ze 121, což lze přepočítat na $\frac{1}{11}$, z výsledku vidíme, že pravidelných uživatelů tabáku či nikotinu je 15 % z celkového počtu dotázaných a pravidelných konzumentů alkoholu pouze 7 %, z čehož lze konstatovat, že tato hypotéza byla opět potvrzena.

Vyhodnocení hypotézy č. 3: Rizikového chování se dopouštějí spíše chlapci než dívky.

Hypotéza č. 3 se zabývala zjištěním, zda se v dnešní době stále dopouštějí rizikové chování ve větší míře chlapci než dívky. Výsledky této hypotézy se opíraly o otázky č. 1: „Kdo vyplňuje dotazník?“ s volbou dívka či chlapec, otázku č. 11: „Požil(a) jsi někdy alkohol a užíváš jej pravidelně?“ a dále otázky č. 13 a 17, ve kterých mě zajímalo, zda vyzkoušeli tabákové či nikotinové výrobky, jestli jsou v současnosti pravidelnými konzumenty a zda již zkusili nelegální drogu marihuanu. Poslední využitou otázkou byla otázka č. 19 ve znění: „Vyhnul(a) ses během posledních 12 měsíců vyučování bez vědomí rodičů?“ Odpovědi z dotazníkového šetření jsou přepracovány do tabulky z důvodu ověření hypotézy.

Hypotéza č. 3	celkem	dívky	%	chlapci	%	dívky/chlapci
Zkušenost s alkoholem	121	70	57,9	51	42,1	D > CH
Zkušenost s tabákovými či nikotinovými výrobky	62	34	54,8	28	45,2	D > CH
Zkušenost s marihuanou	12	7	58,3	5	41,7	D > CH
Záškoláctví	4	1	25	3	75	D < CH
Pravidelné užívání alkoholu	11	7	63,6	4	36,4	D < CH
Pravidelné užívání tabák. či nikotin. výrobků	24	11	45,8	13	54,2	D > CH

Tabulka 31 – Vyhodnocení hypotézy č. 4

Tabulka obsahovala 4 kolonky: počet žáků dopouštějících se konkrétního rizikového chování, podíl chlapců a dívek na daném chování a poslední nám znázorňovala výsledky porovnání účasti jednotlivých pohlaví. Z výsledků lze vypočítat, že ve zkušenostech s užíváním návykových látek značně převládají dívky nad chlapci, jedná se o první tři řádky v tabulce. Co se týče záškoláctví, zde se má hypotéza potvrdila. Záškoláctví se dopouštějí více chlapci. Pokud se podíváme na výsledky ohledně pravidelného užívání návykových látek, dojdeme k závěru, že v případě alkoholu převažují opět chlapci nad dívkami a v případě užívání tabákových či nikotinových výrobků jsou pravidelnějšími konzumenty dívky.

Podle výsledků z posledního sloupce je zřejmé, že podíl dívek a chlapců na rizikovém chování je v poměru 4:2, tudíž zde se má hypotéza nepotvrdila. Důvodem může být i celkově větší počet dívčích respondentů.

Vyhodnocení hypotézy č. 4: Rizikového chování se dopouštějí spíše žáci s horším školním prospěchem

Poslední hypotéza byla vyhodnocena na základě pěti dotazníkových položek (otázky č. 4, 11, 13, 17 a 19). Primárně byla využita otázka vztahující se ke školnímu prospěchu, na které byla postavena celá hypotéza. Následně byly zakomponovány otázky týkající se zkušeností s užíváním návykových látek, stejně jako v předešlé hypotéze, a v neposlední řadě byla zahrnuta otázka, která se zabývala záškoláctvím.

Hypotéza č. 4	vyznamenání		prospěch		neprospěch	
Zkušenost s alkoholem	47		72		2	
Zkušenost s tabákovými či nikotinovými výrobky	15		47		0	
Zkušenost s marihuanou	2		10		0	
Záškoláctví	1		2		1	
Celkem	65	32,7 %	131	65,8 %	3	1,5 %

Tabulka 32 – Vyhodnocení hypotézy č. 4

Ze zjištěných údajů můžeme vidět, že rizikového chování se častěji dopouštějí žáci, kteří prospěli než ti, kteří prospěli s vyznamenáním. Je pochopitelné, že jedinců s vyznamenáním bude méně, ale i tak je zde překvapivá celkem vysoká účast na rizikovém chování u těchto respondentů, z čehož lze usuzovat, že v současnosti se dopouštějí rizikového chování i žáci s výborným prospěchem. Pokud výsledky shrneme, počet případů, podílejících se na rizikovém chování a týkajících se žáků, kteří prospěli s vyznamenáním, bylo 65, tedy 33 %. Celkem 66 % neboli 131 případů se týkalo žáků, kteří prospěli, a pouze 3 případy zahrnovaly žáky, kteří neprospěli. Jelikož převažují případy rizikového chování u žáků s horším prospěchem, lze hypotézu považovat za potvrzenou.

Závěry z dotazníkového šetření

- Agresivita dětí se v současné době zvyšuje.
- Žáci pravidelně užívají více tabákové či nikotinové výrobky než alkohol.
- Na rizikovém chování mají větší účast dívky.
- Rizikového chování se dopouštějí rovněž žáci s výborným s prospěchem.
- Žáci začínají experimentovat s návykovými látkami již ve 13 letech a v některých případech i v mladším věku.
- Z tabákových a nikotinových výrobků mají žáci největší zkušenost s jednorázovými elektronickými cigaretami.
- Zmíněné výrobky si opatřují především od starších kamarádů.
- Jevy vandalismus a záškoláctví jsou v současnosti značně na ústupu.
- Žáci znají pojem rizikové chování, menší povědomost mají o pojmu xenofobie.
- Projevy rasismu se na školách vyskytují jen sporadicky.

5.6. Rozhovory s metodiky prevence

Následující podkapitola obsahuje rozhovory s pracovníky škol. Výsledky mého šetření byly předány jednotlivým metodikům prevence vybraných základních škol a následně byli požádáni, aby se k výsledkům vyjádřili. V první části jsou popsány strukturované rozhovory se zaměstnanci ZŠ J. A. Komenského a ZŠ Přemyslovců. Každému bylo předneseno 7 předem stanovených otázek týkajících se jejich názoru na vyhodnocené výsledky šetření, zda již na školách řešili některé konkrétní situace, jaký mají názor na zlegalizování nikotinových sáčků a jaké preventivní programy a opatření využívají k prevenci rizikového chování. Odpovědi z obou škol byly vepsány pod konkrétní otázky z důvodu následné komparace.

V druhé části jsem oslovila ostatní základní školy v Lounech, zda by se rovněž nevyjádřili k výsledkům dotazníkového šetření. Rozhovor mi poskytli metodici prevence ze Základní školy Prokopa Holého a ze Základní školy Louny, Školní. Měli zde opět otázky týkající se výsledků šetření, preventivních programů apod. Kromě toho byli tázáni, zda si myslí, že by výsledky na jejich škole dopadly stejně. Účelem těchto rozhovorů bylo zjistit postoj škol k agresivnímu a rizikovému chování a zhodnotit, zda dostatečně zohledňují prevenci těchto jevů.

Rozhovory s metodiky prevence ze ZŠ J. A. Komenského a ZŠ Přemyslovců

1. Jak hodnotíte výsledky empirického šetření? Mělo něco z nich pro Vás překvapivý či neočekávaný výsledek, nebo naopak byly všechny výsledky v souladu s Vašimi očekáváními?

ZŠ J. A. Komenského:

„Výsledky empirického šetření mě zčásti velmi překvapily. Nejvíce asi nízký věk, který žáci uvádějí v otázkách prvních zkušeností s tabákovými výrobky a alkoholem. Nepřekvapilo mě vyvrácení hypotézy, že se rizikového chování dopouštějí spíše chlapci než dívky. V případech, které jsme za poslední dobu ve škole řešili, opravdu zásadně převažují dívky. Jak ale správně autorka poznamenává, toto může být zapříčiněno větším zastoupením dívek v dotčených ročnících.“

ZŠ Přemyslovců:

„Otázky v empirickém šetření byly zvoleny promyšleně a šetření hodnotím jako přínosné. Domnívám se, že podobných výsledků by bylo dosaženo nejen na jiných základních školách, ale i na osmiletých gymnáziích. Výsledky dopadly tak, jak jsem očekávala. Chování současné generace „náctiletých“ ovlivňuje nejen rodina, ve které vyrůstají, ale i prostředí, ve kterém tráví velkou část svého času. Velmi často jsou právě žáci ve věku 13-15 let tou nejrizikovější skupinou na školách.“

2. Myslíte si, že pandemie mohla mít skutečně vliv na zvýšení agresivity u dětí nebo máte za to, že jsou za to zodpovědné jiné faktory?

ZŠ J. A. Komenského:

„Dle mého názoru na zvýšení agresivity pandemie skutečně má. Děti si zvykly, že je velmi jednoduché se schovat za klávesnici počítače. Bohužel si některé toto přenesly i do následujícího běžného života.“

ZŠ Přemyslovců:

„Domnívám se, že pandemie velmi ovlivnila to, co dnes ve škole řešíme. Žáci byli během tohoto období ochuzeni o sociální kontakty. I když se někomu může zdát, že období pandemie nebylo dlouhé, určitě se s následky budou někteří vyrovnávat delší dobu. Ne všichni jsou tak silné osobnosti a velká většina z nich měla po návratu do škol velké problémy se opět začlenit do kolektivu, s čímž právě zvyšující se agresivita nebo psychické poruchy, kterých v této věkové kategorii přibývá, souvisí. Během pandemie žáci neměli možnost navštěvovat kroužky, sportovní kluby, nebo se věnovat jiným aktivitám, proto se často uchýlovali k obrazovce počítače a hraní her, tedy k nějakému nereálnému světu.“

3. Jaký je Váš názor na relativně vysoký počet žáků, kteří již experimentovali s některou z návykových látek, a někteří je užívají dokonce pravidelně?

ZŠ J. A. Komenského:

„Toto jsem bohužel předpokládala. Opět si myslím, že je to částečně ovlivněno pandemií. Na dlouhou dobu byli žáci připraveni o možnost trávit svůj volný čas smysluplně, byla omezena možnost různých sportovních aktivit, což určitě nese částečný podíl viny na tomto výsledku.“

ZŠ Přemyslovců:

„Dle mého názoru vše souvisí se současnou společností, snadnou dostupností návykových látek a negativní reklamou všude kolem nás. To vše dává žákům příležitost k jejich vyzkoušení. Naší snahou by mělo být motivovat žáky věnovat se jiným činnostem než experimentům s návykovými látkami.“

4. Museli jste na Vaší škole někdy řešit situaci ohledně užívání návykových látek? Pokud ano, jak jste ji řešili, a bylo nutné přizvat Policii ČR nebo OSPOD?

ZŠ J. A. Komenského:

„Několik případů jsme řešili. Vždy se jednalo o nikotinové sáčky nebo elektronické cigarety. Byly to ale jednorázové případy, které nebylo nutné řešit s policií nebo s OSPOD. Policii jsme pouze upozornili na prodejnu, ve které žákům mladším 15 let návykové látky prodávali. Jednotlivé případy jsme řešili kázeňským postihem, informovali jsme zákonné zástupce oněch žáků. Na třídních schůzkách jsme na problém upozornili všechny rodiče. Také jsme upravili školní řád, kde jsme zákaz užívání a distribuování návykových látek rozšířili i na látky, které je svým vzhledem, chutí a konzistencí napodobují.“

ZŠ Přemyslovců:

„Situace s užíváním návykových látek jsme ve škole několikrát řešili prostřednictvím výchovných komisí, na které si v případě potřeby zveme

pracovníky OSPOD. Zatím jsme nemuseli řešit situace, ke kterým bychom museli přizvat policii.“

5. Jaký je Váš názor na snadnou dostupnost nikotinových sáčků v České republice? Momentálně si je může koupit každé dítě, jelikož český zákon nezletilým zakazuje pouze prodej tabákových výrobků. V současnosti se ale projednává novela zákona, která by měla stanovit zákaz distribuce prodeje nikotinových sáčků u osob mladších 18 let. Myslíte si, že touto novelou se užívání nikotinových výrobků u dětí omezí?

ZŠ J. A. Komenského:

„Rozhodně si myslím, že novela zákona pomůže užívání nikotinových výrobků u dětí omezit. Není v pořádku, že jsou takto snadno dostupné, v obalech, které jsou navíc pro děti atraktivní.“

ZŠ Přemyslovců:

„Snadnou dostupnost nikotinových sáčků vnímám jako velké riziko pro mladou generaci. Velmi rychle se užíváním těchto sáčků získává závislost na nikotinu. Tomu by projednávaná novela mohla pomoci. Rizikem dle mého názoru zůstává internetový prodej těchto výrobků.“

6. Celkem vysoký počet žáků uvedl, že mají dobré vztahy se svými spolužáky cizinci a že se rasismus vyskytuje na školách minimálně. Myslíte si, že na tom má zásluhy právě škola?

ZŠ J. A. Komenského:

„Zásluhy jsou myslím ve stejném poměru na straně rodina – škola. Na naší škole se snažíme udržovat přátelskou atmosféru v třídních kolektivech. Se všemi třídami pravidelně pracujeme na dobrých vztazích v kolektivu během třídnických hodin. Takže ano, myslím si, že minimálně částečnou zásluhu na tom škola má.“

ZŠ Přemyslovců:

„Vzájemné dobré vztahy mezi všemi žáky jsou na naší škole podporovány a jsou pro nás prioritou. Díky tomu, že velká většina dětí od malička s rodiči cestuje do zahraničí, vnímá tato generace cizince v podstatě jako vlastní. I díky tomu a aktivitám, které na škole pořádáme (Týden národností, spolupráce s japonskou školou ...) jsou cizinci do kolektivů snadněji začleňováni než v minulosti.“

**7. Jak se Vaše škola zabývá prevencí agresivního a rizikového chování?
Jaká opatření a programy jsou v této oblasti implementovány?**

ZŠ J. A. Komenského:

„Pravidelně se tomuto tématu v jednotlivých ročnících věnují vyučující občanské výchovy na druhém stupni a třídní učitelky v hodinách prvouky na prvním stupni. Na druhém stupni máme zavedené pravidelné třídnické hodiny. V neposlední řadě se snažíme každý rok pro žáky uspořádat různé besedy a preventivní programy na toto téma. Naše škola má také k dispozici speciální pedagoga PaedDr. Venuši Mirovskou, která v případě potřeby pracuje s kolektivy jednotlivých tříd.“

ZŠ Přemyslovců:

„Pro každý rok máme vypracován Minimální preventivní program a Dlouhodobou strategii primární prevence. Program pravidelně vyhodnocujeme. Prevenci agresivity a rizikového chování začleňujeme přímo do výuky některých předmětů již od 1. ročníku. Zároveň ve spolupráci s městským úřadem, Policií ČR a OSPOD organizujeme pro žáky besedy nebo zážitkové kurzy. Kvůli pandemii byl počet akcí omezen, proto jsme rádi, že se v letošním roce již mohou akce uskutečnit bez omezení.“

Rozhovory s metodiky prevence ze ZŠ Prokopa Holého a ZŠ Louny, Školní

1. Jak hodnotíte výsledky empirického šetření? Mělo něco z nich pro Vás překvapivý či neočekávaný výsledek, nebo naopak byly všechny výsledky v souladu s Vašimi očekáváními?

ZŠ Prokopa Holého:

„Výsledky šetření nejsem překvapená. Myslím, že na naší škole by to dopadlo obdobně.“

ZŠ Louny, Školní:

„Výsledky empirického šetření mě celkem překvapily, neočekávala jsem tak vysoký počet žáků pravidelně užívajících nikotinové výrobky. Na druhou stranu mě nepřekvapilo poměrně nízké zastoupení u jevů záškoláctví či vandalismus, neboť v těchto oblastech jsou především důležité dobré vztahy se spolužáky či učiteli, což je hlavní prioritou každé školy.“

2. Myslíte si, že pandemie mohla mít skutečně vliv na zvýšení agresivity u dětí nebo máte za to, že jsou za to zodpovědné jiné faktory?

ZŠ Prokopa Holého:

„Domnívám se, že zvýšení agresivity u dětí je uzavřením škol v době pandemie ovlivněno jen částečně. V posledních letech nám do škol nastupují děti rodičů s liberálnější výchovou, kteří své dítě moc nevychovávali, nenastavují „mantinely“, dokonce agresivitu přehlížejí, případně i podporují. Myslím si, že přibývá rodičů, kteří nemají před „institucemi“ zábrany, jsou agresivní slovně (případně i fyzicky) a jejich děti toto chování kopírují.“

ZŠ Louny, Školní:

„Nemyslím si, že následek pandemie je jediná příčina zvýšení agresivity, i když vliv na to určitě měla. Je třeba brát v úvahu i jiné faktory, jako jsou například změny v rodinných vztazích, změny v režimu a rutině dětí, zhoršení finanční situace atd.“

3. Museli jste na Vaší škole někdy řešit situaci ohledně užívání návykových látek? Pokud ano, jak jste ji řešili, a bylo nutné přizvat Policii ČR nebo OSPOD?

ZŠ Prokopa Holého:

„V posledních letech zatím ne. Ale řešíme to, že děti přinesou do školy elektronickou cigaretu. Uděláme záznam, kdy a kde byla u dítěte zachycena, okamžitě informujeme rodiče. Pozveme rodiče do školy, necháme podepsat záznam a elektronickou cigaretu předáme.“

ZŠ Louny, Školní:

„Ano, několik takových situací jsme na škole již řešili, ale v žádném z těchto případů nebylo nutné přizvat policii nebo OSPOD. Postupovali jsme v souladu s platnými právními předpisy a interními směrnicemi školy. Vždy vše oznámíme zákonným zástupcům dětí a snažíme se poučit ostatní žáky o škodlivosti těchto látek.“

4. Jaký je Váš názor na snadnou dostupnost nikotinových sáčků v České republice? Momentálně si je může koupit každé dítě, jelikož český zákon nezletilým zakazuje pouze prodej tabákových výrobků. V současnosti se ale projednává novela zákona, která by měla stanovit zákaz distribuce prodeje nikotinových sáčků u osob mladších 18 let. Myslíte si, že touto novelou se užívání nikotinových výrobků u dětí omezí?

ZŠ Prokopa Holého:

„Nikotinové sáčky by se měly zakázat. Novelou se zřejmě nic nevyřeší. Je to stejné jako s cigaretami, protože děti si stále mohou koupit „kusovky“, případně jim to obstará někdo starší.“

ZŠ Louny, Školní:

„Snadná dostupnost nikotinových výrobků je opravdu velkým problémem a zákaz distribuce prodeje nikotinových sáčků pro osoby mladší 18 let by rozhodně byl krokem vpřed k omezení jejich užívání u dětí. Bohužel si myslím, že zákaz není

vždy účinným řešením, jelikož děti jsou vynalézavé a schopné si je opatřit kdekoli jinde. Proto se u našich žáků snažíme minimalizovat jejich dostupnost a poučovat je o jejich škodlivosti. Na tom spolupracujeme i s dalšími institucemi.“

5. Jak se Vaše škola zabývá prevencí agresivního a rizikového chování? Jaká opatření a programy jsou v této oblasti implementovány?

ZŠ Prokopa Holého:

„Základem je školní řád a trvání na jeho dodržování. Pozitivní vztahy mezi žáky posilují společné akce v rámci tříd, ale i v rámci celé školy. Jsou to nejen třídnické hodiny, společné výlety, exkurze, školy v přírodě, sportovní akce, nabídka kroužků. V průběhu školního roku pořádáme několik akcí, do kterých se v daný čas a hodinu zapojí všichni žáci školy (třeba Den Země, mikulášská, Den naruby...). Děti mají možnost své problémy konzultovat s metodikem prevence, s výchovnou poradkyní a pochopitelně s třídní učitelkou. Případně mohou využít projekt Nenech to být, do kterého je naše škola zapojena. Využíváme i programy, které nabízí policie, OSPOD. Uskutečnily se programy, které realizoval psycholog. Momentálně využíváme i program, který vytvořil JSNŠ (Jeden svět na školách), a je zaměřen i na agresi.“

ZŠ Louny, Školní:

„Primární prevenci těchto jevů máme zařazenu v našem vzdělávacím programu, ve kterém využíváme různé metody a opatření k zamezení těchto jevů, jako je například komunikace se žáky, posilování sociálních dovedností a pořádání různých přednášek a programů. S ohledem na věk žáků jim poskytujeme informace týkající se rizikového chování a snažíme se upevňovat kolektivy v jednotlivých třídách. K prevenci sociálně patologických jevů zahrnujících záškoláctví či užívání návykových látek jsme dětem zařídili zajímavý program ve spolupráci s pracovníky OSPOD Louny, který proběhl na podzim letošního školního roku. V rámci prevence zařazujeme přednášky, kde se žáci seznamují s realitou drogové závislosti. Naši žáci mají také možnost využít služeb naší výchovné poradkyně nebo školního metodika prevence.“

6. Myslíte si, že by výsledky Vaší školy byly podobné těm z mého dotazníkového šetření, nebo by se lišily?

ZŠ Prokopa Holého:

„Jak jsem již zmínila v úvodu, myslím si, že na naší škole by došlo ke stejným výsledkům.“

ZŠ Louny, Školní:

„Ano, myslím, že by byly výsledky na naší škole pravděpodobně podobné výsledkům tohoto dotazníkového šetření. Je zřejmé, že každá škola má své specifické podmínky a okolností, ale trendy tohoto chování u žáků by měly být podobné.“

5.7. Shrnutí rozhovorů

Pokud porovnáme odpovědi metodiků prevence jednotlivých škol, téměř nikoho výsledky z dotazníkového šetření nepřekvapily. Bylo zde řečeno, že nejrizikovější skupinou jsou právě žáci ve věku 13-15 let. Zaujal je především nízký věk u užívání a zkušeností s návykovými látkami a vysoký počet žáků pravidelně užívajících nikotinové výrobky. Příčinou může být snadná dostupnost těchto výrobků a vliv negativní reklamy, která dává žákům příležitost je vyzkoušet. U odpovědí na otázku ohledně dopadů pandemie covid-19 na zvýšení agresivity se většina metodiků prevence shodla, že se díky tomu staly děti více závislé na počítačích a tento vliv přetrvává i v jejich každodenním životě. Přisuzují tomu i vysokou účast na užívání návykových látek, neboť v té době byla omezena možnost různých sportovních aktivit a žáci nemohli svůj čas trávit smysluplně. Ačkoliv se může zdát, že období pandemie netrvalo dlouho, někteří se s následky budou vyrovnávat delší dobu. Jedna z metodiček zmínila, že velká většina žáků měla po návratu do škol problém se začleněním do kolektivu. Nicméně zde také bylo řečeno, že zvýšení agresivity bylo pandemií ovlivněno jen částečně a že větší dopad na nárůst agrese má liberální výchova dnešních rodičů.

Respondentům padla rovněž otázka, zda již na své škole řešili situaci ohledně užívání návykových látek. V naprosté většině se jednalo o jednorázové případy, kdy si žáci přinesli do školy nikotinové sáčky či elektronické cigarety, a tyto situace se daly vyřešit bez pomoci policie či jiných orgánů. Jedna ze škol následkem toho dokonce upravila školní řád, kde zákaz užívání a distribuování návykových látek rozšířila i na látky, které je svým vzhledem, chutí a konzistencí napodobují. Bylo zde zmíněno, že nebylo překvapující vyvrácení hypotézy týkající se vyššího zastoupení chlapců na rizikovém chování. Jedna ze škol uvedla, že většina případů, které řešila v poslední době, se týkala hlavně dívek.

Na otázku zaměřenou na zlegalizování nikotinových sáčků osobám mladších 18 let se všechny školy shodly, že jsou v jeho prospěch, avšak někteří mají pochybnosti, že i uzákoněním tohoto produktu pravidelné užívání nezmizí, neboť děti jsou schopny si je opatřit i jiným způsobem, například internetovým prodejem nebo od starších kamarádů. Byl zde zmíněn celkem dobrý vztah žáků se spolužáky cizinci, který byl dotazníkovým šetřením zjištěn. V návaznosti na to

byli metodici ze ZŠ J. A. Komenského a ZŠ Přemyslovců dotázáni, zda si myslí, že na tom má zásluhy právě škola. Oba se shodli, že to není pouze zásluhou školy, ale i jiných faktorů, jako je rodinný vliv či cestování do zahraničí.

Všechny školy se dle mého názoru prevenci agresivního a rizikového chování věnují dostatečně. Pravidelně pořádají na toto téma různé besedy či preventivní programy, věnují se mu při třídnických hodinách či v dalších předmětech. Zasazují se o posilování pozitivních vztahů ve třídě pořádáním společných výletů, sportovních akcí a využívají i programy nabízené Policií České republiky a Orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Někteří z nich zmínili i akce pořádané přímo školou, jako například Den Země, Den naruby či využívání vzdělávacího programu *Jeden svět na školách* od organizace *Člověk v tísni*, který přispívá k výchově mladých lidí, a je zaměřen na agresi.

V závěru druhé části rozhovorů, které byly prováděny s metodiky prevence dvou dalších škol, byla položena otázka, zda si myslí, že by se výsledky jejich škol lišily od výsledků z mého dotazníkového šetření. Oba dospěli k závěru, že výsledky by byly podobné, jelikož trendy agresivních a rizikových forem chování u žáků jsou takřka jednotné.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala problematikou agresivních a rizikových forem chování u dětí na základních školách, jako jsou například projevy agresivity, užívání návykových látek, záškoláctví, vandalismus, rasismus apod. Práce byla strukturálně rozdělena do dvou hlavních částí, teoretické a empirické, které se navzájem prolínaly a doplňovaly. Hlavním úkolem teoretické části bylo výstižně a jasně popsat danou problematiku pomocí odborné literatury a poukázat na výsledky z různých výzkumů a článků týkajících se rizikového chování u dětí ve starším školním věku. Empirická část byla následně věnována sociologickému šetření na vybraných základních školách v Lounech, kde ke sběru dat bylo použito dotazníkové šetření s žáky 8. a 9. tříd ve věku 13-15 let, a následně provedeny strukturované rozhovory s metodiky prevence základních škol.

V empirické části byly stanoveny čtyři hypotézy, které byly následnou analýzou dat potvrzeny či vyvráceny. Jejich hlavním cílem bylo ověřit, zda v současnosti dochází k nárůstu agresivity, zda děti užívají spíše výrobky obsahující tabák či nikotin než alkohol a zda se rizikového chování dopouštějí spíše chlapci a žáci s horším prospěchem. Kromě zmíněných hypotéz bylo šetřením taktéž zjišťováno, v kolika letech se děti obvykle setkávají s návykovými látkami, jakým způsobem si výrobky opatřují, zda jsou schopny vysvětlit a popsat různé pojmy, jako je například rizikové chování či xenofobie, a zda se na školách vyskytují projevy rasové nesnášenlivosti.

Výsledky dotazníkového šetření a jejich následné porovnání s jiným výzkumem ukázaly, že se agresivita dětí v současné době skutečně zvyšuje. I přesto, že nemůžeme vyloučit i jiné příčiny než následek pandemie, byla tato hypotéza potvrzena. Rovněž bylo zjištěno, že velkým problémem je užívání tabákových a nikotinových výrobků. Shromážděné údaje potvrdily, že jejich pravidelných konzumentů je až o polovinu více než uživatelů alkoholu, čímž se mi podařilo potvrdit i svou druhou hypotézu. Respondenti uvedli, že největší zkušenosti mají konkrétně s jednorázovými elektronickými cigaretami. Analýza další hypotézy odhalila zajímavé skutečnosti, které moji domněnku, ohledně vyšší účasti chlapců na rizikovém chování vyvrátily. Chlapci měli vyšší účast pouze u jevů záškoláctví a pravidelného užívání alkoholu, zatímco v ostatních případech

měly větší zastoupení dívky. Je zcela možné, že důvodem vyššího zastoupení dívek je jejich celková převaha na účasti v dotazníkovém šetření. Výsledky dále prokázaly, že se rizikového chování dopouštějí ve větší míře žáci s horším prospěchem, avšak je nutné konstatovat, že podíl žáků s vyznamenáním se na tomto chování značně zvyšuje. Nicméně se tímto tvrzením potvrdila má poslední domněnka, a pokud výsledky shrneme, tak byla vyvrácena jen jedna ze čtyř stanovených hypotéz.

Zajímavé až znepokojujivé zjištění bylo u výsledků týkajících se věku, ve kterém žáci začínají experimentovat s návykovými látkami. Značná většina z nich uvedla, že návykové látky zkusili již ve 13 letech, a někteří i o mnoho dříve. Myslím si, že tento problém by měl vést k zamyšlení, neboť užívání těchto látek v příliš mladém věku může ohrozit jejich vývoj či vést k pozdějším zdravotním komplikacím.

Součástí empirické části bylo také provedení strukturovaných rozhovorů, jejichž cílem bylo zjistit, jaký postoj mají jednotlivé školy k agresivnímu a rizikovému chování, a zhodnotit, zda dostatečně zohledňují prevenci těchto jevů. Metodici prevence odpovídali na otázky ohledně výsledků šetření, na postupy při řešení konkrétních situací, jaký mají názor na zlegalizování nikotinových sáčků, jaké preventivní programy nebo opatření využívají apod. Uskutečněním rozhovorů jsem získala široké množství informací, dílčích postojů a názorů. Mezi nejčastější způsoby prevence uváděli spolupráci s policií, s jinými institucemi či organizacemi a zaměřují se především na posilování pozitivních vztahů v kolektivu.

V závěru je nutné zmínit, že dochází k rapidnímu nárůstu těchto jevů, čemuž přispívají zejména sociální sítě, na kterých se děti snaží napodobit své idoly a držet krok se současnými trendy. Projevuje se to zejména při užívání některých návykových látek, které jsou momentálně dostupné i dětem. Z tohoto důvodu je nutné, aby byli žáci obeznámeni se všemi možnými riziky, která mohou při užívání návykových látek nastat. Pedagogům bych osobně doporučovala často a otevřeně o tom s nimi komunikovat. Žáci by měli vědět, že jim je porozuměno, a v případě výskytu některé z forem rizikového chování jim poskytnout různé alternativy, jak využít volný čas nebo jak se vyrovnat se stresem. Mohu plně konstatovat, že se na základních školách v Lounech této problematice věnují dostatečně a věřím, že výsledky z mého šetření budou prospěšné nejen těmto

školám k vytvoření představy o výskytu daných jevů, na jejichž základě mohou provést odpovídající opatření, ale i širší komunitě odborníků či veřejnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

MONOGRAFIE

1. ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
2. BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. ISBN 978-80-87258-47-7.
3. BĚLÍK, Václav a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí*: pro studenty pomáhajících oborů. Brno: Tribun EU, 2016. ISBN 978-80-263-1015-0.
4. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-73-3.
5. DANICS, Štefan. *Extremismus*. Praha: Triton, 2003, 62 s. Řešení krizových situací. ISBN 80-7254-454-3.
6. DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017, 420 s. ISBN 978-80-7452-122-5
7. DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6.
8. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyche (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
9. FLEISCHMANN, Otakar. *Vybrané kapitoly z psychopatologie*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2011. ISBN 978-80-7414-348-9.
10. HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. ISBN 80-2470-135-9.
11. KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.
12. KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.
13. KYRIACOU, Chris. *Helping Troubled Pupils*. Great Britain: Nelson Thornes, 2003. ISBN 0-7487-7279-0.
14. MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, 208 s. ISBN 8071787477.

15. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.
16. MUSIL, Jan. *Kořeny rasismu: skripta pro studenty programu Základy humanitních studií*. V Ústí nad Labem: FF UJEP, 2021. ISBN isbn978-80-7561-292-2.
17. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
18. SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.
19. ŠTOČEK, Milan. *Rukověť výchovného poradce a školního metodika prevence: (základní škola) - (školní rok 2020/2021)*. 25. vydání, verze 1.2020. Nový Bydžov: aTre, 2020, 140 s. Řízení školy.
20. VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, ed. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada, 2019. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5775-9.
21. WISE, Inge. *Adolescence*. London: Taylor and Francis, 2018, 1 online resource (129 p.). ISBN 1-78049-769-5. Dostupné z: doi:10.4324/9780429471605

AKADEMICKÉ PRÁCE

22. SEDLÁČKOVÁ, Tereza. *Agresivita a šikana na základní škole a legislativní ochrana proti nim* [online]. Opava, 2020 [cit. 2022-09-11]. Dostupné z: https://is.slu.cz/th/lqq5f/FVP_DP_20_Agresivita_a_sikana_na_zakladni_skole_Sedlackova_Tereza.pdf?lang=cs. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Vedoucí práce prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.

VÝZKUMNÉ ZPRÁVY

23. EVROPSKÁ KOMISE. *SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ: Unie rovnosti: Akční plán EU proti rasismu na období 2020–2025* [online]. Brusel, 2020 [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-2025_cs.pdf. Akční plán. Evropská komise.
24. HAMÁČEK, Jan. *Východiska pro tvorbu cílů a opatření: Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022–2027* [online]. 5.10. 2021. MV: PostSignum Qualified CA 4, 2021 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z:

https://prevencekriminality.cz/wp-content/uploads/2021/10/04_a_priloha_vychodiska-pro-tvorbu-cilu-a-opatreni-spk-2022-2027.pdf. Strategie prevence kriminality

25. KLOUČKOVÁ, Klára. *Eliminace diskriminace a xenofobie* [online]. Praha, 2019 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2019/11/BGR_SOCHUM_Eliminace-diskriminace-a-xenofobie.pdf. Background. Asociace pro mezinárodní otázky.
26. MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H. 2021. *Zpráva o alkoholu v České republice 2021* [Report on Alcohol in the Czech Republic 2021] MRAVČÍK, V. (Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky.
27. MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. 2021. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2021* [Report on Illicit Drugs in the Czech Republic 2021] MRAVČÍK, V. (Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky
28. MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H., 2021. *Zpráva o tabákových, nikotinových a souvisejících výrobcích v České republice 2021* [Report on Tobacco, Nicotine and Related Products in the Czech Republic 2021] MRAVČÍK, V. (Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky

ELEKTRONICKÉ ČLÁNKY

29. STAUBLI, Silvia, Michael NOLLERT a Monica BUDOWSKI. *Editorial – Extremismus. Sozialpolitik ch* [online]. sozialpolitik.ch, 2019, 2019(2), 5 [cit. 2022-10-09]. ISSN 2297-8224. Dostupné z: doi:10.18753/2297-8224-143
30. PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ. *Vývojová psychologie pro sociální práci. In: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2013, 2013, s. 64 [cit. 2022-09-14]. ISBN 978-80-7421-060-0. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954010/psychologie.pdf/91da3174-0856-99ce-5c24-2704a0cc7d55>

METODICKÉ DOKUMENTY

31. CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, *Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus* [online]. MŠMT, 2017, (příloha 9.), 6 [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: https://c2023d1611.clvaw-cdnwnd.com/db3e43b75255adfb13debf0520e0a40/200003061-c7d58c8cf7/Priloha_9_Extremismus_rasismus_xenofobie_antisemitismus.pdf
32. FOIST, Vladimír a Miroslava SALAVCOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Záškoláctví* [online]. MŠMT, 2017, 2017, (příloha 11.), 20 [cit. 2022-09-23]. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_11_zaskolactvi.pdf
33. GABRHELÍK, Roman, Barbora ORLÍKOVÁ a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Návykové látky* [online]. MŠMT, 2019, (příloha 4.), 23 [cit. 2022-09-24]. Dostupné z: [file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/P%C5%99%C3%ADloha_4_-_CO_D%C4%9ALAT,_KDY%C5%BD_-_Navykove_latky%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/P%C5%99%C3%ADloha_4_-_CO_D%C4%9ALAT,_KDY%C5%BD_-_Navykove_latky%20(2).pdf)
34. JONÁŠOVÁ, Iveta. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Rizikové sexuální chování* [online]. MŠMT, 2015, (příloha 18.), 12 [cit. 2022-09-23]. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_18_rizikove_sexualni_chovani.pdf
35. KAPLANOVÁ, Jarmila a Zdeňka PROCHÁZKOVÁ. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Vandalismus* [online]. MŠMT, 2017, (příloha 10.), 13 [cit. 2022-09-23]. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_10_vandalismus.pdf
36. KULHÁNEK, Adam a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí: Tabákové výrobky, výrobky určené ke kouření a nikotinové sáčky* [online]. MŠMT, 2022, 6. 8. 2022, (příloha 13.), 21 [cit. 2022-09-25]. Dostupné z: <file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/Priloha%20c.%2013%20Tab%C3%A1k%20aktualizov%C3%A1no%202022.pdf>

37. PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ. *Vývojová psychologie pro sociální práci. In: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [online].* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2013, 2013, s. 64 [cit. 2022-09-14]. ISBN 978-80-7421-060-0. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954010/psychologie.pdf/91da3174-0856-99ce-5c24-2704a0cc7d55>
38. VACEK, Jaroslav a Jaroslav ŠEJVL. *CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept: Alkohol [online].* MŠMT, 2019, (příloha 4.), 19 [cit. 2022-09-25]. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_4_alkohol.pdf

ZÁKONY

39. Zákon č. 359/1999 Sb.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.* In: *Zákony pro lidi [online].* Zlín: AION CS, s.r.o, 2022, Aktuální znění 28.06. 2022–31.12. 2024 [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/zneni-20220628>

INTERNETOVÉ ZDROJE

40. DUDÁŠOVÁ, Marianna. *Nie som xenofób, ale* In: *Fjúžn [online].* Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2014, 24.10.2017 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: <https://fjuzn.sk/nie-som-xenofob-ale/>
41. HODAČOVÁ, Veronika. *Alkohol, drogy a mládež 2021.* In: *Policie České republiky [online].* Praha: Policie ČR, © 2022, 25. 10. 2021 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/alkohol-drogy-a-mladez-2021.aspx>
42. HODAČOVÁ, Veronika. *Policie proti rasismu a rasové diskriminaci.* In: *Policie České republiky [online].* Praha: Policie ČR, © 2022, 21.3. 2022 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/policie-proti-rasismu-a-rasove-diskriminaci.aspx>
43. HOUŽVIČKA Václav, sociolog. [online videozáznam]. [cit. 2022-10-01]. Český rozhlas. Sever: 2015. Dostupné z: <https://sever.rozhlas.cz/jsou-cesi-xenofobni-narod-neni-tak-zle-tvrdi-sociolog-6868532>
44. HUBERT, Vlastimil. *Informace o škole.* In: *ZŠ Přemyslovců Louny [online].* Louny: ZŠ Přemyslovců 2021, © 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.zspremyslovcu.cz/o-skole/>

45. JAKOB, Ondřej. *Ministerstvo představilo vyhlášku regulující nikotinové sáčky*. In: Ministerstvo zdravotnictví České republiky [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví, 2022, 11. 11. 2022 [cit. 2023-01-13]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/ministerstvo-predstavilo-vyhlasiku-regulujici-nikotinove-sacky/>
46. KADERÁBEK, Filip. *Marihuana v dětských rukách = buďte na pozoru!* In: ZŠ J. Vohradského Šluknov [online]. Šluknov: Základní škola J. Vohradského Šluknov, 2014, 4. 5. 2014 [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: <http://www.zssluknov.cz/cz/detail/clanky/5286/3534-marihuana-v-detskych-rukach-%3D-budte-na-pozoru.html>
47. KULHÁNEK, Adam. *Užívání e-cigaret mezi dětmi: co vše by měli rodiče vědět o e-cigaretách?* In: Šance Dětem [online]. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, 2011, 3. 02. 2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/uzivani-e-cigaret-mezi-detmi-co-vse-meli-rodice-vedet-o-e-cigaretach>
48. Kvantitativní výzkum vs. kvalitativní výzkum. In: Survio [online]. Brno: Survio, © 2012–2020, 23.10.2020 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://www.survio.com/cs/blog/jak-vytvorit-dotaznik/kvantitativni-vyzkum-kvalitativni-vyzkum>
49. LINHART, Jiří a Miroslav RANSDORF. *Rasismus*. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologickým ústavem AV ČR, 2017, 11. 12. 2017 [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rasismus>
50. MARTÍNKOVÁ, Lenka. *Sociální konformita: Tlak společnosti vs. nezávislé rozhodování*. In: *Psychologie pro každého* [online]. Newspaper Communication Service, 2017, 31. 10. 2017 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://psychologieprokazdeho.cz/socialni-konformita/>
51. MŠMT. *PRÁVNÍ VÝKLADY: 3/2006* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 12. 9. 2006, 27 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/fsps/jaro2012/nk1021/um/7-pravni.vyklady.03.06.pdf?lang=en>
52. PATOČKOVÁ, Tereza. *Elf Bar je trendem, který raketově roste především mezi nejmladšími dospělými. Představuje riziko pro zdraví i životní prostředí*. In: *Refresher* [online]. Praha: REFRESHER Media CZ, © 2011-2022, 30. 6. 2022 [cit. 2022-10-09]. Dostupné z: <https://refresher.cz/117440-Elf-Bar-je-trendem-ktery->

raketove-roste-predevsim-mezi-nejmladsi-mi-dospelymi-Predstavuje-riziko-pro-zdravi-i-zivotni-prostredi

53. ŘÍZENÍ ŠKOLY. Otevřený článek: *Jak pracovat s agresivními žáky*. In: *Řízení školy online: Aplikace pro řízení školy* [online]. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, 16. 2. 2021 [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: <https://www.rizeniskoly.cz/cz/aktuality/otevreny-clanek-jak-pracovat-s-agresivnimi-zaky.a-7466.html>
54. SKALICKÁ, Andrea. *Každé čtvrté dítě poprvé ochutnalo alkohol s rodiči, hrozí u nich vyšší riziko závislosti*. In: *IROZHLAS* [online]. Praha: Reuters, 1997, 9. 5. 2022 [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/zdravi/deti-rodice-alkohol-zavislost-riziko-alkoholismus-nechmel-deti-sucej-unor_2205091130_elev
55. SMRŽ, Josef. *Kde je hranice zdravého vzteku aneb Kdy začíná být agresivita nebezpečná*. In: *Šance Dětem* [online]. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, 2011, 17. 03. 2022 [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/kde-je-hranice-zdraveho-vzteku-aneb-kdy-zacina-byt-agresivita-nebezpecna>
56. TUŽILOVÁ, Dana. *O naší škole*. In: ZŠ JAK Louny [online]. Louny: ZŠ J. A. Komenského Louny, 2020, 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.zsjak.cz/zs-j-a-komenskeho-louny/>
57. TUŽILOVÁ, Dana. *Výroční zpráva: Základní škola J. A. Komenského Louny, Pražská 101, příspěvková organizace* [online]. Louny, 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: file:///C:/Users/kater/Desktop/Downloads/vyrocní_zprava_20_21.pdf. Výroční zpráva. Základní škola J. A. Komenského Louny.
58. VÁLKOVÁ, Hana. *Děti žvýkají nikotinové sáčky. Hrozí jim předávkování i rychlá závislost*. In: *Vitalia* [online]. Praha 6: Internet Info, s.r.o, 1997, 7. 3. 2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.vitalia.cz/clanky/nikotinove-sacky-zvykaji-deti-na-zakladni-skole/>
59. Výskyt rasismu, homofobie, extremismu... In: *Pražské centrum primární prevence* [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2008 [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/index.php/rasismus-homofobie-extremismus/13-rasismus-homofobie-extremismus/203-vyskyt-rasismu-homofobie-extremismu.html>

61. Xenofobie: Xenofobie vs. rasismus. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 9. 6. 2022 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Xenofobie#cite_ref-4
62. PROCHÁZKOVÁ, Zdeňka. *Prevence: Úvodní informace o preventivní činnosti*. In: Policie České republiky [online]. Praha: Policie ČR, © 2022 [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/prevence-609977.aspx>

SEZNAM ZKRATEK

Aj.	A jiné
Apod.	A podobně
ESPAD	Evropská školní studie o alkoholu a drogách
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Např.	Například
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
SRCH-D	Syndrom rizikového chování v dospívání
Policie ČR	Policie České republiky
THC	Tetrahydrokanabinol
Tzn.	To znamená
Tzv.	Tak zvané
ZŠ	Základní škola

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Účast dívek a chlapců na dotazníkovém šetření?	68
Tabulka 2 – Účast jednotlivých škol a ročníků na dotazníkovém šetření?	68
Tabulka 3 – Prospěch žáků za minulý rok.....	69
Tabulka 4 – Znalost pojmu agresivní chování	70
Tabulka 5 – Příčiny agresivního jednání	71
Tabulka 6 – Počet agresorů ve třídě	72
Tabulka 7 – Počet obětí agresivního chování	72
Tabulka 8 – Účast na počítačových hrách obsahující násilí	73
Tabulka 9 – Účast na násilných počítačových hrách dle ročníku a pohlaví.....	73
Tabulka 10 – Znalost pojmu rizikové chování	74
Tabulka 11 – Zkušenost s alkoholem a jeho pravidelné užívání	75
Tabulka 12 – Zkušenost s alkoholem dle ročníku a pohlaví	75
Tabulka 13 – Zkušenost s alkoholem dle věku	76
Tabulka 14 - Zkušenost s tabák. či nikotin. výrobky a jejich pravidelné užívání .	76
Tabulka 15 – Zkušenost a pravidelné užívání tabák. či nikotin. výrobků.....	76
Tabulka 16 – Zkušenost s jednotlivými druhy tabák. či nikotin. výrobků	78
Tabulka 17 – Zkušenost s tabákovými či nikotinovými výrobky.....	79
Tabulka 18 – Způsob opatření tabákových a nikotinových výrobků	80
Tabulka 19 – Zkušenost s marihuanou dle ročníku a pohlaví	81
Tabulka 20 – Zkušenost s marihuanou dle věku	82
Tabulka 21 – Účast na záškoláctví.....	82
Tabulka 22 – Účast na záškoláctví dle ročníku a pohlaví.....	82
Tabulka 23 – Výskyt vandalismu.....	83
Tabulka 24 – Zkušenost s projevy rasové nesnášenlivosti	84
Tabulka 25 – Znalost pojmu xenofobie	85
Tabulka 26 – Zkušenost s cizinci	86
Tabulka 27 – Názor na spolužáky cizince	87
Tabulka 28 – Účast na přednáškách týkající se rizikového chování	88
Tabulka 29 – Vyhodnocení hypotézy č. 1	89
Tabulka 30 – Vyhodnocení hypotézy č. 2	90
Tabulka 31 – Vyhodnocení hypotézy č. 4	91
Tabulka 32 – Vyhodnocení hypotézy č. 4	92

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – DOTAZNÍK.....	119
Příloha 2 – OTÁZKY K ROZHOVORŮM.....	124

PŘÍLOHY PRÁCE

Příloha 1 – DOTAZNÍK

Ahoj, jmenuji se Kateřina Tužilová a jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia na Policejní akademii České republiky v Praze. Ráda bych tě poprosila o vyplnění dotazníku týkající se agresivního a rizikového chování ke své diplomové práci. Nemusíš se bát, dotazník je anonymní, tudíž nikdo tvé odpovědi neuvidí. Proto bych byla ráda, kdybys vypovídal(a) pravdivě, jelikož z tvých odpovědí bude vypracována studie na toto téma. Děkuji a měj se hezky!

1. Kdo vyplňuje dotazník?

- Dívka
- Chlapec

2. Kterou základní školu navštěvuješ?

- ZŠ J. A. Komenského Louny
- ZŠ Přemyslovců Louny

3. Do kterého ročníku chodíš?

- 8. třída
- 9. třída

4. Jaký prospěch jsi měl(a) na posledním vysvědčení?

- Prospěl/a jsem s vyznamenáním
- Prospěl/a jsem
- Z jednoho nebo více předmětů jsem neprospěl/a

5. Co si představíš pod pojmem agresivní chování?

- Šikanu
- Násilí
- Posmívání
- Nadávky
- Ničení věcí a majetku někoho jiného

6. Co ve tvé třídě obvykle vyvolá agresivní jednání?

- Špatná známka
- Neshoda, rozepře se spolužákem
- Poznámka od učitele
- Nadávky od spolužáků
- Pomlouvání
- Jiné (rozepiš konkrétně)

7. Byl jsi někdy agresivní vůči svým spolužákům?

- Ano
- Ne

8. Je někdo ve škole agresivní vůči tobě?

- Ano
- Ne

9. Hraješ počítačové hry, které obsahují násilí?

- Ano
- Ne

9.1. Pokud ano, co ti takové hry přináší?

10. Co si představíš pod pojmem rizikové chování?

11. Požil(a) jsi někdy alkohol?

- Ano
- Ne

11.1. Pokud ano, užíváš jej pravidelně?

- Ano
- Ne

12. V kolika letech jsi poprvé zkusil(a) alkohol?

- V méně než 13 letech
- Ve 13 letech
- Ve 14 letech
- V 15 letech
- Alkohol jsem nikdy nepožil/a

13. Vyzkoušel(a) jsi tabákový či nikotinový výrobek?

- Ano
- Ne

13.1. Pokud ano, užíváš jej pravidelně?

- Ano
- Ne

14. Jaký tabákový či nikotinový výrobek jsi někdy zkusil(a)?

- Cigaretu
- Elektronickou cigaretu
- Jednorázovou elektronickou cigaretu – Elf Bar
- Žvýkáci tabák
- Nikotinové sáčky
- Nic jsem nezkoušel/a

15. V kolika letech jsi vyzkoušel/a tabákový či nikotinový výrobek?

- V méně než 13 letech
- Ve 13 letech
- Ve 14 letech
- V 15 letech
- Tabákový či nikotinový výrobek jsem nikdy nezkusil/a

16. Jak sis daný výrobek opatřil(a)?

- Od starších kamarádů
- Sám/a jsem si ho koupil/a v kamenném obchodě
- Sám/a jsem si ho koupil/a na internetu
- Tabákový či nikotinový výrobek jsem nikdy nezkusil/a

17. Vyzkoušel/a jsi někdy marihuanu?

- Ano
- Ne

17.1. Pokud ano, užíváš ji pravidelně?

- Ano
- Ne

18. V kolika letech jsi marihuanu vyzkoušel/a?

- V méně než 13 letech
- Ve 13 letech
- Ve 14 letech
- V 15 letech
- Marihuanu jsem nikdy nezkusil/a

19. Vyhnul(a) ses během posledních 12 měsíců vyučování bez vědomí rodičů?

- Ano
- Ne

20. Dopouští se u Vás ve třídě někdo vandalismu? (např. ničení majetku školy, vybavení třídy či školních pomůcek)

- Ano, zejména naši chlapci
- Ano, zejména naše dívky
- Pouze ojediněle
- Nikdy se u nás vandalismus nevyskytl

21. Setkal(a) ses osobně s projevy rasové nesnášenlivosti na své škole?

- Ano
- Ne

21.1. Pokud ano, za jaké situace?

22. Poslední dobou se v médiích často hovoří o xenofobii. Co si pod tímto pojmem představíš?

23. Jaké zkušenosti máš se spolužáky cizinci?

24. Vadí ti, když se ve tvé třídě vyskytuje cizinec?

- Ano
- Ne
- Jiné (rozepiš konkrétně)

25. Účastníš se přednášek či seminářů týkajících se rizikového chování, které pořádá tvoje škola?

- Ano, každý rok
- Ano, párkrát
- Ne

Příloha 2 – OTÁZKY K ROZHOVORŮM

Otázky pro metodiky prevence ze ZŠ J. A. Komenského a ZŠ Přemyslovců

1. Jak hodnotíte výsledky empirického šetření? Mělo něco z nich pro Vás překvapivý či neočekávaný výsledek, nebo naopak byly všechny výsledky v souladu s Vašimi očekáváními?
2. Myslíte si, že pandemie mohla mít skutečně vliv na zvýšení agresivity u dětí nebo máte za to, že jsou za to zodpovědné jiné faktory?
3. Jaký je Váš názor na relativně vysoký počet žáků, kteří již experimentovali s některou z návykových látek, a někteří je užívají dokonce pravidelně?
4. Museli jste na Vaší škole někdy řešit situaci ohledně užívání návykových látek? Pokud ano, jak jste ji řešili, a bylo nutné přizvat Policii ČR nebo OSPOD?
5. Jaký je Váš názor na snadnou dostupnost nikotinových sáčků v České republice? Momentálně si je může koupit každé dítě, jelikož český zákon nezletilým zakazuje pouze prodej tabákových výrobků. V současnosti se ale projednává novela zákona, která by měla stanovit zákaz distribuce prodeje nikotinových sáčků u osob mladších 18 let. Myslíte si, že touto novelou se užívání nikotinových výrobků u dětí omezí?
6. Celkem vysoký počet žáků uvedl, že mají dobré vztahy se svými spolužáky cizinci a že se rasismus vyskytuje na školách minimálně. Myslíte si, že na tom má zásluhy právě škola?
7. Jak se Vaše škola zabývá prevencí agresivního a rizikového chování? Jaká opatření a programy jsou v této oblasti implementovány?

Otázky pro metodiky prevence ze ZŠ Prokopa Holého a ZŠ Louny, Školní

1. Jak hodnotíte výsledky empirického šetření? Mělo něco z nich pro Vás překvapivý či neočekávaný výsledek, nebo naopak byly všechny výsledky v souladu s Vašimi očekáváními?
2. Myslíte si, že pandemie mohla mít skutečně vliv na zvýšení agresivity u dětí nebo máte za to, že jsou za to zodpovědné jiné faktory?
3. Museli jste na Vaší škole někdy řešit situaci ohledně užívání návykových látek? Pokud ano, jak jste ji řešili, a bylo nutné přizvat Policii ČR nebo OSPOD?
4. Jaký je Váš názor na snadnou dostupnost nikotinových sáčků v České republice? Momentálně si je může koupit každé dítě, jelikož český zákon nezletilým zakazuje pouze prodej tabákových výrobků. V současnosti se ale projednává novela zákona, která by měla stanovit zákaz distribuce prodeje nikotinových sáčků u osob mladších 18 let. Myslíte si, že touto novelou se užívání nikotinových výrobků u dětí omezí?
5. Jak se Vaše škola zabývá prevencí agresivního a rizikového chování? Jaká opatření a programy jsou v této oblasti implementovány?
6. Myslíte si, že by výsledky Vaší školy byly podobné těm z mého dotazníkového šetření, nebo by se lišily?